

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eva Literáková

**Datace autobiografických vzpomínek:
vztah přesnosti datace a typu události**

**Autobiographical memories dating:
the relationship between dating accuracy and type
of an event**

Praha 2012

Vedoucí práce: MUDr. Mgr. Radvan Bahbouh, Ph.D.

Děkuji doktoru Bahbouhovi za vedení této práce. Děkuji také svému konzultantovi, doktoru Aleši Neusarovi za to, že mi poskytl možnost spolupracovat na jeho disertačním projektu, z jehož dat vychází tato práce a dále doplňuje výsledky v jeho disertaci nezmíněné. Vděčím mu za mnohé, co jsem se naučila. Za trpělivost, podporu a mnoho cenných kritických připomínek děkuji Tomáši Rubínovi.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysok školského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. dubna 2012

.....

Eva Literáková

Abstrakt

Ve dvou studiích zaměřených na zjišťování prediktorů přesnosti datace autobiografických událostí byly události rozděleny do kategorií na základě charakteristik, které jsou nezávislé na hodnocení respondenta a dalších, které lze zjistit z postupu vybavení data (délka, téma, temporální schéma, spojení s mezníkem, události vlastní a události druhých lidí). Tato studie je součástí většího projektu, na kterém jsem spolupracovala s A. Neusarem (2012) a výsledky jeho studii doplňuji v oblastech, kterým se podrobně nevěnoval. První studie byla zaměřena na přesnost datace událostí z let 2005 až 2008 a zde byly přesněji datovány události spojené s temporálním mezníkem, vlastní a dlouhé události a také dovolené, vztahové a přelomové události. K určení měsíce v roce významně pomáhalo temporální schéma roku. Ženy byly v dataci celkově přesnější, z tematických událostí však lépe datovaly pouze události, které se týkaly dětí. Druhá studie byla zaměřená na dataci událostí z posledních dvou a půl měsíců a zde byly přesně datovány události spojené s temporálním mezníkem a Velikonocemi, vlastní a dlouhé události. Přesnější než jiné tematické kategorie byly datovány pouze volnočasové a narozeninové události. Ženy byly přesnější v dataci studijních událostí, nákupů a událostí týkajících se vlastnictví. Muži přesněji datovali opravy domácností. Výsledky výzkumu jsou aplikovatelné v oblasti dotazování a doplňují současné poznatky o analýzy obsahových kategorií, které ve studii podobného typu zatím nebyly realizovány.

Klíčová slova

autobiografická paměť, rekonstrukce data, datace, prediktory přesnosti datace

Abstract

In two studies focused on finding predictors of dating accuracy of autobiographical memories, events were split into categories based on respondent independent characteristics (independent on respondents' evaluation) and other, which can be ascertained from date reconstruction (event length, theme, temporal schemata, landmark connection, self-events and other-events). The present study is part of a larger project on which I cooperated with A. Neusar (2012) and the present results supplement his study in the fields on which he did not focus in detail or at all. The first study was focused on dating accuracy of events from 2005 to 2008 and here events connected to a landmark, self-events and extended events and also holiday and relationship events and changes were dated more accurately. Temporal schema helped with estimating the month of the year. Women were on average more accurate and specifically also in thematic categories, e.g., in estimating the date of child events. The second study was focused on dating events from recent two and half months. Events connected to a landmark and Easter, self-events and extended events were dated more accurately. Higher accuracy was found also among events connected to the leisure activities and birthday category. Women were more accurate in dating events from these domains: study events, shopping and events connected to possession. Men were more accurate in house repairs. Results of the studies are applicable in the field of survey research and supplement the current knowledge with the analysis of thematic categories, which has not yet been carried out in empirical studies.

Keywords

autobiographical memory, date reconstruction, event dating, predictors of dating accuracy

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	9
Vysvětlivky.....	9
1. Úvod.....	10
2. Vzpomínky na autobiografické události.....	13
2.1. Co jsou vzpomínky na autobiografické události?.....	13
2.2. Specifika autobiografických vzpomínek.....	14
2.3. Životní skripty.....	16
2.4. Typy zkoumaných událostí.....	18
3. Jak rekonstruujeme časový aspekt událostí	19
3.1. Konstruktivní procesy vybavení vzpomínky	20
3.2. Formát vybavení časového aspektu událostí.....	21
3.3. Jakými způsoby přicházíme na data.....	22
3.3.1. Znalost referenčního období.....	23
3.3.2. Znalost přesného data	25
3.3.3. Využití prototypické informace	27
3.3.4. Využití referenční události	30
3.3.5. Odhad na základě počtu událostí, které se od dané doby staly	30
3.3.6. Odhad na základě jasnosti vzpomínky.....	30
3.3.7. Hádání.....	31
3.3.8. Další teorie vybavení.....	31
3.4. Shrnutí	32
3.5. Příklad vybavení data událostí.....	32
4. Prediktory přesnosti datace.....	34
4.1. Proč je dobré znát prediktory přesnosti datace	34
4.2. Studie zaměřené na hledání prediktorů přesnosti datace.....	36
4.3. Objektivní charakteristiky událostí.....	37
4.3.1. Dlouhé a jednodenní události	38
4.3.2. Vlastní události a události druhého člověka.....	39
4.3.3. Téma události	40
4.3.4. Temporální schémata.....	41
4.3.5. Doplnková charakteristika – spojení s temporálním mezníkem	42
4.3.6. Další objektivní charakteristiky událostí.....	42
4.4. Subjektivní charakteristiky událostí	43
4.5. Charakteristiky respondenta	43

4.5.1.	Gender	43
4.5.2.	Další charakteristiky respondenta.....	44
4.6.	Typ sběru dat	46
4.7.	Shrnutí	46
5.	Cíl výzkumu a design studií.....	48
5.1.	Cíl výzkumu a hypotézy	48
5.2.	Design studií	50
5.2.1.	Vzorek.....	51
5.2.2.	Kritéria pro výběr událostí.....	51
5.2.3.	Postup rozhovoru	52
5.3.	Kategorizace událostí.....	54
5.3.1.	Délka události.....	54
5.3.2.	Vlastní události a události druhých lidí.....	55
5.3.3.	Temporální schémata.....	55
5.3.4.	Spojení s temporálním mezníkem.....	56
5.3.5.	Téma události	57
5.3.6.	Ukázka kategorizace	59
5.4.	Poznámka ke statistickému zpracování dat.....	60
6.	Výsledky Studie I – události z let 2005 až 2008	61
6.1.	Délka události.....	62
6.2.	Vlastní události a události druhých lidí	63
6.3.	Spojení s temporálním mezníkem	66
6.4.	Temporální schémata	68
6.5.	Téma události.....	72
7.	Výsledky Studie II - události staré 14 dní až dva a půl měsíce	78
7.1.	Délka události.....	79
7.2.	Vlastní události a události druhých lidí	80
7.3.	Spojení s temporálním mezníkem	83
7.4.	Temporální schémata	85
7.5.	Téma události.....	90
8.	Diskuse	94
8.1.	Délka události.....	95
8.2.	Vlastní události a události druhého člověka	95
8.3.	Spojení s temporálním mezníkem	96
8.4.	Temporální schémata	96
8.5.	Téma události.....	97

8.6.	Limity výzkumu.....	98
8.7.	Závěr.....	99
	Reference.....	100

Seznam použitých zkratek

tzv. = tak zvané

ns = nesignifikantní

Vysvětlivky

- V celé práci jsou uvedeny reálné příklady z výzkumu. Jedná se o autobiografické události, které připravovali partneři respondentů. Tyto ukázky jsou psány kurzívou.
- Některé z těchto událostí byly formulovány jako otázky, některé jako oznamovací věty.
- Pro zachování anonymity respondentů byla změněna jména, místa a další informace, které by mohly anonymitu respondenta ohrozit.
- Kurzívou v uvozovkách jsou označeny výpovědi respondentů.

1. Úvod

S vybavením data svatby nebo narození svých dětí lidé obvykle nemají problém. Jedná se o významné události, které mají dopad na další život, jsou důležité v rámci naší kultury a obvykle jsou i pozitivní (Rubin, Berntsen, & Hutson, 2009). Naproti tomu vzpomenout si, *kdy jsme byli lyžovat v Itálii*, může být mnohem obtížnější.

Mezi uvedenými událostmi je celá řada rozdílů, které souvisí s tím, zda si je a jejich datum vybavíme a případně jak přesně. Některé se týkají jasnosti vzpomínek na tyto události (Friedman, 2004), jiné souvisí s tím, zda jsou subjektivně důležité, jak byly prožívané (Skowronski, Betz, Thompson, & Shannon, 1991), případně kolik podobných událostí jsme zažili (Friedman, 1993). Vliv na přesnost datace se může projevit také v obsahu nebo tematickém zaměření události (Skowronski, et al., 1991) nebo její délce (Burt, 2008).

Při dataci jednotlivých událostí záleží také na rozsahu referenčního období, v rámci kterého mají být události zařazeny – datum svatby nebo narození dětí bychom měli znát i s mnohaletým odstupem. To však nemusí platit v případě dovolené, která může rámci několika let “zapadnout” mezi ostatní. Pokud bychom ji však měli datovat v posledních dvou měsících, byli bychom pravděpodobně velmi přesní. Zejména proto, že se jedná o dlouhou událost, která v krátkodobém horizontu často slouží jako orientační mezník.

K čemu je ale vlastně dobré znát data osobních událostí? V životě každého člověka mohou sloužit jako orientační body. Často totiž bývají spojeny s hraničními událostmi *životních období* (Conway & Pleydell-Pearce, 2000; Shum, 1998). Tato období se ovšem mohou překrývat a proto pouhá znalost jejich chronologické sekvence nestačí – potřebujeme vědět, ve kterých bodech se překrývají (například: *stala se daná událost v prvním ročníku studia, ještě když jsme bydleli na koleji, anebo až později po přestěhování do bytu?*). Konkrétní data tedy nabývají na významu především v situaci, kdy potřebujeme srovnat několik životních období a zejména, chceme-li se v rámci nich zorientovat, a to ať už sami anebo při komunikaci s dalšími lidmi (například: *muselo se to stát až po škole, sestra už byla těhotná, byd-*

leli ale se švagrem ještě u rodičů). Paralelu s osobními životními příběhy tvoří historie dějin.¹

Jako psychologové, ať už ve výzkumu nebo v některé z aplikačních oblastí, se často ptáme lidí na to, *kdy* se odehrála určitá událost, *jak dlouho* trvá určitý symptom, *jak často* dochází k neshodám v partnerském vztahu a *jakým způsobem* daná epizoda obvykle probíhá. Přitom bychom se ale měli zabývat otázkou validity získaných odpovědí. Nemáme-li k dispozici kontrolní data,² potřebujeme zjistit, do jaké míry jsou tyto výpovědi přesné a zda jim tedy můžeme důvěřovat. Zvláště důležité je to v profesi lékařů nebo soudních znalců a dalších, kteří s podobnými informacemi často pracují.

Těmito otázkami se zabývá například kognitivní přístup k metodologii dotazování (*cognitive aspects of survey methodology, CASM*), který tazatelům nabízí návody na to, jak klást otázky a upozorňuje na rizika, která jsou s procesem dotazování spojeny (Neusar, 2009; pro aplikaci ve forenzní praxi viz například Vrij, Granhag, & Porter, 2010).

Výsledky výzkumů paměti do této oblasti přinášejí cenné informace o tom, jak přesní jsou lidé ve vybavení událostí, bez čehož není možné odpovědět ani na jeden z výše zmíněných problémů. V kontextu datace událostí jsou to konkrétně otázky toho, zda a do jaké míry lze předpovědět velikosti chyb datací u jednotlivých událostí na základě jejich charakteristik.

Ve své práci se budu zaměřovat pouze na ty prediktory přesnosti datace, které jsou *objektivními charakteristikami* jedinečných autobiografických událostí, což znamená, že jsou nezávislé (či alespoň částečně nezávislé) na respondentově subjektivním hodnocení. Cílem je zjistit, zdali i tyto charakteristiky, které lze velmi lehce odvodit z popisu události, případně ze strategie vybavení, mohou předpovídat přesnost datace či nikoliv. Konkrétně se budu zaměřovat na délku události, její

¹ Zde mají data své nezastupitelné místo – právě proto, že víme, co se v konkrétní době dělo na jiných místech, odkazujeme společně s daty na celý kontext doby. V naší historii často mluvíme o období „před devětaosmdesátým“ anebo „po revoluci“. Tento rok byl však zásadní nejen pro historický vývoj naší země, také v mnoha dalších středoevropských státech padal komunistický režim (Maďarsko, Německá demokratická republika, Bulharsko a další). Každá z těchto zemí má svůj jedinečný dějinný příběh, v němž na sebe události chronologicky navazují. Bez konkrétních dat bychom však měli k dispozici pouze soubory nekonečného množství příběhů jednotlivých zemí. Pro smysluplnou interpretaci historie v širším měřítku data potřebujeme právě pro srovnání jednotlivých etap napříč dějinami různých zemí.

² Ta nemáme k dispozici ve většině případů. Bud'to je nelze objektivně dohledat, anebo je jejich pořizování náročné a finančně nákladné (Reimer, 2001).

tematické zaměření, zda se jedná o událost, u které byl respondent přítomen nebo ne, na pravidelnost (vyjádřenou *časovými schématy*, viz dále) a spojení s jinou významnou událostí (*temporálním mezníkem*).

Pokud by tyto charakteristiky byly schopné přesnost datace dobře předpovídat, získali by tazatelé jednoduché kritérium, jak zjistit, které otázky jsou k dataci těžší. Zejména délka události a tematické zaměření jsou velmi málo prozkoumanými oblastmi.

V této práci využívám data ze dvou studií zaměřených na dataci jedinečných osobních událostí, na kterých jsem měla možnost spolupracovat. Autorem designu studií je Aleš Neusar (2012) a části výsledků jsem již publikovala v několika podkapitolách monografie: *Kdy se to jenom stalo: (Ne)dokonalost paměti na osobní a veřejné události* (Neusar, 2011).

2. Vzpomínky na autobiografické události

2.1. Co jsou vzpomínky na autobiografické události?

Obecně jsou jako autobiografické chápány ty vzpomínky, které se týkají událostí našeho života. Můžeme je tedy chápat jako soubory epizod, kterými je tvořena naše paměť. Díky nim jsme schopni vytvářet vlastní autobiografický příběh, který je součástí naší identity (Berntsen & Rubin, 2006).

Jako událost můžeme chápat velmi krátkou epizodu, například *kousnutí do rajčete, jehož šťáva vystříkne na zed'*, stejně jako několikatýdenní "životní" cestu *do Indonésie*. Glasnerová (2011) v této souvislosti zmiňuje, že v definici události neexistuje jasná shoda.

V této práci se zabývám pouze vzpomínkami na jedinečné autobiografické události. Jedinečné v tom smyslu, že si je člověk vybaví jako specifické události, které dokáže odlišit od ostatních (Neusar, 2012). Nejedná se tedy o schematické události, jako *(obvyklá) návštěva restaurace* nebo *(typický) taneční trénink*. Události musí být definovány dostatečným množstvím detailů, které je odliší od ostatních podobných, například *návštěva restaurace k příležitosti třetího výročí vztahu* nebo *taneční trénink, na kterém si lektorka vyvrtla kotník*.

Jedinečné vzpomínky přirozeně mohou nést některé opakované prvky. Například *návštěva restaurace* nebo *taneční trénink* vždy probíhají obdobně, jejich určité prvky se objevují v obvyklém pořadí. Na základě pravidelnosti a opakování se v paměti vytvářejí *schémata* událostí, která jsou zobecněním jejich obvyklého průběhu (Conway, 2005), ale také času, ve kterém se obvykle stávají (jako v případě tanečních tréninků) (Williams, Conway, & Cohen, 2008). Bývají nazývány *obecnými událostmi* (*general events*) (Conway, 2005; Conway & Pleydell-Pearce, 2000). Když vzpomínáme na konkrétní událost, nejdostupnější jsou v paměti právě *obecné události* daného tématu, které poskytují schémata (Conway, 2005). Pokud si tedy chceme vybavit již zmíněný *taneční trénink, na kterém si lektorka vyvrtla kotník*, můžeme si vybavit nejprve (na úrovni *obecné události*), jak vypadají obvyklé taneční tréninky (kde se odehrávají, jak místnost vypadá, kdo je přítomen, jak lekce probíhá). Zároveň jsou aktivovány příslušné skupiny epizodických vzpomínek, které danou událost zpřesňují (vybavíme si konkrétní část choreografie nebo pohyb, při kterém k nehodě lektorky došlo). Pokud se stane, že si část události nevy-

bavíme (nemusíme si například pamatovat přesně, co jsme měli na sobě, anebo kolik lidí bylo ten den na lekci přítomno), informace bývají doplněny právě na základě schématu, tedy toho, co je obvyklé a na co se můžeme spolehnout (Conway, Singer, & Tagini, 2004).³

2.2. Specifika autobiografických vzpomínek

Teorie paměti byly ve svých počátcích postaveny převážně na behaviorálních datech, získávaných v laboratorních experimentech. Při nich byla nejčastěji využívaná metoda učení (pro respondenty) bezsmyslných slov či slabik (Hintzman, 2011). Autobiografické vzpomínky jsou však od těchto podnětových materiálů velmi odlišné jednak tím, že si je často vybavujeme a při každém vybavení opětovně ukládáme (Cabeza & Jacques, 2007), zejména se však odlišují určitými prožitkovými charakteristikami, které s neutrálními slovy v klasických paměťových experimentech obvykle spojené nejsou.

Rozdílné jsou zejména charakteristiky *epizodických* a *sémantických* vzpomínek. Autobiografické vzpomínky jsou chápány především jako epizodické, obsahují však množství sémantických prvků a zejména časový aspekt událostí je chápán jako sémantický (záleží však na způsobu, jakým docházíme k vybavení; viz 3).

Epizodické autobiografické vzpomínky jsou charakteristické tím, že se pojí s mnohými zážitky a pocity, jako *znovuprožívání* (*reliving*) události (Daselaar et al., 2008), *mentální cestování v čase* (*mentally traveling back in time*) (Rubin, Feldman, & Beckham, 2004), nebo s *pocitem správnosti* (*feeling of rightness*), že vzpomínka odpovídá tomu, jak se událost skutečně stala⁴ (Cabeza & Jacques, 2007).

Sémantickým vzpomínkám tyto charakteristiky chybí. Jsou mnohem méně bohaté a představují spíše konkrétní znalosti faktů nebo již zmíněných schémat. Sémantické vzpomínky jednoduše "víme", kdežto ty epizodické "prožíváme"

³ Autoři popisují, že autobiografická paměť je výsledkem kompromisu. Na jedné straně je tendence zachovávat vysokou míru *korespondence* (shody; *correspondence*) se skutečností, na druhé straně je tendence zachovávat vysokou míru koherence příběhu a soudržnosti se *sebeobrazem* (*self-image*) jedině (Conway, et al., 2004).

⁴ Tento pocit často můžeme mít často i přesto, že jsou naše vzpomínky zkreslené nebo nepřesné. Howe (2011) tuto plasticitu paměti popisuje jako adaptivní, neboť zapomenutí nebo zkreslení části události, která pro nás byla negativní, často plní významnou funkci pro sebevědomí člověka a podporuje jeho budoucí sociální fungování.

(Eysenck & Keane, 2010). Některé autobiografické události se časem mění.⁵ Zejména vlivem opakovaného vybavení anebo častým opakováním podobných událostí ztrácejí epizodické vzpomínky své kvality a stávají se více součástí sémantické paměti (Cabeza & Jacques, 2007).

Takto vznikají schematické *opakované události* (viz Schéma 2.1).

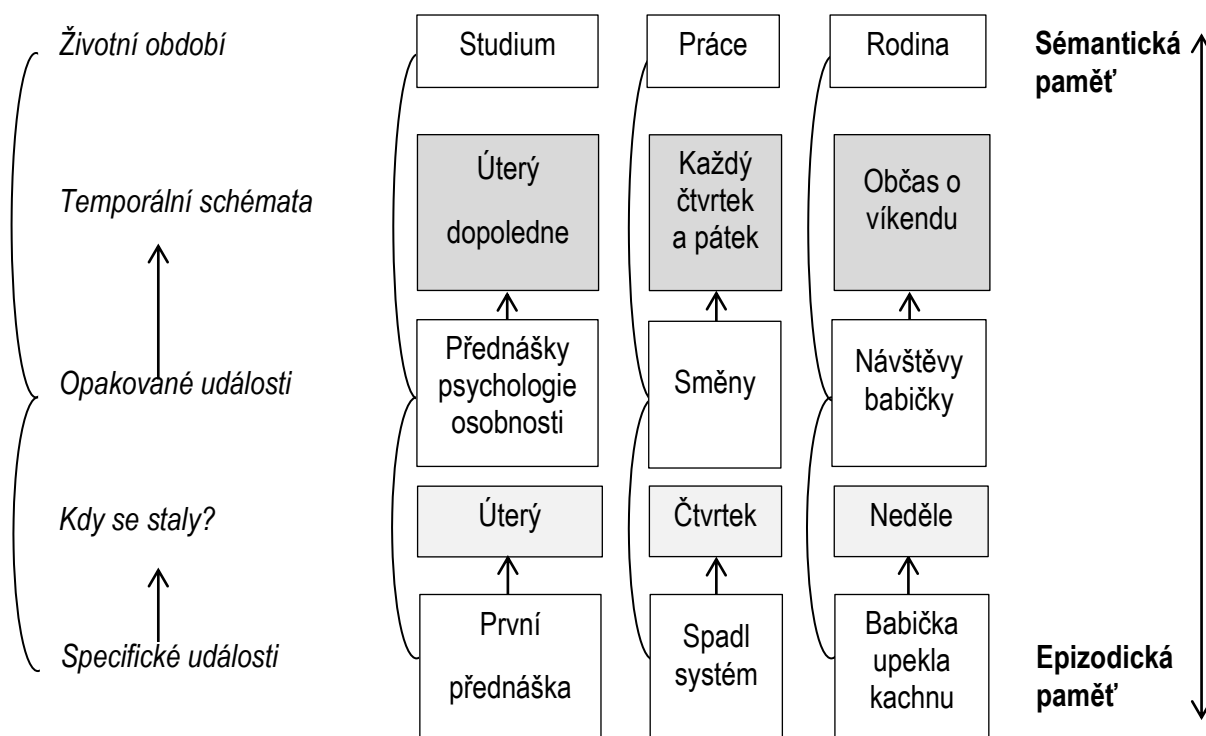

Schéma 2.1. Model tvorby temporálních schémat podle Cabezy a Jacquesese (2007), doplněný o prvky temporálních schémat.

Podobným způsobem vznikají také *temporální schémata* (časová; *temporal schemata*) – častým opakováním obvyklého výskytu události určitého typu (například volnočasové aktivity) se společně s *opakovanou událostí* ukládá i *temporální schéma*, které bývá vybaveno současně se vzpomínkou na konkrétní událost. Detailně se o *temporálních schématech* zmíním v následující kapitole.

⁵ Výjimečné jsou v tomto tzv. *flashbulb memories*, velmi živé vzpomínky na neočekávané a dramatické události, které si epizodické kvality zachovávají (například výbuch sopky, smrt Princezny Diany, teroristické útoky z 11. září 2001) (Eysenck & Keane, 2010). Přestože většina lidí věří, že jsou vzpomínky na tyto události velmi přesné, protože ani po mnoha letech neztrácejí své fenomenologické kvality, „většina z nich obsahuje nepřesné informace a zahrnuje rekonstruktivní procesy, založené na tom, co se pravděpodobně stalo“ (Eysenck & Keane, 2010, s. 294).

2.3. Životní skripty

Součástí sémantické paměti jsou také kulturní normy vzpomínek, tzv. *životní skripty* (*life scripts*). Jedná se o očekávání, že se v určitém čase a v daném pořadí v typickém životě člověka objeví určité události (Rubin, et al., 2009). Patří mezi ně například zamilování, počátek studia, svatba nebo narození dětí.

Tematicky se nejčastěji jedná právě o vztahové nebo rodinné události a podle Rubina a Berntsenové (2003) jsou mezi nimi favorizovány pozitivní události z období mladé dospělosti. V tomto období (s počátkem v pozdní adolescenci), je významným vývojovým krokem převzetí kontroly nad vlastním životem. Tento aspekt zdůrazňují Glücková a Blucková (2007) a doplňují, že se jedná především o pozitivní události s vnímanou vysokou mírou vlastní kontroly. *Skriptované události* jsou, samozřejmě s vědomím individuálních odlišností, v podstatě věkově normativní⁶ (Berntsen & Rubin, 2004; Glück & Bluck, 2007).

Zde se ukazuje výjimečné postavení vztahových a rodinných událostí v autobiografické paměti. Události této tematické kategorie stojí na prvních příčkách skriptovaných událostí (Berntsen & Rubin, 2004; Rubin, et al., 2009) a je pravděpodobně, že také z hlediska datace bude tato skupina událostí mezi ostatními vystupovat. *Životní skripty* navíc často bývají přelomové události, které představují hranice pro *životní období* (*lifetime period*; například začátek a konec studia nebo nástup do práce). Je u nich tedy vysoká šance, že se stanou *temporálními mezníky* (*temporal landmarks*), významnými událostmi, u kterých relativně přesně víme, kdy se staly (Shum, 1998) (viz *temporální mezníky* v následující kapitole).

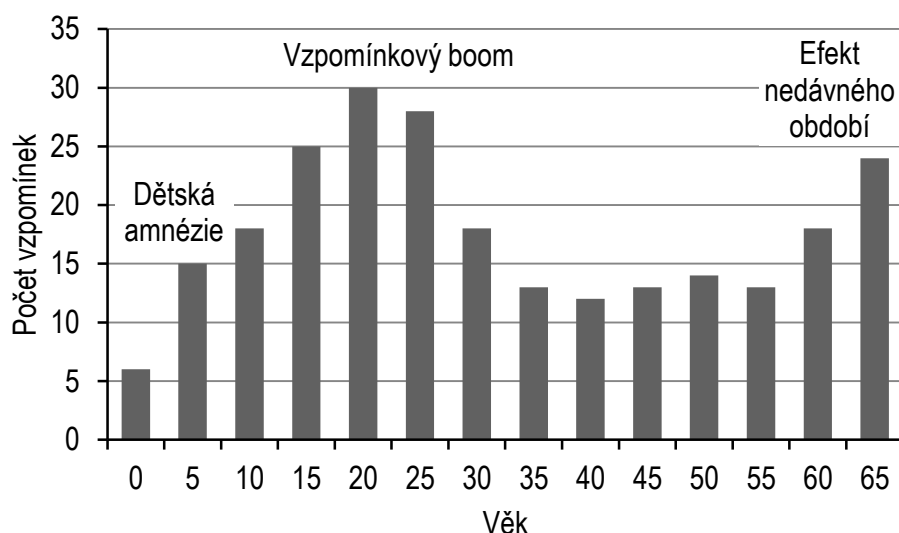
Skriptované události mají naprosto specifický charakter – jsou to jedny z nejvýznamnějších událostí, které v životě zažíváme, a zároveň jsou prototypické. Vyskytují se nejčastěji mezi 15 a 30 rokem⁷ a obvykle tvoří vrchol křivky četností událostí v životě – v tomto období jich respondenti jakéhokoliv věku napříč kultu-

⁶ Leist et al. (2010) zjistili zajímavé genderové rozdíly v distribuci pozitivních událostí vzhledem k věku, kdy se objevují – ženy uváděly větší množství pozitivních událostí ve věku 20 až 29 let, muži v následujícím desetiletí. U negativních událostí se rozdíly neobjevily. Rozdíly dle autorů odrážejí genderově odlišná kulturní očekávání ohledně počátku skriptovaných životních událostí.

⁷ Věkové rozpětí se u různých autorů mírně odlišuje, někteří uvádějí věk mezi 10 a 30 lety, více zdůrazňován bývá věk mezi 15 a 25 lety nebo mezi 20 a 30 lety (viz např. Eysenck & Keane, 2010; Glück & Bluck, 2007).

rami⁸ zmiňují nejvíce (viz Graf 2.1) (Conway, 2005). Tento vrchol je nazýván *vzpomínkový boom* (*reminiscence bump*).

Graf 2.1. Typické rozložení četnosti vzpomínek v průběhu života z pohledu 70letého člověka, adaptováno dle Conway (2005) a Eysencka a Keana (2010).

Poznámka. *Dětská amnézie* odkazuje k nízkému počtu vzpomínek na události raného dětství. *Efekt nedávného období* ukazuje, že v paměti jsou dostupnější události, které jsme zažili v nedávném období.

Sociokulturní charakter *životních skriptů* potvrzuje i studie Bohnové a Berntsenové (2011), ve které měly děti ze třetích a devátých tříd za úkol napsat budoucí příběh svého života. Téměř 80 % událostí, které děti uvedly, patřily mezi *skriptované události*, které děti zařadily do období *vzpomínkového boomu*.

Výsledky podobných studií ukazují, že existují kulturně sdílené normy, které předepisují, jaké události je vhodné zařadit do vlastního životního příběhu (tedy si je pamatovat) (Bluck & Habermas, 2001) a o kterých je naopak lepší se nezmiňovat. Vzpomínky na tyto události jsou pak méně dostupné (Stone, Coman, Brown, Koppel, & Hirst, 2012). Někteří autoři zdůrazňují, že jsou to především *pozitivní skriptované události*, které jsou kulturně oceňované, a proto se objevují ve *vzpomínkovém boomu*. U negativních událostí se *vzpomínkový boom* neobjevuje. V prů-

⁸ Kulturní rozdíly se však objevují, co se týče obsahu vzpomínek. V západních kulturách jsou to více události individuálního života, v asijských kulturách jsou to více společenské události (více viz Conway, 2005).

běhu života jsou více rozprostřeny (Rubin & Berntsen, 2003), respektive je respondenti častěji zmiňují ve vyšším věku⁹ (Leist, et al., 2010).

Životní skripty samozřejmě představují idealizovanou sekvenci událostí v životě. Člověk často zažívá mnoho jiných, kulturně nenormativních událostí, například výhru v soutěži nebo naopak vysoce stresující události. I ty přirozeně, pokud jsou v životním příběhu integrovány (Park, 2010), mohou mít v paměti významné postavení a mohou být pro další život formující (Rubin, Boals, & Klein, 2010). Navíc se ukazuje, že jak extrémně pozitivní, tak extrémně negativní události si jednak vybavujeme lépe a jednak je i datujeme přesněji, než emočně neutrální události (Betz & Skowronski, 1997).

2.4. Typy zkoumaných událostí

Které autobiografické události se objevují v empirické části této práce? Nejčastěji jsou to konkretizované *obecné události* (specifické výlety, oslavy, zkoušky), ale také ojedinělé epizody, které se staly v rámci obecných událostí (viz příklad *kousnutí do rajčete*, které se událo při večeři). Mezi událostmi se však objevují také *dlouhé události* (*extended events*; viz příklad *cesta do Indonézie*) anebo epizody, které se staly v rámci těchto událostí (například specifický výlet v rámci *cesty do Indonézie*).

Z hlediska schémat se ve výzkumu objevují jak zcela ojedinělé události (bez pravidelného schématu), tak i konkretizované *opakované události*. U obou typů těchto událostí lze očekávat odlišné způsoby vybavení i chyby datace.

Vzhledem k věku respondentů v obou studiích (25 – 40 let) je pravděpodobné, že se mezi událostmi objeví velké množství *skriptovaných*, které respondenti buďto aktuálně zažívají, anebo se udály v relativně nedávném období. V obou studiích se objevuje široká škála tematicky odlišných událostí (od typických rodinných a vztahových až po opravy).

⁹ Třetina (35,5 %) negativních událostí byla zařazena do věku 45 až 60 let a je spojena s reflexí věkově závislých změn (Leist, et al., 2010).

3. Jak rekonstruujeme časový aspekt událostí

Autobiografická paměť je tvořena chronologicky uspořádanými událostmi, které představují běh dosavadního života. Obvykle si pamatujeme, v jakých sekvencích se události odehrály a jaké jsou mezi nimi vzájemné vztahy (Bluck & Habermas, 2000). V běžné konverzaci si s přáteli sdělujeme své zážitky, často přitom odkazujeme na tyto souvislosti a také zmiňujeme, co se *kdy* dělo. V takových situacích nám obvykle stačí pouhé odhady, i když znalost správného data přirozeně přispívá k „dobrému pocitu“, že si událost pamatujeme přesně. Mnohdy jsme však také nuceni odpovídat na to, *kdy* se určitá událost stala a očekává se od nás, že poskytneme přesné odpovědi. Záleží ovšem na kontextu a závažnosti situace – pokud bychom poskytovali výpověď jako své alibi, měli bychom být co nejpřesnější,¹⁰ v méně závažných situacích ovšem stačí přibližný odhad.

Na otázku *kdy* můžeme odpovědět různými způsoby. U některých událostí přesné datum víme rovnou, u jiných si ho nepamatujeme přímo, ale musíme ho nějakým způsobem rekonstruovat. Datum odhadujeme například na základě asociace s jinými událostmi nebo obdobím. V takovém případě se snažíme vybavit si konkrétní událost a její časový aspekt odvozujeme z dostupných informací. Tento úkol však může být obtížný, zejména pokud pro nás není vzpomínka lehce dostupná nebo jsme málo motivovaní. V takových případech často spoléháme na svůj odhad typického výskytu podobné události (Blair & Burton, 1987).

V této kapitole nejdříve popíšu, jakým způsobem jsou v paměti rekonstruovány vzpomínky. Poté zmíním, jaký formát odpovědi lidé obvykle volí, když mluví o tom, kdy se události staly – zda raději zmiňují „před jak dlouhou dobou“, anebo „kdy přesně“ se událost stala. Poté se zaměřím na jednotlivé teorie, které popisují různé způsoby vybavení časového aspektu událostí. Zmíním přitom také rekonstruktivní charakter vybavování vzpomínek a teorii hierarchického uspořádání událostí v životním příběhu. Zvláštní důraz ale budu věnovat především *temporálním mezníkům* a *temporálním schématům*, která při rekonstrukci data událostí hrají výjimečnou roli. V závěru kapitoly uvedu pro ilustraci zmíněných teorií příklad postupu datace několika událostí jednoho z respondentů, který se účastnil výzkumu (viz empirická část této práce).

¹⁰ Zejména proto, že ve forenzním kontextu výpovědi svědků ovlivňují rozhodnutí soudců (McCann, Shindler, & Hammond, 2003).

3.1. Konstruktivní procesy vybavení vzpomínky

V běžném jazyce, mluvíme-li o procesu vybavení, používáme často výrazy jako „musím se na chvíli zamyslet“, nebo „musím prohledat svou paměť“ (Magnussen, Endestad, Koriát, & Helstrup, 2007). Tyto výroky odrážejí určité metafory, které používáme pro vyjádření paměťových procesů, na jejichž základě se mohou vytvářet lidově-psychologické teorie o tom, jak naše paměť funguje. Některé z nich jsou velmi blízké klasickým teoriím a současným poznatkům. Při vybavení jsou například informace v paměti skutečně vyhledávány a rekonstruovány z různých míst (Spreng, Mar, & Kim, 2009). Jiné jsou jim však velmi vzdálené – například představa, že paměť je jako videopáska, která zaznamenává každý moment života a za určitých podmínek je možné si vybavit kteroukoliv vzpomínku (pro důkazy proti tomuto tvrzení viz Lilienfeld, Lynn, Ruscio, & Beyerstein, 2010). Nebo představa, že každá vzpomínka, kterou si vybavíme, je pravdivá (i falešné vzpomínky můžeme pokládat za vlastní, viz Bernstein, Rudd, Erdfelder, Godfrey, & Loftus, 2009; pro důsledky v kontextu psychoterapie viz Lynn, Lock, Loftus, Krackow, & Lilienfeld, 2003).

V mnoha neurovědních studiích bylo potvrzeno, že vybavování je konstruktivní proces, kterého se účastní množství vzájemně propojených funkčních kortikálních oblastí.¹¹ Klíčové jsou při vybavení kontrolní procesy, které nám říkají, zda vybavená informace je, nebo není správná (Cabeza & Jacques, 2007) a pracovní paměť, díky které jsme schopni najednou manipulovat s několika informacemi z různých zdrojů (Baddeley, 2010).

Díky konstruktivním procesům jsou naše vzpomínky velmi barvité. Můžeme mít pocit, že je znovuprožíváme (*reliving*) včetně emocionálního doprovodu (Rubin, et al., 2004; Rubin, Schrauf, & Greenberg, 2003) a čím je vzpomínka propracovanější (čím déle probíhá vybavení), tím více je aktivována vizuální představivost, což vede k vybavení většího množství kontextuálních informací (Cabeza & Jacques, 2007; Daselaar, et al., 2008).

¹¹ Mediální temporální lalok (zodpovědný za ukládání informací), mediální parietální oblasti (podílí se na prostorové navigaci), temporo-parietální spojení (*theory of mind*), stejně jako prefrontální kůra (exekutivní funkce, sebekontrola) a oblasti okcipitálního laloku (vizuální představivost), přičemž každá z těchto oblastí přináší při vybavení určitou kvalitu vzpomínky (Spreng, et al., 2009).

Právě kontextuální informace jsou velmi podstatné pro schopnost datace vzpomínek, poskytují nám totiž cenná vodítka. Rekonstruktivní teorie v kognitivní psychologii vycházejí z předpokladu, že časový odhad události vychází ze spojení referenčního období, které poskytuje kontextuální informace, a znalostí o časových vzorcích. Například kdo byl u události přítomen, na jakém místě se odehrávala, kde jsme v té době bydleli a kam jsme v daném období obvykle chodili (Friedman, 2004). Efektivními nápovědami pro vybavení časového aspektu jsou podle Wagenaara (1986) informace o tom *co* a *kde* se dělo, méně již *kdo* byl přítomen.

3.2. Formát vybavení časového aspektu událostí

Zeptáme-li se tříletého dítěte na to, kdy bylo na výletě, odpoví obvykle v *relativním časovém formátu*, tedy například: „Když jsem byla u dědečka“.¹² I v komunikaci při časových odhadech běžně odkazujeme k jiným událostem (například: „*To bylo až po rekonstrukci a stěhování*“), k širšímu referenčnímu období (například: „*To už byla Natálka na světě*“) (Bradburn, Rips, & Shevell, 1987), případně v řádu dnů, týdnů, měsíců nebo let odhadujeme dobu, která uplynula od dané události do současnosti (například: „*To mohlo být tak dva týdny zpátky*“) (Janssen, Chessa, & Murre, 2006).

Relativní časový formát tedy využívá zejména vzájemného propojení mezi událostmi a může pomáhat i k celkem přesným odhadům. Záleží přitom zejména na stáří události (nedávné události bývají datovány přesněji), na typu referenční události (pokud známe její datum přesně, měl by být přesný i odhad) a na rozsahu referenčního období (je rozdíl, když víme, že se událost stala: „*Ještě, když jsme bydleli ve starém bytě*“ anebo: „*Během víkendu na chalupě*“).

Tento časový formát volíme zejména, máme-li datovat události starší, než tři roky (Janssen, et al., 2006). U nedávných událostí (tedy „mladších“, než tři roky) naopak častěji použijeme *absolutní časový formát*, tedy přesné kalendářní jednotky. U těch „nejmladších“ však opět častěji volíme *relativní formát*, obvykle říkáme „před dvěma týdny“ než přímo „14. dubna“ (Janssen, et al., 2006).

¹² Tento příklad vychází z rozhovoru s tříletou holčičkou, která vyprávěla, že byla na výletě. Na otázku „Kdy jsi byla na tom výletě?“, odpověděla: „Když jsem byla u dědečka“. Na opětovnou otázku: „A kdy to bylo?“ zněla odpověď: „No když jsem byla u dědečka“. Děti v tomto věku obvykle ještě nevyužívají pro časovou orientaci kalendářní jednotky (viz dále), a proto je pro ně tento časový formát typický.

Výhoda *absolutního časového formátu* spočívá v tom, že je pro všechny lidi na světě stejný – pokud máme k dispozici přesné datum, nepotřebujeme již žádné další informace. Typickými kalendářními jednotkami jsou: celé datum (datum narození), den v týdnu (úterní trénink), den v měsíci (narozeniny), měsíc (srpnová dovolená), měsíc v roce (srpen 1968) nebo rok (2010). Časové odhady v tomto formátu obvykle bývají přesné vzhledem ke zvolené kalendářní jednotce (například z hlediska měsíce bude dovolená určená správně, nemusíme si však vybavit přesný rok).

V kalendářních jednotkách jsou také v paměti reprezentována *temporální schémata* – nápovědy, které jsou spojeny s některými událostmi na základě jejich pravidelného opakování v určitém čase (viz dále).

Respondenti ve výzkumech v empirické části této práce odpovídali v *absolutním časovém formátu*. Tento byl zvolen jednak kvůli snazší práci se získanými daty a jednak proto, že část respondentů měla k dispozici kalendář, který měl sloužit k jejich lepší orientaci. Ve výzkumu starších událostí (tři až šest let starých) byl zvolen formát měsíce a roku, ve výzkumu nedávných událostí (rozmezí posledních tří měsíců) bylo zvoleno celé datum.

3.3. Jakými způsoby přicházíme na data

Procesy, které provázejí vybavení data z paměti, bývají zkoumány převážně introspektivně. Respondenti jsou přitom požádáni, aby mluvili nahlas o postupu, jakým k dataci přicházejí, nebo aby u každé události po vybavení data vybrali jednu z možností, která tento postup vystihuje. Na základě těchto poznatků bylo formulováno několik teorií, které popisují, jak je časový aspekt událostí v paměti uložen (přehledně je shrnuje například Friedman, 1993). Tyto teorie, které jsou často metaforami paměti, nám umožňují blíže si představit, z čeho při odhadech datací vycházíme.

V následujících částech budu prezentovat jednotlivé způsoby vybavení data. Využiji přitom výsledků studie Betze a Skowronského (1997), kteří zkoumali mimo jiné souvislosti mezi způsobem vybavení a přesností datace událostí. Celá studie byla zaměřena především na obecné rozdíly v paměti na *události vlastní* a *události druhých lidí*.

Respondenti ($N = 49$, pregraduální studenti psychologie) si po dobu jednoho semestru vedli dva deníky – jeden svůj a jeden jiného člověka, nejčastěji přítele nebo spolubydlícího. U událostí přitom hodnotili jejich různé charakteristiky (jako je typičnost události pro daného člověka nebo její emocionální valence). V posledním týdnu semestru pak probíhaly rozhovory, ve kterých měli respondenti za úkol například hodnotit, jak dobře si událost pamatují. Poté události datovali – polovina respondentů pracovala nejprve s *vlastními událostmi* a polovina s *událostmi druhého člověka*. Respondenti také hodnotili, které informace a jaké strategie při datování využívali. Byly to: znalost referenčního období, znalost přesného data, využití prototypické informace, využití referenční události, odhad na základě počtu událostí, které se od dané doby proběhly, odhad na základě jasnosti vzpomínky a hádání. Těmto se nyní budu věnovat v dalších částech této kapitoly.

3.3.1. Znalost referenčního období

Ve studii Betze a Skowronskiho (1997) se ukázalo, že preferovaným postupem odhadu data události je využití referenčního období (46 % případů), odhad byl však správný pouze v 18 % případů. Datum události tedy nejčastěji odvozujeme na základě kontextuálních informací, které se vybaví se vzpomínkou (Rubin, 2006), nebo se je snažíme vztáhnout k určitému *životnímu období* (*lifetime period*), které tyto informace obsahuje. Tento postup vybavení probíhá například takto: „Když jsme byli lyžovat v Itálii, studovala jsem ještě, nebo už jsem byla v práci?“).

Životní období podle teorie *self-memory system*¹³ představují jeden z vyšších celků hierarchické organizace autobiografické paměti, ve které jsou menší celky “vnořeny” do větších (viz Schéma 3.1). *Životní příběh* podle této teorie obsahuje jednotlivá *témata* (jako je rodina, bydlení nebo práce), členěná na *životní období* (bydlení v bytě, stavba domu nebo bydlení v novém domě). Ta reprezentují obecné znalosti o tom, co člověk dělal, v jakém prostředí se obvykle pohyboval, s kým se setkával, jaké měl plány a cíle (Conway, 2005; Conway & Pleydell-Pearce, 2000).

Obecné události jsou “vnořeny” do *životních období*, kde představují zástupce typických událostí. Nejnižší úroveň hierarchie je tvořena epizodickými vzpomínkami, které jsou ve shlucích aktivovány při vybavení konkrétní události (jak již bylo popsáno ve 2. kapitole). Tyto jsou velmi blízké reálným prožitkům, kdy se se

¹³ Název teorie je do českého jazyka jen stěží přeložitelný (*teorie osobní paměti* nebo *teorie self-paměti*), proto jej nechávám v původním znění.

vzpomínkou vybaví například také *pocit bolesti při zadrhnutí třísky* anebo *příjemný prožitek spojený s vůní laku*.

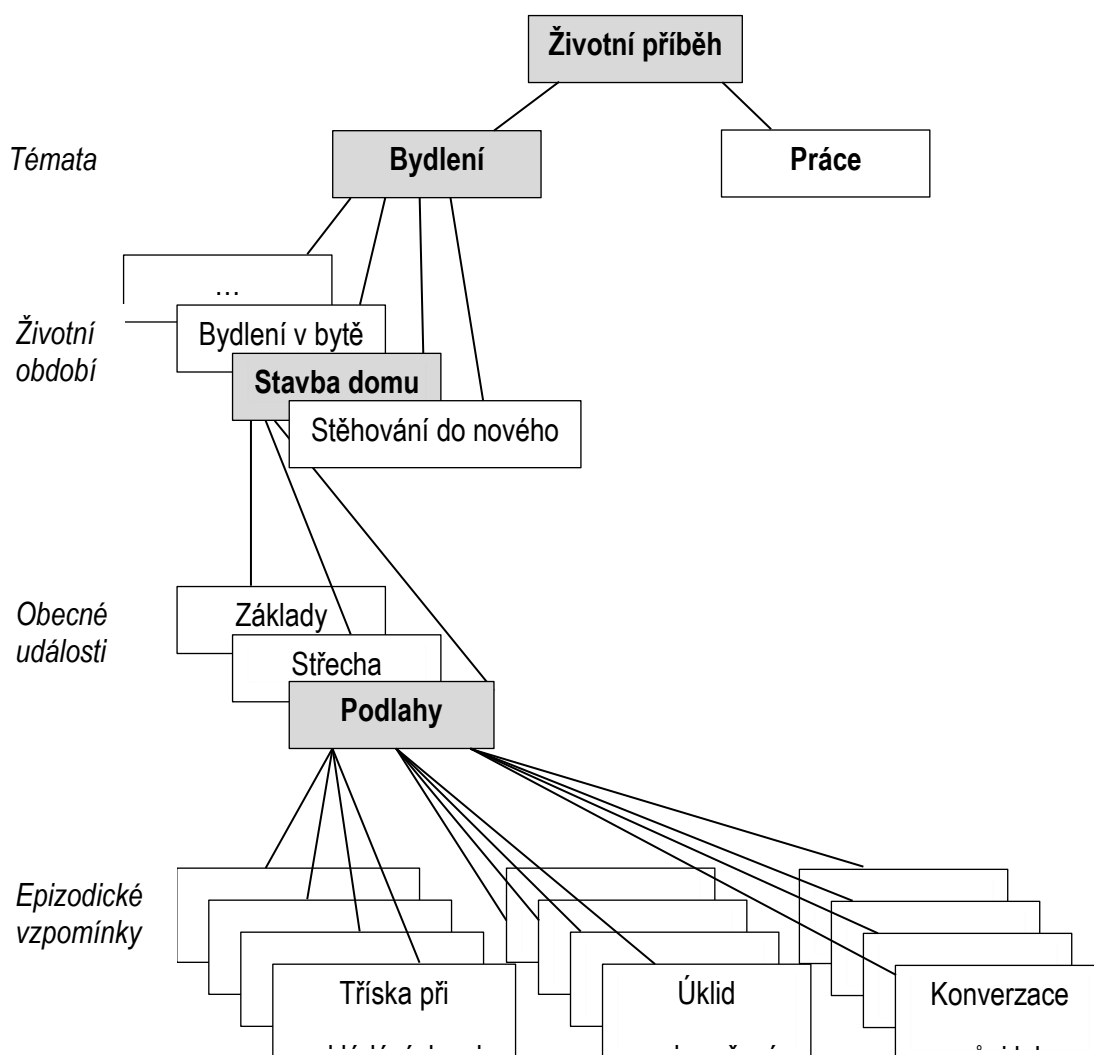

Schéma 3.1. Struktura autobiografické paměti dle Conwaye (2005).

Životní období představují obvykle delší časové celky v řádu měsíců až let, ohraničené významnými přelomovými událostmi. U těch si obvykle dobře pamatujeme, kdy se staly a slouží tedy i jako časové hranice (Friedman, 2004).

Jednotlivá *životní období* se v rámci různých *témat* přirozeně prolínají (*stěhování* může probíhat zároveň se *studiem vysoké školy*). Události jsou však mezi sebou vzájemně propojené zejména v rámci jednoho *tématu* a *životního období* a často jsou reprezentovány ve shlucích (Burt, Kemp, & Conway, 2003), podobně jak je to naznačeno ve Schématu 3.1. Experimentální studie potvrzují, že asociace nej-

častěji vznikají mezi časově a obsahově blízkými událostmi (objevují se v nich stejní lidé, činnosti nebo místa), a také těmi, které mezi sebou mají kauzální vztah¹⁴ (Brown, 2005; Brown & Schopflocher, 1998). Vzájemně propojené události bývají vybaveny rychleji než ty, které spolu nesouvisí (Kemp, Burt, & Malinen, 2009) a spojení mezi nimi se ukazují jako stabilní v čase (Odegard, Lampinen, & Wirth-Beaumont, 2004; Radvansky, Copeland, & Zwaan, 2005).

3.3.2. Znalost přesného data

Přesné datum znali respondenti v 19 % případů (Betz & Skowronski, 1997). Tato forma vybavení zároveň nejčastěji vedla k přesným odhadům (80 % případů).

Tento způsob odhadu odkazuje ke dvěma druhům událostí: první představuje malou skupinu obvykle veřejných událostí, u kterých si datum pamatujeme přímo (*události „s časovou visačkou“, time-tagged events*) (Friedman, 1993, 2004). Příkladem takových událostí mohou být *Sametová revoluce – 17. listopad 1989* nebo *teroristické útoky na Světové obchodní centrum – 11. září 2001*. Tyto události jsou v paměti uloženy v *absolutním* formátu celého data, včetně roku. Obdobně nesou „časovou visačku“ také události, které se pravidelně opakují. Patří k nim například státní svátky nebo Vánoce, ovšem zde časový formát zahrnuje pouze den a měsíc. Tyto události jsou datem v podstatě definovány, to znamená, že se příslušná událost přímo asociuje při pouhé zmínce data. To bývá naopak u naprosté většiny běžných událostí neužitečná informace, podle data si zkrátka konkrétní událost vybavíme jen velmi výjimečně (Wagenaar, 1986).

Druhý typ událostí, u kterých obvykle známe přesná data, jsou *temporální mezníky (temporal landmarks)*. Jsou to významné osobní události, které nejčastěji tvoří předěly *životních období* (například počáteční/koncové události, případně první zkušenosti) (Burt, 2008; Shum, 1998). Příkladem mohou být *promoce, stěhování* nebo *nástup do první práce*. To, zda se událost stane mezníkem nebo ne, se většinou projeví až postupem času. Některé události se v době, kdy jsou zažívány,

¹⁴ Na úrovni epizodických vzpomínek však vznikají spojení mezi kontinuálními částmi událostí, sémantická podobnost zde podle Ezzyata a Davachiho (2011) hraje menší roli. Jakmile jsou epizody experimentálně rozdělovány na segmenty, například různě dlouhými pauzami při čtení souvislého textu, oslabují se spojení mezi segmenty, které jsou vzájemně odděleny.

zdají velmi významné, jiným nepřikládáme žádnou váhu. Podstatná je dle Shuma (1998) velikost změny, kterou daná událost způsobí.¹⁵

Mezníky se od ostatních vzpomínek mohou odlišovat *fenomenologickými charakteristikami*: některé z nich jsou velmi živé, mnohokrát vybavené a také sdílené, jiné jsou spíše formou sémantické informace, kdy prostě jen známe datum, ale konkrétní epizodické vzpomínky chybí. V paměti *temporální mezníky* fungují jako referenční body, ke kterým při dataci vztahujeme další události (viz využití referenční události).

Temporální mezníky představují vývojovou lineární strukturu autobiografické paměti (Larsen, Thompson, & Hansen, 1995) a tím zabezpečují *chronologickou koherenci* životního příběhu (Bluck & Habermas, 2001). *Kauzální koherence* je vyjádřena vzájemnými návaznostmi mezi těmito událostmi a silná bývají také spojení mezi mezníky a jim tematicky blízkými událostmi (Friedman, 2004; Kemp, et al., 2009). Jedinečné události, ať už osobní nebo společenské, jsou podstatné pro utváření osobní historie. Tato historie, nebi též životní příběh člověka, je klíčovou součástí jeho identity.¹⁶

Některé mezníky jsou kulturně sdílené (*životní skripty*), jiné jsou osobní a v relativně výjimečných případech se osobním mezníkem se může stát také veřejná událost. V našem prostředí jsou však takto významnými veřejnými událostmi pouze Sametová revoluce a rozpad Československa, ostatní události bývají datovány velmi nepřesně. Z toho vyplývá, že je jako mezníky příliš nevyužíváme a pro vybavení tedy nejsou vhodnou nápořádou (Neusar & Ježek, 2011).¹⁷ Ve výzkumech se proto obvykle využívají samostatně vybavené významné osobní mezníky, které

¹⁵ Například nástup do nové práce je pro většinu lidí významná událost. S několikaletým odstupem se však její význam může snižovat, zejména pokud podobných změn zaměstnání bylo více.

¹⁶ Výjimečně ve svém textu podstatu jedinečných událostí pro vznik paměti, respektive dějin, ať už na společenské nebo individuální rovině vystihl Havel (1975). Poukazuje na to, že omezení kulturního a společenského dění nestačí nahradit cyklickými *pseudoudálostmi*, jako je Den tisku nebo Den dělostřelectva. Čas v takové společnosti pak totiž plyne pouze cyklicky a obsah událostí, protože je neměnný, je možné předpovědět z pouhého pohledu do kalendáře. „Z dění se vytrácí jedinečnost, a tedy i kontinuita, vše splývá v jediný šedivý obraz stále téhož koloběhu: říkáme, že se „nic neděje“.

¹⁷ Výjimku tvoří veřejné události, které se týkají oblasti zájmu respondenta. Např. sportovci lépe datují sportovní události (Ježek, Hoferková, & Neusar, 2011). V tomto výzkumu navíc bylo překvapující, že respondenti se zájmem o sport datovali v průměru přesněji i ostatní události. Jedno z možných vysvětlení spočívá v celkové pravidelnosti sportovních událostí v průběhu roku a lidé se zájmem o tyto události mohli mít celkově více propojení i s ostatními veřejnými událostmi (např. politickými). Navíc se v tomto výzkumu ukázalo, že muži datovali veřejné události obecně přesněji, než ženy (Ježek, et al., 2011).

slouží pro strukturování období, ve kterém má respondent dále vybavovat a rekonstruovat data událostí (Belli, 1998; Van der Vaart, 2007).

3.3.3. Využití prototypické informace

Prototypické informace neboli znalosti o obecných vzorcích výskytu některých událostí jsou takzvaná *temporální schémata*. Respondenti je ve výzkumu Betze a Skowronského (1997) využívali při dataci zhruba v 15 % případů. Při použití této strategie vybavení se objevila relativně nízká četnost přesných datací (pouze 7 % událostí), která však souvisí právě s charakterem *schémat*, které poskytují sice spolehlivé, ovšem pouze částečné informace o typickém čase události (například den v týdnu nebo měsíc v roce).

Temporální schémata souvisí s cyklickým charakterem přírodních dějů a využíváním kalendáře. Projevují se pravidelným střídáním ročních období, cyklickým opakováním od měsíců v roce přes dny v týdnu až po hodiny (Larsen, et al., 1995). Jak již bylo zmíněno ve 2. kapitole, *temporální schémata* vznikají tím, že se určité události pravidelně opakují v určitém čase. Jsou typem sémantické informace, která je spojená s některými událostmi, a pomáhají časovému určení v kalendářních jednotkách, jakými je měsíc v roce nebo den v týdnu. Díky tomu se u mnoha událostí objevují typické vzorce chyb, například v řádu násobku sedmi dnů, kdy správně určíme den v týdnu, spleteme se však v týdnu.¹⁸ Pro přesnou dataci událostí pak musíme využít buďto další kontextuální informace, anebo si vybavit chronologické pořadí podobných událostí v týdnech (letech) před a po dané události (Friedman, 2004)

Temporální schémata mohou být jak osobní, tak i kulturně sdílená. K těm kulturním řadíme například nedělní mše, rozdělení týdne na část pracovní a víkend, školní rok rozdělený na vyučovací měsíce a prázdniny nebo akademický rok dělený na semestry a zkušková období. Tomuto rozdělení přizpůsobujeme mnohé aktivity, například *dovolené* (o prázdninách) nebo *výlety* (o víkendu). Osobní schémata naproti tomu odrážejí individuální pravidelnosti v životě jedince (například *koníčky*).

¹⁸ Tyto informace jsou převážně implicitní a využíváme je nevědomě. Larsen a Conway (1997) například experimentálně zjišťovali odhady datací falešných vzpomínek, které vznikly drobnou změnou detailu skutečné události, která se stala tentýž den. Zjistili, že respondenti i u těchto událostí využívali temporální schémata a tedy i v chybových skórech těchto datací se objevovaly typické vzorce.

V naší kultuře se orientujeme nejčastěji podle schémat ročního období, roku, týdne a dne (Larsen, et al., 1995). Osobní schémata mohou navíc specifikovat např. konkrétní týden v měsíci (*měsíční schéma*, např. každé první pondělí v měsíci), nebo mohou být vyjádřeny rozestupy v počtu týdnů (jednou za tři týdny v pátek). Tento typ schématu však není příliš častý, je totiž méně stabilní než ostatní schémata co se týče kalendářových jednotek (počet týdnů v měsících se mění) (Larsen & Thompson, 1995). Některá *temporální schémata* jsou velmi přesná, jiná jsou spíše formou asociace s širším obdobím (například když odhadujeme, že stanovat jsme pravděpodobně byli v období letních měsíců, protože ve zbytku roku je na to příliš velká zima) (Burt, 2008).

V této práci se zaměřuji především na tato temporální schémata:

- ***Schéma ročního období.*** Toto schéma napomáhá k přibližnému časovému určení v rozmezí až tří měsíců a je nejméně přesné. Často se na něj odkazujeme při vybavení kontextuálního prvku události, jako je sníh (zima), nebo kvetoucí stromy (jaro) či padající listí (podzim) (Friedman, 1993). Objevuje se také u událostí, které se váží k ročnímu cyklu, jako např. sadba stromků na jaře.
- ***Schéma roku.*** Týká se určení měsíce v roce. Typicky se jedná o události spojené se svátky (např. návštěva předvánočních trhů v Drážďanech) nebo institucionálními zvyklostmi. Roční schéma má školní docházka (počátek, pololetí, konec, prázdniny), akademický rok je rozčleněn na semestry výuky, zkoušková období, pravidelné jsou z hlediska měsíce i přijímací zkoušky a promoce. Také sportovní aktivity mají schéma roku, např. olympijské hry (letní v červenci nebo srpnu a zimní v únoru), mistrovství světa v hokeji (květen), tradiční závody nebo turnaje (dle místních zvyklostí), nebo politické události, jako volby do poslanecké sněmovny (květen). Poutě, hody nebo vinobraní jsou také události, které jsou typicky spojeny s konkrétním měsícem v roce. Typické chyby v rámci tohoto schématu jsou v násobku 12 měsíců (správně je uveden měsíc, chyba je v určení roku, viz Graf 6.9) (Larsen, et al., 1995).
- ***Schéma měsíce.*** Události, u kterých je pravidlem stanoven týden, ve kterém se obvykle stávají, mají schéma měsíce. Z veřejných událostí

je to např. zkouška sirén (každou první středu ve 12 hodin). Pevné schéma je vyjádřeno stanoveným týdnem v měsíci, může však být dáno také rozestupem mezi jednotlivými událostmi (např. jednou za dva týdny).

- **Schéma dne v týdnu.** Dle schématu týdne se řídí většina pracovních, školních i volnočasových aktivit a je neoddělitelnou součástí pravidel života celé západní společnosti. Velmi často, aniž bychom si to uvědomovali, víme, zda se konkrétní událost stala v úterý nebo ve čtvrtek. Schéma týdne je velmi stabilní i přesto, že se časové vzorce aktivit v životě mění. Ve výzkumu Larsena a Thomsona (1995) bylo schéma týdne stabilní i po tak dlouhém období jako je jeden rok. Analýzy chybových skóre nejčastěji uvádějí chyby v násobku sedmi dnů (den v týdnu je uveden správně, chyba je v určení týdne, viz Graf 7.8) (Larsen, et al., 1995; Skowronski, et al., 1991).
- **Schéma data.** Existuje také malé množství událostí, které mají přesné schéma data. Jedná se o osobně významné události, jako svátky nebo narozeniny a v krátkém časovém období jsou nejpřesnější časovou náповědou k dataci. Z hlediska několikaletého horizontu je ovšem podstatné, zda je událost definována pouze dnem a měsícem (jako u výše zmíněných), anebo zda se jedná o jednorázový mezník, který je reprezentován celým datem, včetně roku (viz *události „časovou visačkou“*). U prvního typu tohoto schématu se totiž mohou objevit podobné chyby v řádu násobků let jako u událostí se schématem roku, zatímco druhý povede k přesné dataci.

Další *schémata* jsou již pro tuto práci buďto příliš dlouhodobá (například mnohaleté schéma, která mají Olympijské hry), nebo příliš krátká, jako schéma dne a v této studii se na ně nezaměřuji.

3.3.4. Využití referenční události

Potřebujeme-li si vzpomenout, kdy se určitá událost stala, snažíme se datum odvodit od data jiné události, u které jej známe přesně. Ve výzkumu Betze a Skowronského (1997) tato strategie vedla k vysokému počtu přesných odhadů (32 % případů) a respondenti ji použili pro vybavení asi u 10 % událostí.

Temporální mezníky jsou nejčastěji využívány jako kotvy, od nichž odvozujeme datace jiných událostí buď přímo, nebo se snažíme odhadnout, jak daleko v čase od daného mezníku se událost mohla stát (Shum, 1998; Van der Vaart & Glasner, 2007). Tento postup ovšem přináší i určitá rizika – u *mezníků* jsme si obvykle velmi jisti, kdy se staly, svým odhadům tedy důvěřujeme. V případě, že je však mezník datován chybně, podobná chyba se objeví u všech s ním spojených událostí.¹⁹

Spojení mezi událostmi a *mezníky* bývají nejčastěji na bázi časové blízkosti (například: *„Svatba strýce byla těsně po příjezdu z Francie“*), stejného tématu (například: *„První dcera onemocněla 8. dubna, druhá zhruba dva týdny potom“*) anebo je mezi událostmi kauzální vztah (například: *„Na kapačkách jsem byl v pondělí. Den předtím jsem na oslavě dcery na zádech vozil tři děti. Večer mi pak ruplo v zádech“*) (Bluck & Habermas, 2000; Friedman, 2004; Kemp, et al., 2009).

3.3.5. Odhad na základě počtu událostí, které se od dané doby staly

Zhruba v pěti procentech odhadů byla použita strategie odhadu stáří vzpomínky na základě množství událostí, které se od té doby až do současnosti staly. Tento postup vedl k pouhým sedmi procentům správných datací (Betz & Skowronski, 1997). Je založen na předpokladu, že vzpomínky jsou ukládány v pořadí, ve kterém je zažíváme. Stáří vzpomínky pak můžeme odhadovat na základě její vzdálenosti od současnosti. Tato teorie se podle Friedmana (1993, 2004) řadí k *teoriím vzdálenosti (distance theories)*.

3.3.6. Odhad na základě jasnosti vzpomínky

Tento způsob vybavení je postaven na předpokladu, že vzpomínky v paměti časem „blednou“, jsou slabší a obsahují méně detailů, než ty nedávné. Stáří události pak můžeme odhadovat na základě rozdílu mezi jejími kvalitami při ukládání a

¹⁹ Jako například u respondenta, který chybně datoval narození svého syna (o rok dříve, než bylo správné datum) a tato chyba ovlivnila dataci téměř poloviny všech událostí (viz Neusar, 2011).

vybavení (Friedman, 2004). Podle Friedmanova (1993, 2004) dělení patří tento způsob vybavení, stejně jako předchozí k *teoriím vzdálenosti*.

Tato strategie byla ve výzkumu Betze a Skowronskiho (1997) na třetím místě v četnosti správně datovaných událostí (25 %) a byla využívána ve čtyřech procentech odhadů.

3.3.7. Hádání

Respondenti hádali datum pouze v jednom procentu případů, tyto datace však byly překvapivě přesné u celých 14 % událostí (Betz & Skowronski, 1997).

V těchto případech pravděpodobně vzpomínka neobsahovala žádné kontextuální informace, které by mohly vybavení data události napomoci. Přesto je čisté hádání velmi nepravděpodobné, v podobných situacích se totiž spoléháme na heuristiky, které nám (většinou) pomáhají při usuzování. Podle heuristiky reprezentativnosti například zvolíme dataci na základě pravděpodobnosti výskytu podobné události, se kterou máme zkušenost, podle heuristiky dostupnosti se pak rozhodujeme na základě toho, které příklady podobných událostí se nám snadno vybaví (Tversky & Kahneman, 1973).

Tyto kognitivní zkratky mohou být velmi nápomocné a vést i ke správným odhadům, například když máme datovat výhru nad soupeřkou v tenisu. Víme, že tenis hrajeme obvykle ve čtvrtky, spolehne se tedy na toto *temporální schéma*. V mnoha situacích bude tento odhad alespoň z hlediska dne v týdnu mnohem lepší, než náhoda (Larsen & Thompson, 1995). Chybné ovšem tyto odhady bývají v případech, kdy se jedná o výjimku. Vzhledem k tomu, že se spoléháme na typické pravidlo a nevybavíme si konkrétní událost, zvolíme čtvrtek – ve skutečnosti se ale jednalo o výjimečné úterní tenisové utkání.

3.3.8. Další teorie vybavení

K dalším teoriím, které bych ráda zmínila, patří *asociativní řetězení*. Ty vychází z předpokladu, že se vzpomínkami jsou uloženy také informace o předcházejících a navazujících událostech (Friedman, 1993). Mělo by být například snazší vybavit si pořadí navštívených míst v rámci dovolené.

Teorie pořadového kódu vysvětlují vznik asociací mezi událostmi stejného tématu, které však vznikají teprve při vybavení (Friedman, 2004). Při návštěvě Paříže si tedy například můžeme snadno vybavit návštěvy jiných velkoměst.

3.4. Shrnutí

Při vybavení časového aspektu události z paměti rekonstruuje všechny dostupné informace spojené se vzpomínkou, které mohou sloužit jako nápovědy. Nejčastější strategií vybavení data bylo v uvedené modelové studii Betze a Skowronského (1997) vztahení události k referenčnímu *životnímu období*, které poskytuje znalosti o typických aktivitách, místech a lidech. Ve výzkumu uvedeném v empirické části této práce to však bylo nejčastěji vybavení *temporálních schémat*, která napomáhala dataci (Neusar, 2012).

U malého množství informací známe datum přímo a od nich odvozujeme dataci souvisejících událostí. Často nám při dataci pomáhají prototypické informace o časových vzorcích výskytu některých událostí.

3.5. Příklad vybavení data událostí

Pro ilustraci uvedených teorií využijí příklad postupu vybavení data u několika událostí jednoho z respondentů. Jedná se o dataci událostí starých tři až šest let z období let 2005 až 2008 (včetně). Události, respektive otázky připravili partneři respondentů. Úkolem respondenta bylo je datovat s přesností na měsíc a rok.

Kdy jsi obkopával barák a podbetonoval základy?

- „*Ke konci nebo až po rekonstrukci? Myslím, že v prosinci... byl i sníh. Mám za to, že tyhle práce se dělaly až po nastěhování.*“
- Na tomto příkladu je vidět postupná rekonstrukce vodítek. Respondent využívá kalendář pro orientaci a k finální dataci, odpovědi však formuluje v relativním časovém formátu. *Rekonstrukce domu* zde představuje *životní období*, ke kterému tuto událost vztahuje. Využívá také kontextuální informace, které si se vzpomínkou vybavil (sníh). V poslední fázi využívá referenční události – *temporálního mezníku*.

Kdy jsi sadil první stromy na předzahrádce?

- „*Po rekonstrukci. Stromy se sadí v březnu nebo dubnu.*“
- Respondent při dataci využil referenčního období a konečnou dataci zvolil na základě *temporálního schématu* definovaného přírodními cykly.

Kdy jsme byli na vernisáži Slavných vil?

- „*Sedm dní po narození Natálky.*“
- Datace na základě silného spojení s referenční událostí.

Kdy jsme v Poděbradech dostali „dárkem“ klíče od chalupy?

- „*Bylo to na Vánoce. Ale který rok? 2008 jsem byl v Indonésii, manželka tam jela sama. Čili... muselo to být 2007.*“
- *Temporální schéma* zde bylo upřesněno referenční událostí a znalostí sekvence událostí.

Kdy jsme letěli do Austrálie?

- „*Do Indonésie jsme letěli 2008, předtím do Brazílie 2006, takže asi 2005, možná o rok později.*“
- Rekonstrukce sekvence podobných událostí (*pořadového kódu*) a využití referenční události.

4. Prediktory přesnosti datace

4.1. Proč je dobré znát prediktory přesnosti datace

Pokud se zeptáme na datum svatby nebo narození dětí, respondent nám pravděpodobně poskytne správnou odpověď. Avšak odpovědět na otázku *kdy jste se ztratili v Tatrách*, může být mnohem obtížnější.

V kontextu dotazování (zvláště, nemáme-li z různých důvodů k dispozici objektivní data) je nutné orientovat se alespoň přibližně v tom, jak validní odpovědi můžeme od respondenta získat (Reimer, 2001). Pro tazatele je důležité znát úskalí procesů odpovídání na otázky, které vycházejí ze základních psychologických poznatků o paměti a usuzování. Kognitivní psychologie na tomto poli přináší cenné informace, ať už se jedná o problematiku vlivu porozumění a interpretace otázek na odpověď, kontextuální vlivy dotazování na respondentovo usuzování, specifika paměťových procesů při hledání odpovědi na otázku nebo identifikaci systematických chyb v odpovědích (Schwarz, 2007).

Právě systematické vzorce chyb se ve výzkumech datace typicky objevují. Způsobuje je především to, že datum je odhadováno na základě implicitní znalosti o typickém výskytu podobné události (Blair & Burton, 1987). Tato znalost často poskytuje správné vodítko ve formě *temporálního schématu*. Správně určený je pak sice například den v týdnu, chyba se však objeví v určení týdne. Chyby datace pak „logicky“ mohou být dvojího druhu: událost může být považována za „starší“ nebo za „mladší“, než jaká ve skutečnosti je. Prvnímu jevu se říká *efekt oddálení* (*backward telescoping*), druhému *efekt přiblížení* (*forward telescoping*) (Rubin & Baddeley, 1989).²⁰

To, zda bude událost datována správně nebo ne, mohou napovědět některé její charakteristiky. Vrátime-li se k příkladu v úvodu této kapitoly, u data svatby nebo narození dětí můžeme očekávat přesnou dataci především proto, že se jedná o typické osobní *temporální mezníky*, na které máme obvykle velmi detailní vzpomínky. Nejčastěji se týkají tématu rodiny a vztahů (*životní skripty*), jsou to důležité

²⁰ Na tyto chyby mají samozřejmě vliv hranice období. V hraničních pásmech totiž lze dělat chyby převážně pouze jednoho druhu. U spodní hranice období chyby *přiblížení*, u horní hranice chyby *oddálení*.

události, spojené se silnými emocemi a velkým vlivem na další život. O druhé události, *ztracení v Tatrách* z podrobnějšího popisu víme, že jde z hlediska tématu o výlet nebo dovolenou (volnočasovou aktivitu) a jedná se o *dlouhou událost*, kterou zažil sám respondent. Dlouhé události mohou být v paměti dostupnější, a to zejména v krátkodobém horizontu proto, že obsahují větší množství epizod, na základě kterých může být datum snáze rekonstruováno (Burt, 2008).

Znalost souvislostí mezi těmito charakteristikami a přesností datace může tazatelům poskytnout nástroj pro odhad toho, jak velkou přesnost datace mohou u daného typu události v určitém vzorku populace očekávat. Mohou se pak například rozhodnout, zda se na poslední opravy v domácnosti zeptat spíše ženy nebo muže, anebo jak přesnou odpověď mohou očekávat při dataci jednodenního výletu.

Neusar (2012) rozděluje prediktory přesnosti datace do tří skupin: *charakteristiky respondenta*, které celkově ovlivňují přesnost datace (například věk, pohlaví, vzdělání nebo aktuální nálada), *charakteristiky událostí*, které se vážou k přesnosti dataci konkrétní události (závislé na hodnocení respondenta, jako důležitost nebo živost vzpomínky a na hodnocení respondenta nezávislé, jako stáří události nebo její délka) a *typ sběru dat* (například využití kalendáře nebo seznamu otázek).

V této práci se zaměřuji především na *objektivní charakteristiky událostí* (tedy ty nezávislé nebo jen částečně závislé na hodnocení respondenta), jako je *délka události*, její *téma*, zda se jedná o *vlastní událost* nebo *událost druhého člověka* a *temporální schéma*. Tyto charakteristiky událostí lze obvykle vyčíst už ze samotného popisu události, případně vyžadují jen drobné zpřesnění, které může poskytnout i partner respondenta (například zda je *taneční trénink* pravidelný a tedy má *temporální schéma*). Doplnkově se zabývám také tím, zda je událost *spojená s temporálním mezníkem* nebo ne. Tato charakteristika události však není na respondenti nezávislá, je ji možné zjistit pouze ze způsobu vybavení data.

V následujících částech se nejprve zmíním o typických studiích, které se zaměřují na souvislosti mezi různými charakteristikami událostí a přesností datace. Poté se detailně zaměřím na vybrané charakteristiky událostí, které jsou pro můj výzkum relevantní, ostatní prediktory zmíním pouze stručně. Podrobněji se budu zabývat pouze genderovými rozdíly v paměti. Ukazuje se totiž, že ženy jsou v dataci

obecně přesnější (Auriat, 1993). Některé tematické kategorie ovšem mohou být „snazší“ k dataci pro ženy a jiné pro muže (Skowronski, et al., 1991).

4.2. Studie zaměřené na hledání prediktorů přesnosti datace

Pro lepší orientaci v historii výzkumů přesnosti datace jsou v následující části uvedeny typické studie, na které moje práce navazuje.

Autobiografické události jsou nejčastěji získávány z deníkových zápisů respondentů. Události jsou pak hodnoceny z hlediska různých kritérií buďto přímo při zapisování nebo až v průběhu samotného výzkumného rozhovoru. Následně jsou analyzovány chybové skóry v závislosti na jednotlivých proměnných. Stručně zde zmíním několik typů těchto studií. Závislá proměnná je ve všech studiích buďto přesné datum anebo den v týdnu. Nezávislé proměnné se v jednotlivých designech liší.

Limit těchto studií tkví v tom, že události jsou získávány z deníků samotných respondentů, což může způsobovat zkreslení při vybavení. Vyšší motivace respondentů může případně vést k větší snaze události si zapamatovat. Můj výzkum vychází z událostí, které byly získány od partnerů respondentů. Díky tomu je překonán výše zmíněný nedostatek. Objevuje se však jiný, daný zejména výběrem událostí partnery. Ten byl však odstraněn stanovením kritérií výběru událostí pro partnery (viz následující kapitola, detailně viz Neusar, 2012).

Larsen a Thomson (1995).

- Jedenáct respondentů si vedlo deník po dobu 12 týdnů. Každý den si zapisovali jednu osobní a jednu veřejnou událost, která „stojí za zmínku“ a „je v daném období jedinečná.“ Události byly specifikovány popisem, osobním kontextem a dvěma kritickými detaily.
- Na pětibodové škále respondenti při zápisu hodnotili kromě jiného frekvenci, překvapivost a emocionalitu událostí.

Larsen a Conway (1997).

- Dva respondenti si vedli deník po dobu 21 týdnů. Každý den si zapisovali jednu osobní událost a jednu zapamatovatelnou myšlenku a k nim jednu falešnou událost a myšlenku. Ty byly vytvořeny změnou

detailu původní události nebo myšlenky, nebo vymyšlením nových, které by se však pravděpodobně mohly v daný den stát.

- Při zápisu respondenti hodnotili důležitost, emoční intenzitu, překvapivost a další charakteristiky událostí.

Skowronski, Betz, Thompson a Shanon (1991).

- Šedesát sedm respondentů si po dobu jednoho semestru (zhruba 10 týdnů) vedli dva deníky – jeden pro sebe a jeden pro blízkého člověka. Každý den do obou deníků zaznamenávali jednu událost z vlastního života (vlastní deník) a jednu událost ze života druhého člověka (druhý deník).
- Při zapisování hodnotili u každé události na třístupňové škále *zapamatovatelnost* události, tedy odhad, jak dobře si ji budou pamatovat. Na sedmistupňové škále pak hodnotili typičnost události pro daného člověka a dále její emoční valenci.

Studie jsou obvykle zaměřeny na objektivní charakteristiky, jako jsou *vlastní události a události druhého člověka*, osobní a veřejné události, případně typičnost události pro respondenta. Nepodařilo se mi (ani mým kolegům a konzultantům) však dohledat studie, které by se zaměřovaly na jiné objektivní charakteristiky. Pouze ve studii Skowronského et al. (1991) je zmínka o obsahové kategorizaci událostí. V této studii však autoři neuvádí ani konkrétní výčet kategorií, ani výsledky analýz chybových skóre v souvislosti s tématem události.

Výzkum, který v této práci uvádím, je doplněním doktorského projektu Aleše Neusara (2012), který se však ve své disertační práci zaměřoval především na prediktory přesnosti datace závislé na respondentovi a způsobu dotazování. V tomto smyslu představují výsledky současné práce jejich doplnění.

4.3. Objektivní charakteristiky událostí

„Objektivní“ je v tomto kontextu chápáno jako „nezávislé na hodnocení respondenta“. Tyto charakteristiky by měly být zřejmé převážně z pouhého popisu události. Případné upřesnění by mělo být pouze obsahového charakteru a měl by je být schopen poskytnout také partner respondenta nebo jiná blízká osoba. Napří-

klad když není jasné, zda se jedná o jednodenní nebo delší událost nebo zda byl respondent přítomen.

Obtížnější může být v určitých případech určit tematické zaměření událostí, zvláště pokud jsou pro popis události použity „zakódované“ informace, případně když událost odkazuje k jiné, tematicky naprosto odlišné (jako v případě *výletu k vodopádům*, který naznačoval *zjištění těhotenství*). *Temporální schémata* s událostí buďto jsou, nebo nejsou spojena, proto se pro upřesnění stačí zeptat partnera nebo jiného blízkého člověka respondenta, zda se událost odehrává v pravidelných dnech.

4.3.1. Dlouhé a jednodenní události

Jako událost může být chápána *dovolená na Krétě* stejně jako *koupě dětského kočárku*. Z hlediska délky trvání je však zřejmé, že první událost trvala několik dní až týdnů, druhá pravděpodobně pouze několik minut.

V této práci je dlouhá událost definována (podobně jako u jiných autorů, například Thomsen, 2009) jako ta, která trvala déle, než jeden den. Horní hranice pro délku trvání není stanovena, obvykle se však jedná o několika denní nebo týdenní události, výjimečně mohly trvat i celý měsíc nebo období letních prázdnin (například brigáda v zahraničí). U dlouhých událostí je obvykle specifikována určitá epizoda nebo hraniční událost, například odjezd nebo příjezd (ve *Studii I* jsou to události přesahující délkou jeden měsíc a ve *Studii II* události více než jeden den dlouhé).

Dlouhé události jsou v podstatě sekvencí několika vzájemně propojených událostí nebo epizod (*dovolená* například zahrnuje několika výletů nebo večírků). V rámci hierarchické organizace tedy dlouhá událost představuje vyšší celek, do něhož jsou příslušné události a epizody „vnořeny“. Celá dlouhá událost je obvykle definována hraničními – počátečními a koncovými – událostmi, které poskytují také časové hranice.

Při vybavení dlouhé události jako celku, nebo pouze jedné epizody v rámci ní, se díky silnému spojení obvykle asociují také vzpomínky na ostatní události. Dlouhé události jsou tedy, na rozdíl od jednodenních, spojeny s větším množstvím epizodických vzpomínek a tedy i kontextuálních informací, ze kterých je možné

datum rekonstruovat (Burt, 2008). Znalost hraničních událostí navíc dataci obvykle usnadňuje.

Je tedy pravděpodobné, že díky svým charakteristikám budou dlouhé události v rámci kratšího období (několika posledních měsíců) často sloužit jako *temporální mezníky*. Mohou časově strukturovat dané období a také jako referenční události pomáhat při vybavení jiných. Z hlediska delšího období (několika let) však tato jejich funkce bude pravděpodobně slabší, svou výhodu nad jednodenními událostmi však neztrácejí. Záleží především na tom, o jak dlouhou událost se jedná. U víkendové návštěvy můžeme s delším odstupem zapomenout, kdy se stala, ovšem událost, která trvala celé letní prázdniny má šanci stát se mezníkem i v několikaletém horizontu.

4.3.2. Vlastní události a události druhého člověka

Autobiografická paměť je tvořena nejen událostmi, které se staly nám osobně (*vlastní události, self-events*), ale také těmi, které se staly našim blízkým, o kterých jsme tedy pouze slyšeli (*události druhého člověka, other-events*). U *vlastních událostí* předpokládáme vyšší bohatost vzpomínky, tedy větší množství vybavených detailů, než u událostí druhých lidí. *Vlastní události* jsou také častěji spojeny s *temporálními schématy*, respektive se u nich ve větší míře objevují typické vzorce chyb (Skowronski, et al., 1991).

Výsledky výzkumů se shodují v tom, že odhady dat jsou u *vlastních událostí* přesnější, než u *událostí druhého člověka* a respondenti uvádějí, že si *vlastní události* celkově i lépe pamatují (například Skowronski, et al., 1991)²¹. Ovšem co se týče strategií vybavení data, neobjevují se mezi těmito typy událostí zásadní rozdíly – u *událostí druhých lidí* respondenti ve výzkumu Betze a Skowronského (1997) pouze méně často znali přesné datum, častěji hádali a také více využívali prototypické informace. Tyto výsledky ukazují, že rozdíly v dataci *událostí vlastních a událostí druhých lidí* jsou minimální a mohou být dány spíše tím, že v druhém případě jsou některé informační zdroje méně dostupné.

Rozdíly mezi těmito typy událostí se ovšem ukazují ve vlivu jiných charakteristik na vybavení vzpomínek i dataci. Například emoční valence i typičnost udá-

²¹ Autoři studie se snažili prozkoumat i alternativní vysvětlení pro tyto rozdíly, například zda se mezi vlastními událostmi neobjevovalo více událostí určitého tématu, které by byly pro vybavení snadnější. Obsahové analýzy však tento předpoklad nepotvrdily.

losti měly souvislost s přesností datace *vlastních událostí*, žádný z těchto efektů se však neprojevil u událostí druhých lidí (Skowronski, et al., 1991).

4.3.3. Téma události

Vzájemná provázanost událostí na základě jejich tématu je jeden ze způsobů, jak je autobiografická paměť uspořádána. Tento předpoklad bývá zmiňován jak u teorií časové organizace událostí v paměti (zejména v teorii asociativního řetězení, viz Friedman, 1993), tak v teoriích hierarchického uspořádání událostí (Conway, 2005) a potvrzují je i výsledky experimentálních studií (Burt, et al., 2003).

Mezi obsahovými kategoriemi událostí vystupuje jako výjimečné téma rodiny a vztahů, které tvoří převážnou část *životních skript* (viz 2. kapitola). Obdobně jsou to také přelomové události nebo první zkušenosti, které sice nemusí být obsahově jednotné, shodují se však právě v tom, že odkazují ke změně (například nástup do práce nebo ukončení školy) (Glück & Bluck, 2007; Rubin, et al., 2009). U všech těchto událostí je vyšší pravděpodobnost, že se stanou *temporálními mezníky*, ohraničujícími *životní období* (Shum, 1998). Tyto charakteristiky napovídají tomu, že by tyto typy událostí – spadající pod téma rodiny a vztahů a přelomové události – měly být datovány přesněji, než jiné typy událostí.

U některých obsahových kategorií navíc můžeme předpokládat častější spojení s *temporálními schématy* a v tomto důsledku také z hlediska vybraných kalendářních jednotek přesnější dataci. Typicky to mohou být například oslavy narozenin, u kterých je časté schéma roku, ale také v krátkém časovém horizontu např. volnočasové události (u kterých je časté schéma týdne, obvykle jsou totiž pravidelné).

Obecně si lidé lépe pamatují události toho tématu, které je jim bližší. Sportovci si například lépe pamatují sportovní události, lidé se zájmem o politické dění si lépe pamatují události, které se týkají politiky (Ježek, et al., 2011). V tomto výzkumu se také objevily genderové rozdíly v přesnosti datace – muži datovali většinu veřejných událostí přesněji než ženy. Ženy naopak obecně datují přesněji osobní události (Skowronski & Thompson, 1990). Neusar (2012) zjistil, že ženy jsou přesnější v dataci z hlediska všech časových jednotek. Souvislost mezi genderem a přesností datace u jednotlivých tematických kategorií událostí však přesněji

zkoumána nebyla. Pouze ve výzkumu Skowronského et al. (1991) se autoři zaměřili na hledání alternativního vysvětlení pro genderové rozdíly v přesnosti datace. Zajímalo je, zda se kategorie událostí, které by mohly být obecně snadnější k datování, neobjevují častěji u žen. Tento předpoklad se nepotvrdil, naopak se ukázalo, že ve většině kategorií byly ženy v dataci přesnější (konkrétní výsledky ani seznam kategorií však autoři neuvádějí). Náznak přesnější datace mužů se však ukázal u několika kategorií, které se týkaly oprav domácností a dopravních prostředků (nebyl však statisticky signifikantní). Je tedy možné, že jsou určité tematické kategorie, které mohou být snadnější k dataci pro muže, než pro ženy a naopak.

4.3.4. Temporální schémata

Tato kategorie prediktorů stojí na pomezí objektivních charakteristik událostí. Mezi objektivní charakteristiky patří proto, že většinu *temporálních schémat* může poskytnout i partner respondenta nebo jiný blízký člověk (například, zda jsou *taneční tréninky* pravidelné a ve kterých dnech se odehrávají). Tato kategorie však vznikla jiným způsobem, a to na základě výpovědi respondenta při dataci. Obvykle u takových událostí sdělovali: „*To se muselo stát ve středu. Ale kterou?*“ nebo „*Tréninky máme vždy v úterý. Ale které úterý to bylo?*“ a podobně. Kategorie vychází z předpokladu, že *schéma* je s událostí silně spojeno a respondent jej tedy zná (Larsen, et al., 1995).

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, *temporální schémata* mohou být sdílená nebo osobní, vznikají však vždy na bázi pravidelného opakování události v určitém čase (Williams, et al., 2008). Tato *schémata* napovídají časovému určení v kalendářních jednotkách, nejčastěji dny v týdnu nebo měsíce v roce (Larsen, et al., 1995). U událostí s tímto schématem je pravděpodobné, že z hlediska těchto kalendářních jednotek budou určeny správně (pokud se nejedná o výjimku z pravidla nebo není *schéma* chybně použito).

Schémata sama o sobě napovídají k přesné dataci z hlediska cyklických jednotek, jako je den v týdnu nebo měsíc v roce. K přesné dataci, tedy měsíci i roce, případně přesnému datu, jsou zapotřebí další informace, například znalost sekvence událostí v daném období nebo spojení s *temporálním mezníkem*. Z toho důvodu

jsou u datací událostí se *schématem* časté vzorce chyb (v závislosti na jednotkách nejčastěji násobky sedmi dnů nebo 12 měsíců).

4.3.5. Doplnková charakteristika – spojení s temporálním mezníkem

Přímá spojení událostí s *temporálními mezníky* bývají silná (Kemp, et al., 2009) a respondenti je často při dataci přímo sdělují. Vybavit si časový aspekt událostí, které se staly časově blízko *temporálnímu mezníku* nebo jsou s ním spojené tematicky, navíc obvykle bývá snazší (Burt, et al., 2003).

U *mezníků* často víme přesně, kdy se staly a jsou tedy jednou z nejspolehlivějších nápověd (Shum, 1998) – pokud se však v jeho dataci nespleteme. Slouží totiž jako kotvy, od kterých jsou data dalších událostí odvozovány. Proto se v případě, kdy je *mezník* určen chybně, stejná chyba objeví i u ostatních na něm závislých událostí.

Ve studii Betze a Skowronského (1997) bylo na základě spojení s referenční událostí správně vybaveno 32 % událostí. Toto číslo není vysoké, v jejich studii však nebylo specifikováno, o jakou referenční událost se jedná. V této studii je referenční událostí *temporálním mezníkem*, tedy událost, u které respondent přesně ví, kdy se stala a spojení mezi ním a datovanou událostí je přímé. Proto je možné očekávat vyšší přesnost datací takto spojených událostí, než ve výše zmiňovaném výzkumu.

4.3.6. Další objektivní charakteristiky událostí

K dalším objektivním charakteristikám, na které se však v empirické části nezaměřuji, patří například stáří události nebo typičnost události pro respondenta.

Čím déle jsme od určité události, tím více množství vzpomínek připomíná Ebbinghausovu křivku zapomínání. V autobiografické paměti však toto pravidlo zcela neplatí především u některých výjimečných typů událostí. *Temporální schémata* si také pamatujeme dlouho (Larsen, et al., 1995).

V této práci se stářím událostí nezabývám mimo jiné i proto, že u jednotlivých tematických kategorií nelze očekávat rovnoměrné rozložení událostí z hlediska stáří (dovolené se například často vážou k letním měsícům).

Co se týče typičnosti události pro respondenta, atypické byly vybavovány lépe, než typické. Navíc krajně typické nebo atypické události byly vybaveny i datovány lépe, než průměrně typické události (Skowronski, et al., 1991).

4.4. Subjektivní charakteristiky událostí

K charakteristikám událostí, které jsou závislé na hodnocení respondenta, patří například jejich emoční valence nebo důležitost a také fenomenologické charakteristiky vzpomínek (například jejich jasnost). Těmito charakteristikami událostí se podrobně zabýval ve své disertační práci Neusar (2012) a proto zde zmíním pouze stručně zejména ty, kterým se ve své budu věnovat také.

Důležitost událostí se časem mění a to, co bylo důležité v minulosti, nemusí být stejně vnímáno v současnosti. Ve studii Larsena a Conwaye (1997) se souvislost mezi důležitostí události a přesností datace neprokázala. V Neusarově (2012) studii se ukázal výrazný rozdíl v přesnosti datace zejména mezi extrémně hodnocenými událostmi – velmi důležité události byly častěji datovány přesně, než nedůležité události.

Z hlediska emoční valence byly ve studii Skowronského et al. (1991) lépe vybavovány i datovány události na pólech hodnotící škály – extrémně pozitivní nebo extrémně negativní. Pozitivní události byly vybavovány obecně lépe, než negativní.

Jasnost vzpomínky obsahují více kontextuálních detailů, což má pozitivní vliv na přesnost vybavení data (Friedman, 2004; Larsen & Thompson, 1995). Ukazuje se také, že jasnější vzpomínky jsou častěji spojeny s *temporálním schématem* týdne a z hlediska určení dne v týdnu jsou tedy přesnější.

4.5. Charakteristiky respondenta

4.5.1. Gender

Ve výzkumech přesnosti datace, které analyzují výsledky také z hlediska pohlaví respondenta, se systematicky objevují stejné závěry – ženy jsou v dataci osobních autobiografických událostí přesnější²² (Betz & Skowronski, 1997; Skowronski, et al., 1991; Skowronski & Thompson, 1990). Přesnější datace žen se

²² Jedná se však pouze o *vlastní události*, u *událostí druhých lidí* se genderové rozdíly v přesnosti datace stírají (Skowronski, et al., 1991).

objevila ve většině obsahových kategorií událostí, s výjimkou témat vysloveně „mužských“, jako jsou automobily nebo opravy domácností (Skowronski, et al., 1991). Ženy také častěji využívají temporální schémata.

Autoři těchto studií zmiňují dva možné způsoby vysvětlení těchto rozdílů. Zaprvé, role „udržování kalendáře“ je v rodině tradičně prisuzována ženám. Tato role spočívá v zaznamenávání a sledování významných událostí (například vývojových kroků dětí, výročí nebo narozenin členů rodiny). Díky tomu si pak ženy mohou časový aspekt událostí lépe pamatovat.

Zadruhé, genderové rozdíly v paměti obecně bývají spojovány se specificky genderovými sociokulturními vlivy na vývoj paměti, zvláště v období raného dětství, kdy se děti učí komunikovat s rodiči o událostech z minulosti. Stylem komunikace totiž rodiče ovlivňují jednak styl vybavení, který si dítě osvojí, ale také to, které události dítě bude považovat za podstatné (Bauer, Larkina, & Deocampo, 2011). *Elaborativní styl* komunikace, při kterém rodiče společně s dítětem konstruují příběhy, je považován za facilitátora schopnosti dětí chápat paměť jako reprezentaci. Vede k celkově lépe organizované a tudíž snáze dostupné paměti na události – děti, jejichž rodiče využívají elaborativní styl, si vybavují více událostí ze svého života. Alternativou k *elaborativnímu* je tzv. *repetitivní* nebo též *málo elaborativní styl*, kdy rodiče dítěti spíše pokládají konkrétní otázky (tématu se věnují například Eysenck & Keane, 2010). Ukazuje se, že rodiče mají tendenci *elaborativní styl* komunikace využívat častěji u dívek a při komunikaci s dívkami také používají větší množství i pestrost emocionálně zabarvených slov (Bauer, et al., 2011).

I přes tyto genderové odlišnosti autoři, zabývající se přesností datace událostí zdůrazňují, že se jedná o relativně malé efekty (rozdíly mezi muži a ženami v průměrné přesnosti datace se ve čtyřech studiích pohybovaly od 0 po 4 dny), a že „jak mezi muži, tak mezi ženami se objevují velmi přesně i velmi nepřesně datující jedinci“ (Skowronski & Thompson, 1990, s. 379).

4.5.2. Další charakteristiky respondenta

Gender, stejně jako věk, vzdělání, kvalita paměti a schopnosti datace, zájmy, životní styl a osobnost patří ke stabilním charakteristikám respondenta. Vzhledem k výběru respondentů, kteří se účastnili studií uvedených v empirické části této práce, není možné hodnotit vliv věku ani vzdělání na přesnost datace. Věkové roz-

mezi respondentů je totiž 23 až 40 let a převážnou část vzorku tvoří vysokoškoláci, (viz kapitola 5).²³

Subjektivní hodnocení kvality paměti a schopnosti datace je založeno na respondentových metakognitivních schopnostech introspektivního odhadu (pro přehled metakognitivních strategií viz Cohen, 2008; Koriat & Helstrup, 2007). V Neusarově studii (2012) se nepotvrdila souvislost mezi lepším hodnocením paměti na data a vyšší přesností datace osobních událostí (výsledky se odlišovaly v předpokládaném směru, rozdíly však nebyly statisticky signifikantní).²⁴

Přesnou dataci autobiografických vzpomínek využíváme velmi často v každodenních rozhovorech, kdy vzpomínáme na to, co se kdy dělo, nebo se nás na to někdo zeptá. Obvykle jsme schopni například říci, co jsme dělali minulé prázdniny nebo o víkendu. Chybí nám však často srovnání s ostatními lidmi, respektive nejsme zvyklí svou paměť z hlediska přesnosti datace hodnotit. Často si také myslíme, že jsme v tom velmi špatní, anebo naopak máme tendenci svůj výkon nadhodnocovat. Zejména lidé s horšími schopnostmi v určité oblasti mají častěji tendenci nadhodnocovat odhad svého výkonu (Dunning, Johnson, Ehrlinger, & Kruger, 2003).²⁵ Svou roli v tomto procesu hraje bezpochyby také *confidence bias* – budeme-li přemýšlet nad kvalitou vlastní paměti na data, snadno se nám vybaví situace, ve kterých jsme v tomto úkolu byli úspěšní (pro shrnutí viz Koriát & Helstrup, 2007).

Z dalších charakteristik respondentů zmíním již pouze ty, které souvisí s aktuálním stavem. Ukazuje se, že nálada moduluje dostupnost vzpomínek – snadněji si vybavíme vzpomínky se stejným emočním zabarvením, které aktuálně prožíváme. Jedná se o tzv. „a náladě závislé vzpomínky“ (*mood-state memories*) (Eysenck & Keane, 2010). Tento efekt má významný dopad zejména ve výzkumech zdravotnictví, protože daným směrem způsobuje zkreslení získaných dat (Eikelenboom, Van der Vaart, Penninx, Beekman, & Smit, 2011; Van der Vaart, Van Zaane, Draisma, & Smit, 2011).

²³ Přirozené stárnutí je samozřejmě spojeno s určitou, ovšem velmi nízkou mírou poklesu kognitivních funkcí. Neurodegenerativní procesy, které významně ovlivňují schopnost ukládání nových informací z paměti a mohou souviset i se zhoršenou schopností vybavnosti se však obvykle začínají objevovat až ve věku nad 60 let (viz například Petersen et al., 2009).

²⁴ Signifikantní rozdíl se však v předpokládaném směru objevil u veřejných událostí.

²⁵ Autoři vysvětlují tento jev tím, že pokud lidé nejsou v určité oblasti schopni podávat správné odpovědi, nemohou ani rozpoznat, že určitá odpověď je lepší, než ta jejich. Díky tomu pak selhávají také v metakognici, nejsou tedy schopni evaluovat vlastní odpovědi jako správné nebo špatné (Dunning, et al., 2003)

Nízká motivace nebo únava přirozeně může snižovat celkový výkon respondentů. Může ovlivňovat například způsob vybavení, lidé se mohou méně snažit přemýšlet nad konkrétními případy, častěji spoléhají na heuristiky anebo hádají.

4.6. Typ sběru dat

K charakteristikám sběru dat patří celkový kontext dotazování a především typ otázek a použití nástrojů, které mohou dataci usnadnit a také zpřesnit. Ve výzkumu datace bývá nejčastěji využíváno *kalendárium životních událostí* (*event history calendar*) (Belli, 1998; T. Glasner & Van der Vaart, 2009). Jedná se o nástroj podobný běžnému kalendáři, do kterého si respondenti zapisují události ze svého života, u kterých znají alespoň přibližné datum. Tyto události mají sloužit pro strukturování daného období a ulehčovat vybavení událostí zpřesňovat jejich dataci (Van der Vaart, 2007; Van der Vaart & Glasner, 2007).

Součástí studií, uvedených v empirické části bylo také experimentální ověření *kalendária*, kdy polovina respondentů v obou studiích datovala události s jeho použitím a druhá polovina bez něj. Ani v jedné studii se však neprokázala souvislost využití *kalendária* s přesností datace (Neusar, 2012).²⁶ Proto také v této práci skupiny s *kalendáriem* a bez něj nerozlišuji.

4.7. Shrnutí

V této kapitole byly zmíněny hlavní prediktory přesnosti datace, které se objevují ve studiích datace autobiografických událostí a jejich přínos v různých oblastech. Využijí je především výzkumníci, zabývající se dotazováním, kteří obvykle nemají k dispozici kontrolní data. Tito badatelé potřebují vědět, jak přesné odpovědi jsou respondenti schopni poskytnout, a tyto poznatky mohou využít jak při přípravě svých výzkumných nástrojů, tak při interpretaci dat.

Prediktory přesnosti datace lze shrnout do několika skupin – jedná se o charakteristiky respondenta, charakteristiky událostí a způsob dotazování. Prostřednictvím zkoumání souvislostí mezi charakteristikami respondenta můžeme zjistit, do jaké míry se různé skupiny (na základě pohlaví, stáří, osobnostních cha-

²⁶ Naproti tomu ve studii van der Vaarta (2007) se přímá souvislost mezi použitím *kalendária* a přesností datace objevila.

rakteristik) v přesnosti datace liší. Charakteristiky událostí poskytují informace jednak o subjektivním hodnocení respondenta (jako důležitost události nebo kvalita paměti), jednak o objektivních charakteristikách událostí, které jsou na respondentově hodnocení nezávislé (jako délka nebo zda byl respondent u události přítomen). Subjektivní charakteristiky událostí lze získat pouze na základě dotazování, introspektivní odhady však bývají náchylné k různým druhům zkreslení.

V této práci se zabývám převážně objektivními charakteristikami událostí. Ty jsou totiž pro tazatele snadno dostupné přímo z popisu události. Případná zpřesnění lze získat také od partnerů respondentů. Doplnkově se zaměřuji na spojení události s *temporálním mezníkem*, charakteristiku události, která není na respondentovi zcela nezávislá, lze ji však zjistit na základě postupu vybavení data.

5. Cíl výzkumu a design studií

V této kapitole jsou shrnuty cíle výzkumu, hlavní výzkumná otázka a jednotlivé hypotézy. Ty jsou formulovány zároveň pro obě studie, přestože se v některých, zejména tematických kategoriích mohou lišit. V takovém případě je specifikováno, zda se hypotéza týká pouze *Studie I* nebo *II*.

Následně stručně popíšu design obou studií, jejichž autorem je Neusar (pro detailní popis designu i všech proměnných, které v této práci nejsou uvedeny viz jeho disertační práci, 2012). Částečně jsem se podílela na designu *Studie II*, například výběrem některých proměnných a také veřejných událostí, které však ve své práci neanalyzuji. Jedná se o studii zaměřenou na přesnost datace starších událostí z let 2005 až 2008 (*Studie I*) a druhou, která se týká přesnosti datace událostí z nedávného období posledních dvou a půl měsíce (*Studie II*).²⁷

Obě studie mají podobný design, proto jej popíšu na jednom místě a upozorním na jejich odlišnosti na příslušných místech.

5.1. Cíl výzkumu a hypotézy

Cílem výzkumu je prozkoumat, zda jsou mezi objektivními charakteristikami událostí některé, které mohou předpovídat přesnost datace. Tyto charakteristiky události jsou definovány jako nezávislé nebo částečně nezávislé na hodnocení respondenta a vycházejí obvykle přímo z popisu datace. Patří k nim:

- *Délka události*: rozlišení na jednodenní a delší události.
- *Vlastní události a události druhých lidí*: zda byl respondent u události přítomen, nebo ne.
- *Téma události*: různé kategorie v závislosti na obsahové podobnosti událostí.
- *Temporální schéma*: zda událost je nebo není spojená s temporálním schématem.

Doplňkově se věnuji také charakteristice události, která je částečně závislá na respondentovi, respektive je závislá na způsobu vybavení události:

²⁷ V Neusarově disertaci (2012) je číslování těchto studií o stupeň vyšší, zahrnovala navíc ještě studii datace veřejných událostí. *Studie I* v této práci je tedy u něj *Studie II*, *Studie II* v této práci je u něj *Studie III*.

- *Spojení s temporálním mezníkem:* zda bylo datum události odvozeno od jiné události, u které respondent datum znal, nebo bylo datum rekonstruováno jiným způsobem.

Uvedené charakteristiky jsou zkoumány také z hlediska genderu.

Obecná výzkumná otázka tedy zní:

- Které objektivní charakteristiky událostí jsou silnými prediktory přesnosti datace osobních událostí?

Pro délku události, vlastních událostí a událostí druhých lidí, *spojení s temporálním mezníkem* a *spojení s životním obdobím* lze stanovit konkrétní hypotézy:

H1: Delší události jsou datovány přesněji, než jednodenní.

H2: Vlastní události jsou datovány přesněji, než události druhého člověka.

H3: Události spojené s temporálním mezníkem jsou datovány přesněji, než události bez tohoto spojení.

Pro *temporální schémata* stanovuji hypotézy zvlášť pro každou studii a každý druh schématu. Hypotézy pro *Studii I:*

H4: Události s temporálním schématem ročního období jsou přesněji datovány z hlediska ročního období. Z hlediska absolutní chyby určení měsíce v roce s tolerancí chyby do 2 měsíců od správného určení měsíce v roce tedy budou přesnější, než události bez tohoto schématu. (Hypotéza nespecifikuje celkovou přesnost datace na měsíc i rok).

H5: Události s temporálním schématem roku jsou přesněji datovány z hlediska měsíce v roce, než události bez tohoto schématu. (Hypotéza nespecifikuje celkovou přesnost datace na měsíc i rok).

Hypotézy pro *Studii II:*

H6: Události s temporálním schématem měsíce jsou datovány z hlediska týdne v daném měsíci přesněji, než události bez tohoto schématu.

H7: Události s temporálním schématem měsíce a dne v týdnu jsou datovány z hlediska absolutního data přesněji, než události bez těchto schémat.

H8: Události s temporálním schématem týdne jsou z hlediska dne v týdnu určeny přesněji, než události bez tohoto schématu. (Hypotéza nespecifikuje přesnost datace na celé datum).

H9: Události s temporálním schématem víkendu jsou z hlediska dne v týdnu s tolerancí chyby 1 den v týdnu určeny přesněji, než události bez tohoto schématu.

H10: Události s temporálním schématem přesného data jsou z hlediska absolutní datace určeny přesněji, než události bez tohoto schématu.

U tématu událostí nejsou konkrétní hypotézy stanoveny. U vybraných témat jako jsou *rodina a vztahy* nebo *přelomové události různého druhu* lze na základě teorie *životních skript* (Rubin, et al., 2009) očekávat přesnější datace, než u ostatních událostí zejména ve *Studii I*. Ve *Studii II* je totiž málo pravděpodobné, že by se v tak krátkém období objevily v životě respondentů natolik významné události, jako jsou právě *životní skripty*.

Pro téma tedy stanovuji výzkumnou otázku:

- Existují tematické kategorie, které jsou datovány přesněji, než ostatní události mimo tuto kategorii?

Z hlediska genderu budu analyzovat všechny výše zmíněné proměnné. Ukazuje se totiž, že pravděpodobně jsou určité tematické kategorie událostí, které jsou „více mužské“ a „více ženské“ a u těch je možné, že se rozdíly v přesnosti datace objeví (Skowronski, et al., 1991).

5.2. Design studií

Obě studie jsou zaměřeny na přesnost datace osobních autobiografických událostí. Ve *Studii I* jsou závislými proměnnými *chyba datace v měsících* a *chyba odhadu měsíce v roce*. Ve *Studii II* jsou to *chyba datace ve dnech*, *chyba odhadu dne v týdnu* a *chyba odhadu týdne v měsíci*.

Nezávislými proměnnými, které jsou zkoumány jako prediktory přesnosti datace, jsou charakteristiky událostí nezávislé na hodnocení respondenta: *délka události*, *vlastní událost* nebo *událost druhého člověka*, *téma*, *temporální schéma a spojení s temporálním mezníkem*. Tyto proměnné byly získány na základě obsahové

analýzy popisů událostí a také výpovědí respondentů při dataci z nahrávek rozhovorů.

5.2.1. Vzorek

V obou studiích byli potenciální respondenti, tedy páry ve věku mezi 23 a 40 lety osloveni e-mailem. Celkový vzorek byl získán metodou sněhové koule, kdy byli oslovení respondenti (ať už se rozhodli výzkumu zúčastnit nebo ne) požádáni, aby e-mail přeposlali dalším potenciálním respondentům. Jednomu respondentovi bylo v době rozhovoru 46 let, neodlišoval se však žádnými jinými charakteristikami od ostatních respondentů.

Oba partneři z páru museli dát souhlas s účastí ve výzkumu, který se týkal „paměti v každodenním životě“. Jako respondent byl náhodně vybrán jeden z partnerů, se kterým byl proveden rozhovor. Druhý partner měl za úkol bez vědomí respondenta připravit autobiografické události.

Deskriptivní charakteristiky výzkumného vzorku respondentů jsou uvedeny v Tabulce 5.1.

Tabulka 5.1. Charakteristiky respondentů v obou studiích.

Charakteristiky	Studie I	Studie II
Počet párů	40	78
Délka vztahu ^a	Od 2005	Od 2011
Ženy	18	35
Muži	22	43
Věkové rozmezí	23–40; 46	23–40; 46
Počet událostí	1018	1560
Počet vyřazených událostí ^b	7	68

Poznámka. V původní Neusarově studii (2012) byla experimentální podmínka datace s kalendářem a bez něj. Mezi nimi se však v přesnosti datace neobjevily rozdíly, proto zde nejsou uvedeny. ^aMinimální délka vztahu byla stanovena proto, aby se partneři ve *Studii I* znali po celý rozsah datovacího období. ^bVyřazeny byly události, které si respondenti nevybavili, anebo jejich popis odkazoval k obecné události s přesným datem, zejména ve *Studii II* k Velikonocím (například *kdy jsi šel na pmlázku*).

5.2.2. Kritéria pro výběr událostí

Osobní autobiografické události byly v obou studiích získány od partnerů respondentů. Díky tomu nemohou být data zkreslena tím, že by si respondent události lépe pamatoval kvůli tomu, že si deník vede sám, což je limit téměř všech ji-

ných studií, které se datací autobiografických událostí zabývají (například Larsen & Thompson, 1995; Skowronski, et al., 1991).

Partneři měli vybírat události, u kterých je pravděpodobné, že si je respondenti budou pamatovat. Neměly být popsány s příliš osobními detaily a události neměly být potenciálně zraňující. Měly být jedinečné natolik, aby byla záměna s jinou událostí jen málo pravděpodobná. Popis události nesměl zahrnovat nápo- vědu pro dataci a měly být vybrány ty události, u kterých není datum naprosto zřejmé (například *kdy jsi oslavoval třicátiny*), anebo které k datu přímo odkazují svým popisem (například *mše na Zelený čtvrtek* nebo *pomlázka*).²⁸

Ve *Studii I* měli partneři respondentů za úkol z různých zdrojů (například fotografií, dopisů, e-mailů) připravit 28 událostí ze života jejich partnera²⁹ z let 2005 až 2008 včetně ověřených datací s přesností na měsíc a rok. Přitom měly být dvě události z roku 2005, dvě události z roku 2008³⁰ a zhruba po polovině událostí z let 2006 a 2007. Popis událostí měl dva formáty – krátký (dvě až tři slova) a dlouhý (souvislý popis v jedné až dvou větách). Partneři měli možnost připojit také detailnější popis nebo vysvětlení potenciálně nejasných bodů v poznámce, kterou měl tazatel k dispozici a mohl ji případně využít při rozhovoru.

Ve *Studii II* si partneři respondentů vedli po dobu šesti týdnů (v období od 22. dubna 2011 do 11. května 2011) deník událostí ze života jejich partnerů. Z těchto událostí pak partneři respondentů na základě instrukcí vybrali 22 událos- tí, které byly použity pro rozhovor. Popis událostí měl stejný formát, jako ve *Studii I*.

5.2.3. Postup rozhovoru

V obou studiích byli respondenti náhodně rozděleni do dvou skupin: ve *Stu- dii I* to byla skupina s kalendářem a bez něj; ve *Studii II* to byla skupina s jedním a se dvěma kalendáři. Respondenti ve skupině bez kalendáře ve *Studii I* měli k dispozici seznam událostí a datace s přesností na měsíc a rok zapisovali přímo do

²⁸ Datovací období ve *Studii II* zahrnovalo i Velikonoční svátky.

²⁹ I přes tuto instrukci se některé události týkaly jiného člena rodiny nebo přímo partnera (napří- klad *kdy manželka nastupovala po mateřské poprvé do práce*). Díky tomuto porušení instrukcí jsme měli možnost analyzovat přesnosti datací *vlastních událostí* a těch *druhých lidí* i přesto, že na to výzkum nebyl přímo zaměřen.

³⁰ Krajní roky 2005 a 2008 v této studii slouží jako hranice. Studie je zaměřena převážně na dataci událostí z let 2006 a 2007 a krajní roky jsou zde přidány proto, aby měli respondenti možnost chy- bovat jak *oddálenou* tak *přibližnou* datací (viz 4. kapitolu).

volných políček vedle popisů. Respondenti ve skupině s kalendářem nalepovali události do okének, ve kterých byly vyznačeny jednotlivé měsíce v letech (2005 až 2008).

Ve *Studii II* měli respondenti v obou skupinách k dispozici kapesní kalendář s přehledem datovacího období. To bylo rozšířeno o šest týdnů, od 14. března 2011 do 5. května 2011 a byly v něm vyznačeny Velikonoce (25. dubna) a státní svátky 1. a 8. května. Respondenti s jedním kalendářem dostali opět seznam událostí a do volných okének vedle popisů zaznamenávali den v týdnu a přesnou dataci. Respondenti se dvěma kalendáři nalepovali události do okének, ve kterých byly vyznačeny jednotlivé dny v týdnu v příslušných měsících.

Výzkumné rozhovory probíhaly ve *Studii I* od ledna do listopadu 2011. Ve *Studii II* probíhaly všechny rozhovory v rámci dvou týdnů od 6. května 19. května 2011, začaly tedy dva týdny po skončení zapisovacího období.

V úvodu rozhovoru byli respondenti dotázáni na svá očekávání ohledně studie, aby bylo možné zjistit, zda neznají podstatu úkolu. Poté od nich byly získány demografické údaje (datum narození, vzdělání, počet dětí). Průběh celého rozhovoru je shrnut v jednotlivých fázích v Tabulce 5.2 (pro detailní popis průběhu rozhovoru viz Neusar, 2012).

Tabulka 5.2. Stručný průběh rozhovoru a způsoby odpovědi v jednotlivých fázích.

Fáze	Obsah fáze rozhovoru	Způsob odpovědi
1. Hodnocení vlastní paměti		Třístupňová škála
	Hodnocení schopnosti datace	Třístupňová škála
2. Pouze u skupiny s kalendářem: zapisování temporálních mezníků		
3. Datace událostí s přesností na:		<i>Studie I:</i> měsíc a rok; <i>Studie II:</i> den v týdnu a celé datum
	Pouze ve <i>Studii II</i> : hodnocení událostí z hlediska	
	– četnosti výskytu podobných událostí v daném období	Třístupňová škála
	– pravidelnosti	Pravidelná/nepravidelná událost
4. Hodnocení obtížnosti datace (hodnoceno respondentem i tazatelem zvlášť)		Čtyřístupňová škála
5. Hodnocení událostí z hlediska		
	– důležitosti	Třístupňová škála
	– jasnosti vzpomínky (jen <i>Studie I</i>)	Třístupňová škála
	– ojedinelosti (jen <i>Studie I</i>)	Třístupňová škála
	– sdílení (jen <i>Studie II</i>)	Třístupňová škála

6. Hodnocení jistoty datace, respektive odhad chyby v určení:	
– měsíce (jen <i>Studie I</i>)	Chyba 0 až 4 měsíce ^a
– roku (jen <i>Studie I</i>)	Chyba 0 až 3 roky ^a
– dne v týdnu (jen <i>Studie II</i>)	Správně/nesprávně určen
– týdne dozadu ^b (jen <i>Studie II</i>)	Velikost chyby v týdnech
– týdne dopředu ^c (jen <i>Studie II</i>)	Velikost chyby v týdnech
7. Přísaha na správnost data ^d	Ano/ne
8. Pouze u skupiny s kalendářem: hodnocení přínosu kalendáře	
9. Hodnocení pravidelnosti aktivit v životě	Čtyřstupňová škála
10. Zpětná vazba k rozhovoru	Volná odpověď

Poznámka. ^aStanovení intervalu rozsahu chyb dopředu i dozadu. ^bOkolik týdnů dříve se událost mohla stát. ^cO kolik týdnů později se událost mohla stát. ^dPuze v případě odhadu přesné datace.

V závěru rozhovoru tazatel ohodnotil celkovou motivaci respondenta v úkolu a jeho únavu (třístupňové škály), případně doplnil poznámky o celkovém průběhu rozhovoru.

5.3. Kategorizace událostí

Události byly kategorizovány dle obsahu a způsobu vybavení data. Kategorie tedy vznikly na základě analýzy popisu událostí, poznámek partnerů a také nahrávek rozhovorů, což pomohlo zejména k upřesnění nejasných bodů.

Kritéria pro začlenění událostí do jednotlivých kategorií byla v případě *dlouhých* událostí, rozlišení na *vlastní události* a *ty druhých lidí*, *temporální schémata*, *spojení s temporálním mezníkem* a *spojení s životním obdobím* stanovena předem a v průběhu práce jen mírně zpřesňována při řešení sporných momentů. Tematická kategorizace vznikala postupně, byla několikrát revidována a kritéria pro začlenění do jednotlivých kategorií byla specifikována až v průběhu analýz. Události se sporným obsahem byly zahrnuty do kategorie „jiné“.

5.3.1. Délka události

Většinu událostí bylo možné pouze na základě popisu rozčlenit na *jednodenní* a *dlouhé*. *Dlouhé* události jsou chápány jako delší, než jeden den. Proto *návštěva s přespáním kamarádky* je *dlouhou* událostí – vzpomínka na ni totiž zahrnuje minimálně společně strávený večer a následné ráno. Večírky, přesto že mohly trvat

až do ranních hodin, představují *jednodenní* události, protože jsou jednou kontinuální zkušeností.

Partneři respondentů měli za úkol dodat událost s jejím přesným datem (v závislosti na studiích). Pokud se tedy jednalo o víkendový pobyt nebo několikaměsíční cestu, událost popisovala buďto odjezd, příjezd, anebo specifickou epizodu uvnitř dlouhé události. I v takovém případě byly události kategorizovány jako *dlouhé*, nesou totiž všechny výhody *dlouhých* událostí (jako hranice období nebo velké množství epizod spojených s událostí), které pomáhají k přesnější dataci. Příklady takových událostí, které odkazují na specifickou epizodu, byly však kategorizovány jako *dlouhá* událost, jsou: *druhý odjezd do Francie*, což byla dvouměsíční brigáda; a *večerní setkání s přáteli* v rámci víkendového soustředění.

5.3.2. Vlastní události a události druhých lidí

Jak jsem již zmínila v předchozí části, mezi událostmi se objevovaly i takové, které popisovaly, co se stalo partnerovi respondenta, jeho dítěti nebo jinému blízkému člověku. Tyto byly označeny jako *události druhých lidí*.

Pro tuto kategorizaci bylo nutné využít poznámek a případně nahrávek rozhovorů, čistý popis událostí byl totiž v určitých případech zavádějící. Jako *vlastní události* byly kategorizovány i takové, které popisovaly, co se stalo jinému člověku, pokud bylo zřejmé, že musel být přítomen i respondent. Například *dcera na pohotovosti* je *vlastní událost*, protože respondent jel s dcerou do nemocnice, zatímco *laparoskopická operace manželky* je *událost druhého člověka*.

5.3.3. Temporální schémata

Kategorizace událostí na základě *temporálních schémat* vycházela jednak z pravidelnosti určitých událostí na společenské úrovni a jednak z osobních zvyklostí respondenta. Začlenění události pak bylo možné na základě popisu, jako v případě *výletu na trhy do Drážďan*, kdy se jednalo o vánoční trhy – tedy *schéma roku*. Vedle toho *osobní schéma roku* se objevuje u *koncertu Kosheen v Roxy*, jednalo se totiž o narozeninový dárek respondentky. Ukázky událostí se schémata jsou uvedeny v Tabulce 5.3.

Tabulka 5.3. Ukázky událostí se schématy v obou studiích.

Studie I		
Typ schématu	Popis události	Vysvětlení
Schéma ročního období	<i>Kdy jsme byli s tvými rodiči a Kačenkou na Špilberku?</i>	Zima
	<i>Druhý sjezd Vltavy</i>	Léto
	<i>Zabíjačka doma</i>	Zima
Schéma roku	<i>Kdy jsme viděli ve skleníku naposled „tlusté bílé žáby“?</i>	„Obvykle tam chodíme v květnu“
	<i>Kdy jsem začal studovat speciální pedagogiku?</i>	Září; začátek semestru
	<i>Kdy jsi byl naposled v Mnichově?</i>	Květen; „Na [pravidelné] konferenci před třemi lety.“
Studie II		
Schéma měsíce	<i>Dcera si užívala den pouze s tatínkem a udělali si výlet na Hutník do Třince</i>	Pravidelně vždy o víkendu na přelomu dubna a května
	<i>Odpoledne jsi koukal s partnerkou doma na hokej. Vyhráli jsme nad Ruskem 7:4 a skončili na MS 3.</i>	Mistrovství světa v hokeji se hrálo druhý týden v květnu
	<i>Pozvání od kamaráda na bývalou faru, kterou vlastní kamarádovi rodiče</i>	O víkendu, odpočítáno od manželovy práce (co 14 dní o víkendu)
Schéma dne v týdnu	<i>Manželka si kupuje po práci boty kdesi v Hostivaři</i>	Středa; manželka pracuje jen jeden den v týdnu
	<i>Začala jsem vést skupiny, prodloužení pracovní doby do 19 hodin</i>	Pondělí; skupiny jsou pravidelně
	<i>Výlet na kole s rodinou a kamarády</i>	Sobota
Schéma data	<i>Večer jsme vypili dost vína a potom manželce nebylo dobře</i>	Oslava narozenin
	<i>Manželka vezla kytku své matce. Na návštěvě byla i manželčina babička.</i>	Den matek
	<i>Byl dobrovolníkem pro umývání nohou v kostele při mši</i>	Zelený čtvrtek

5.3.4. Spojení s temporálním mezníkem

Pokud respondent odvodil datum události na základě jejího spojení s jinou referenční událostí, u které datum znal, byla zařazena do této kategorie (Betz & Skowronski, 1997). Příklad takové události je: *kdy jsme byli na dobré houbařské vycházce s Vládou?*, jejíž datum odvodila respondentka díky spojení s vlastními *státnicemi*.

Respondenti podobná spojení často spontánně zmiňovali. Přesto je ale slabinou této kategorie její závislost na výpovědi respondenta o postupu vybavení.

5.3.5. Téma události

Tematické kategorie událostí vznikaly postupně přímo „z dat“ seskupováním událostí podobného obsahu (podobně postupovali například Van der Vaart & Glasner, 2007). Takto byla postupně zpřesňována také kritéria pro začlenění událostí do jednotlivých kategorií s cílem stanovit jasné hranice mezi kategoriemi. To bohužel nebylo vždy možné. Obtížné je například rozlišení mezi *dovolenou* a *výletem*, vzhledem k tomu, že obojí může být dlouhá událost.

Některé události v sobě také zahrnují obsahové prvky více kategorií. V takových případech byly události začleněny do všech příslušných kategorií. Tabulka 5.4 ukazuje přehled všech 16 obsahových kategorií ve *Studii I* (čtyři kategorie jsou vnitřně členěny na subkategorie). Zvlášť je na konci tabulky uvedena kategorie *změny*, která má jinou logiku zařazení, než ostatní kategorie. Kritéria pro začlenění událostí do kategorií jsou uvedena v Příloze 1.

Tabulka 5.4. Popis obsahu jednotlivých tematických kategorií s ukázkami ze *Studie I*.

<i>Studie I</i>		
Kategorie	Obsah	Ukázka
Společenské události	Oslavy, návštěvy, křtiny, poutě, hody, srazy,	<i>Kdy jsi byl na autotuningu a Mimoňských válkách?</i> <i>Kdy jsme byli na návštěvě ve Vrchlabí – rodinný sraz?</i>
Výlety	Krátké i delší výlety převážně v místě, kde respondent bydlel	<i>Podzimní návštěva obludária na Petříně.</i> <i>Výlet s Petrem na Praděd.</i> <i>Kdy byla Tereza na Kuksu?</i>
Dovolené ^a	Letní dovolené; Daleké cesty	<i>Dovolená v Řecku.</i> <i>Cesta do Indie.</i>
Práce	Změny práce, pracovní události, brigády, teambuilding	<i>Kdy jsem začala učit deskriptivu?</i> <i>Kdy vyšly tvoje první pověsti?</i> <i>Výlet do Krakova s katedrou.</i>
Bydlení	Stavby, rekonstrukce, stěhování, domácí práce	<i>Kdy nám namontovali kuchyň?</i> <i>Kdy jsme odstranili přepážku v obýváku?</i>
Vlastnictví	Získání nového vlastnictví, poruchy	<i>Kdy dostala Soňa k narozeninám houpacího koně?</i> <i>Kdy se nám poprvé pokazila myčka?</i>
Svatby ^a	Svatby přátel; Vlastní svatby	<i>Svatba mé sestry.</i> <i>Kdy jsme se vzali?</i>
Studium	Státnice, promoce, studijní cesty, stipendia, letní školy	<i>Kdy jsem přerušila studium v Litoměřicích?</i> <i>Dokončení seminárky o dracích.</i> <i>Kdy ses učila na Kopečku na zahradě na státnice?</i>
Kulturní události	Koncerty, návštěvy galerií, divadelní představení	<i>Kdy jsme spolu viděli představení Jarin a Pipin?</i> <i>Kdy jsme byli poprvé s Alenou na vernisáži?</i>

Děti ^a	Vývojové změny; Události týkající se dětí	<i>Kdy udělala Zuzanka první samostatné krůčky? Kdy začala Eliška „telefonovat“ tátovi?</i>
Zdraví	Nemoci, operace, úrazy, lékařské zákroky	<i>Kdy byla Maruška na operaci s nosní mandlí? Kdy si Lenka zlomila na kole loket?</i>
Vztahy	Romantické události, zasnoubení, svatební cesty, těhotenství, svatby	<i>Oběd s rodiči, abychom jim oznámili zasnoubení. Kdy jsme byli naposledy na romantické večeři v restauraci za bezdětna?</i>
Narození/ mazlíčci/ úmrť ^a	Narození dětí známých; Příchod domácího mazlíčka (pes/kočka); Úmrtí	<i>Kdy se narodil malý Josef Horníček? Dar nedar – pes Bonnie. Martin s rodiči na pohřbu tety Olgy v Německu.</i>
Volný čas	Koníčky, soutěže, zápasy	<i>Kdy jste přestaly s Terkou chodit plavat? Drakiáda Horní – nelétající draci z Irska.</i>
Narozeniny	Oslavy a data narozenin	<i>Šedesátiny Klárčiny mamky.</i>
Finance	Půjčky a příspěvky	<i>Kdy jsme podepsali hypotéku na byt?</i>
Jiné	Nezařaditelné	<i>Těhotná kočka.</i>
Změny	Přelomové události různého tématu	<i>Začátek rekonstrukce podkroví (řezání podlahy). Vyhořela chata.</i>

Poznámka. Kategorie jsou uvedeny v pořadí od nejvyšší četnosti. ^akategorie je vnitřně členěna na subkategorie popsané v obsahu.

Ve *Studii II* byly události rozděleny celkem do 15 kategorií, mnohé z nich jsou však vnitřně bohatě členěné. Kritéria pro začlenění událostí do kategorií jsou uvedena v Příloze 2.

Studie II		
Kategorie	Obsah	Ukázka
Volný čas ^a	Volnočasové aktivity; Závod a soutěže; Návštěva kadeřníka; Dětské besídky; Kulturní a speciální události; Náboženské; Výlety a návštěvy; Párty, hospody a restaurace; Sportovní události	<i>Táňa byla poprvé v solné jeskyni. Vyhral jsi s kluky – petanque turnaj. Nový červený účes. Holky měly ve školce představení. Byl jsi na Lazebníku sevillašském s maminkou. Kdy jsme byli naposledy v kostele v Žarošicích? Přijela moje kamarádka Adi. Šel jsi na třídní sraz a zároveň jsi tak zapíjel svobodu.</i>
Práce ^a	Události v práci; Konference, speciální vzdělávání; Další události spojené s prací	<i>Povedla se ti terapeutická skupina s dětmi. Manželka jela na EKG kurz do Prahy, večer se vrátila. Rozlučka v práci při příležitosti stěhování firmy.</i>
Zdraví ^a	Vlastní zdraví; Zdraví dětí; Zdraví partnera; Zdraví jiných lidí	<i>Kolaps na zkoušce. Syn zakopl na zahrádce a odřel si obličej. Manžela operují.</i>
Schůzky	Schůzky a konzultace	<i>Schůzka s paní z potravinářské inspekce kvůli biobedýnkám.</i>

Bydlení ^a	Opravy domů a větší úklidy; Pomáhání při opravách a jiné události spojené s bydlením	<i>Kluci pokračují ve výkopu příkopu pro přívod vody. S tatínkem jste dokončili komín a začali stavět přičku v kuchyni. Vykradli nám sklep.</i>
Narozeniny ^a	Vlastní narozenin, oslavy, svátky; Partnerovy; Děti; Jiných lidí	<i>Grilování s kamarády u vás na terase při oslavě tvých, již několikátých, 25. narozenin. Ivy děda slavil 70. narozeniny v rodinném kruhu.</i>
Nákupy	Nakupování	<i>Nákup „ducha“ na spaní.</i>
Vztahy ^a	Romantické události; Hádky; Jiné události týkající se tohoto tématu	<i>Partner mě pozval na večeři do thajské restaurace. Hádky s partnerkou o výrobu pískoviště. Zjištění, že kamarádka je těhotná.</i>
Veřejné události	Spojení s veřejnou událostí	<i>Byls na poslední třetině v hospodě, vyhráli jsme stříbro nad Rusy.</i>
Vlastnictví ^a	Získání nového vlastnictví; Poruchy	<i>Z ničeho nic ti odešel notebook a ztratil jsi všechna data.</i>
Studium	Studium, přednášky, zkoušky, závěrečné práce	<i>Úspěšně jsi zvládla zkoušku ve škole, byla to poslední zkouška tohoto školního roku.</i>
Děti	Události dětí	<i>Syn se sám postavil na posteli. Podpírá se.</i>
Finance	Smlouvy, pojištění, půjčky	<i>Konečně jsme se vrhli na počítání faktur.</i>
Úmrtí	Úmrtí	<i>Partnerka byla na pohřbu svého kolegy.</i>
Jiné	Nezařaditelné	<i>Těhotná kočka.</i>

Poznámka. Kategorie jsou uvedeny v pořadí od nejvyšší četnosti. ^aKategorie je vnitřně členěna na subkategorie popsané v obsahu.

5.3.6. Ukázka kategorizace

Postup kategorizace je popsán v následujících čtyřech ukázkách. První dvě jsou události ze *Studie I* (z let 2005 až 2008) a obě datovala jedna respondentka.

Kdy jsem byl na služební cestě v Maďarsku?

- Z popisu je zřejmé, že událost se týkala manžela respondentky, jedná se tedy o *událost druhého člověka*.
- *Dlouhá* událost.
- Pro vybavení data nenalezla respondentka žádné vodítko. Manžel jezdil na služební cesty často a tuto konkrétní neměla spojenou s žádnou vlastní událostí, která by dataci napověděla.
- Po obsahové stránce jde o pracovní událost.

Kdy jsme byli na vinobraní v Mikulově?

- Respondentka se události sama účastnila, jedná se o *vlastní událost*.
- *Dlouhá* událost, v Mikulově zůstávali několik dní.
- Časovému určení pomáhá schéma dané pravidelností. Vinobraní se vždy konají v září, případně na přelomu září a října.

- Rok odvodila respondentka díky *spojení s životním obdobím* před těhotenstvím, následující rok tou dobou již byla těhotná.
- Po obsahové stránce jde o výlet a společenskou událost.

Následující dvě události jsou ze *Studie II* (nedávného období posledních dvou a půl měsíců) a datovala je jiná respondentka.

Adam jel na Dračí Doupě.

- Jedná se o *událost druhého člověka* (Adam je partner respondentky);
- *Jednodenní*;
- Událost je spojena s osobním *temporálním schématem dne v týdnu*, manžel vždy jezdí v sobotu;
- Obsahově patří mezi volnočasové aktivity.

Byla ses s dětmi podívat v Hornbachu po lampičce.

- *Vlastní událost*;
- *Jednodenní*;
- Datum není spojeno s temporálním schématem ani jinou událostí;
- Jedná se o *nákup*.

5.4. Poznámka ke statistickému zpracování dat

Respondenti chybovali v datacích buďto *oddálením* nebo *přiblížením* událostí, signované chybové skóry jsou tedy například -14 nebo +7 dní. Průměr takovýchto hodnot by však zkresloval celkovou chybovost a navíc není důvod, proč by měly být chyby *oddálením* a chyby *přiblížením* analyzovány zvlášť (což je ovšem možné v individuálních případech, kdy nás zajímají přímo tyto jevy). Proto jsou analyzovány absolutní chyby datace.

Ty však nejsou normálně rozloženy a pro jejich analýzu tedy nelze použití parametrické testy. Pro statistickou analýzu tedy využívám chí-kvadrát test a Mann-Whitneyho U test. Interpretace těchto výsledků neparametrických testů však není tak přímá jako u *t*-testu nebo analýzy variance. Výsledky tedy budou prezentovány zejména z hlediska četnosti přesných datací, případně průměrné pořadové chyby datace.

6. Výsledky Studie I – události z let 2005 až 2008

V této kapitole, stejně jako v následující, jsou prezentovány výsledky přesnosti datace událostí v jednotlivých kategoriích u starších událostí. U každé kategorie jsou nejprve uvedeny deskriptivní charakteristiky, poté obsahová skladba kategorie (neplatí pro *téma události*), hypotézy a v závěru jsou uvedeny výsledky genderových analýz.

Obsahová skladba kategorií je vždy znázorněna v grafech dle procentuálních četností jednotlivých kategorií. Jejich celkové součty však mírně přesahují 100 %, což je dáno tím, že jsou zaokrouhleny na jednotky a navíc, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, jedna událost mohla být zařazena do více kategorií. Není to však příliš časté, týká se to zhruba 7 % událostí.

Chyby datace jsou zde prezentovány vždy v počtu měsíců a to dvěma různými způsoby: chyba může být buďto v přesné dataci nebo v určení měsíce v roce.

- První případ ukazuje absolutní velikost chyby, tedy například když respondent odhaduje, že se událost stala v březnu 2007, správné datum je ale duben 2006. Absolutní chyba datace je tedy 11 měsíců. Tato chyba může být maximálně 36 měsíců.
- Z hlediska správného určení měsíce v roce jde však pouze o chybu 1 měsíc (rozdíl mezi březnem a dubnem). Zde totiž nejde o přesnou dataci, ale o dataci v rámci *schématu roku*. Vzhledem k tomu, že se jedná o absolutní čísla, může tato chyba být maximálně 6 měsíců.

V některých analýzách se také objevují tolerance chyb o jeden až dva měsíce, a to v rámci přesné datace i v určení měsíce v roce. Tolerance chyb je použita zejména tam, kde je možné se domnívat, že datace nemusí být naprosto přesná, ale velmi blízko správnému určení.

Výsledky analýz jsou nejčastěji prezentovány i s četnostmi správných odhadů a výsledky chí-kvadrát testů. Statistiky Man-Whitneyho testů jsou z důvodu lepší čitelnosti uvedeny v poznámkách pod čarou.

Nejprve jen stručně uvedu výsledky v celém vzorku, aby bylo možné srovnat rozdílnost přesnosti datace v jednotlivých kategoriích.

Respondenti správně datovali z celého vzorku 37 % událostí ($n = 375$) a téměř u poloviny uvedli správný měsíc v roce (47 %, $n = 479$). To ukazuje jednak na vysokou celkovou přesnost datací událostí a zejména na přetrvávající *temporál-*

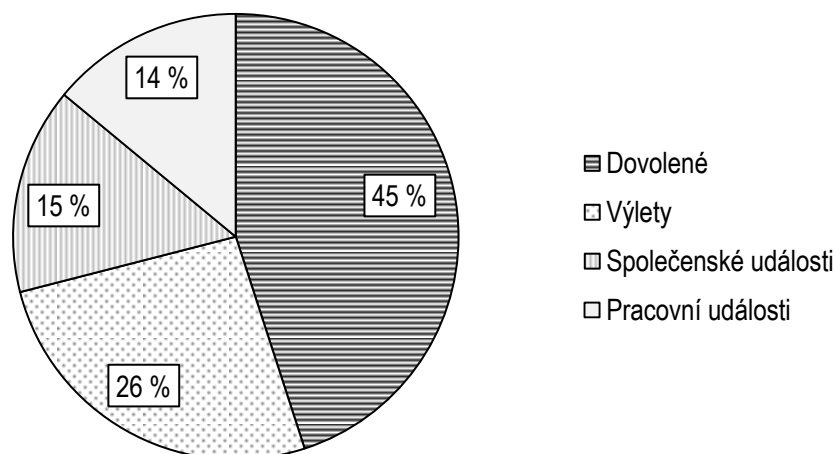
ní schéma roku, které respondenti k dataci využívali a je patrné také z chybových skóru datací (viz Graf 6.9)

Ženy byly v dataci celkově přesnější. Častěji uvedly přesné datum (42 %, $n = 191$; muži 33 %, $n = 184$), $\chi^2(1, N = 1018) = 10,58$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,10$; $p = 0,001$ a velikosti chyb datací byly u žen také nižší. Průměrná pořadová chyba datace byla u žen 463 a u mužů 547.³¹ Muži se však od žen nelišili v četnosti správného určení měsíce v roce³², velikosti chyb však byly u žen nižší. Průměrná pořadová chyba určení měsíce v roce byla u žen 488 a u mužů 527.³³

6.1. Délka události

Deskriptivní charakteristiky. Mezi událostmi se objevilo 72 % jednoduchých událostí ($n = 732$) a 28 % dlouhých událostí ($n = 286$). V četnosti těchto událostí nebyl mezi muži a ženami rozdíl, $\chi^2(1, N = 1018) = 0,21$; ns ; Cramerovo $V = 0,01$; ns) a převážná většina těchto událostí byla *vlastních* (92 %, $n = 263$).

Obsahová skladba kategorie. Téměř polovina dlouhých událostí byla tvořena dovolenými a další čtvrtina výlety. Celková obsahová skladba dlouhých událostí je zakreslena v Grafu 6.1.

Graf 6.1. Obsahová skladba dlouhých událostí ($n = 286$).

Hypotézy. H1: Delší události jsou datovány přesněji než jednoduché.

³¹ $U = 106859,5$; $z(1018) = -4,65$; $p < 0,001$; $r = 0,15$.

³² $\chi^2(1, N = 1018) = 2,61$; ns ; Cramerovo $V = 0,05$; ns .

³³ $U = 118091,0$; $z(1018) = -2,25$; $p = 0,02$; $r = 0,07$.

Dlouhé události byly přesně datovány o něco častěji, než *jednodenní*: 42 % přesných datací dlouhých událostí ($n = 119$) versus 35 % přesných datací jednodenních událostí ($n = 256$). Tento efekt byl ovšem slabý, $\chi^2(1, N = 1018) = 3,89$; $p < 0,05$; Cramerovo $V = 0,06$; $p < 0,05$. Průměrná pořadová chyba datace dlouhých událostí byla 479 a jednodenních 521.³⁴ Na tomto výsledku se ukazuje, že dlouhé události mají nad jednodenními určitou, i když pouze slabou výhodu i v takto rozsáhlém období.

Padesát osm procent dlouhých událostí ($n = 163$) se odehrálo od června do září (40 % během července a srpna), což reflektuje právě obsahovou skladbu této kategorie. Zejména dovolené jsou spojeny s *temporálním schématem* roku, proto by bylo možné očekávat u všech dlouhých událostí přesnější určení měsíce: správně určen měsíc byl u 54 % dlouhých událostí ($n = 153$), oproti 45 % správně určených jednodenních událostí ($n = 326$), $\chi^2(1, N = 1018) = 6,63$; $p = 0,01$; Cramerovo $V = 0,08$; $p = 0,01$. Průměrná pořadová chyba určení měsíce byla u dlouhých událostí 457 a u jednodenních 530.³⁵

Vlastní dlouhé události byly přesně datovány častěji, než dlouhé události *druhého člověka*: 44 % správně datovaných *vlastních* ($n = 116$) oproti pouhým 13 % správně datovaných dlouhých událostí *druhých lidí* ($n = 3$), $\chi^2(1, N = 286) = 8,40$; $p = 0,004$; Cramerovo $V = 0,17$; $p = 0,004$. Průměrné pořadí chyb datací byla u *vlastních* 141 a u událostí *druhých lidí* 176.³⁶

Genderové analýzy. Z hlediska četnosti správných datací se u dlouhých událostí v této studii neukázal rozdíl mezi muži a ženami, $\chi^2(1, N = 286) = 2,77$; $p < 0,10$; Cramerovo $V < 0,10$; $p < 0,10$, ovšem co se týče velikosti absolutní chyby datace, byly ženy přesnější. Průměrná pořadová chyba datací byla u žen 132 a u mužů 154.³⁷

6.2. Vlastní události a události druhých lidí

Deskriptivní charakteristiky. V této studii se mezi autobiografickými událostmi objevilo 14 % ($n = 143$) událostí *druhého člověka* (86 %, $n = 875$ bylo *vlastních*). Partneři respondentů však měli za úkol připravit autobiografické události ze

³⁴ $U = 96016,5$; $z(1018) = -2,12$; $p = 0,03$; $r = 0,07$.

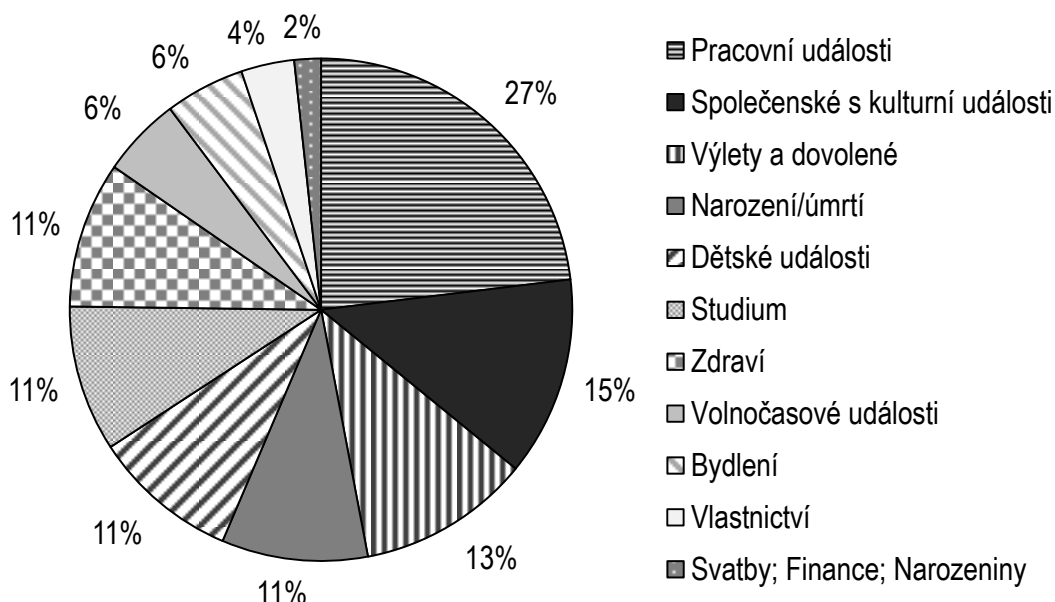
³⁵ $U = 89765,5$; $z(1018) = -3,80$; $p < 0,001$; $r = 0,12$.

³⁶ $U = 2282,5$; $z(286) = -2,04$; $p = 0,04$; $r = 0,12$.

³⁷ $U = 8587,5$; $z(286) = -2,34$; $p = 0,02$; $r = 0,14$.

života svých partnerů. Zmiňované *události druhých lidí* ovšem neznamenaají pouze to, že by si partneři chtěli „ulehčit“ svůj úkol tím, že připraví události ze svého vlastního života. Naopak to reflektuje fakt, že i události našich blízkých jsou přirozenou součástí našich životních příběhů (Thomsen, 2009). Více těchto událostí se ovšem objevilo u mužů (16 %, $n = 93$), než u žen (11 %, $n = 50$),³⁸ proto je nutné v dalších analýzách kontrolovat případné genderové rozdíly v přesnosti datace z hlediska poměru *vlastních událostí* a *událostí druhých lidí*.

Obsahová skladba kategorie. Čtvrtina událostí *druhých lidí* byla tvořena pracovními událostmi. Celková obsahová skladba událostí *druhých lidí* je zakreslena v Grafu 6.2.

Graf 6.2. Obsahová skladba událostí *druhých lidí*. $n = 143$

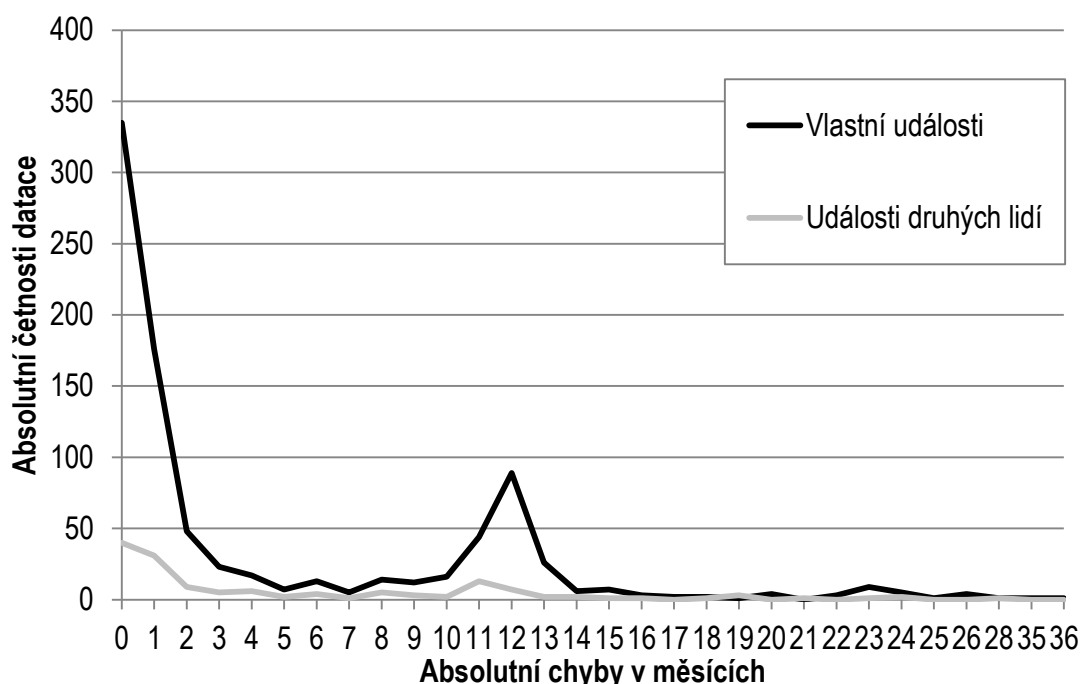
Hypotézy. H2: Vlastní události jsou datovány přesněji, než události druhého člověka.

Vlastní události byly častěji datovány přesně (38 %, $n = 335$), než události druhého člověka (28 %, $n = 40$), $\chi^2(1, N = 1018) = 5,62$; $p = 0,02$; Cramerovo $V = 0,07$; $p = 0,02$; ovšem co se týče velikosti chyb datací, tyto dvě kategorie se nelišily.³⁹ Častěji byl také u *vlastních událostí* určen správně měsíc v roce (49 %, $n = 430$ ku 34 %, $n = 49$ správně určených měsíců v roce u *událostí druhých lidí*), $\chi^2(1, N = 1018) = 10,92$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,10$; $p = 0,001$ a tento rozdíl se potvrdil

³⁸ $\chi^2(1, N = 1018) = 5,88$; $p = 0,02$; Cramerovo $V = 0,08$; $p = 0,02$.

³⁹ $U = 56553,5$; $z(1018) = -1,90$; $p = 0,06$; $r = 0,06$. Průměrná pořadová chyba datací byla u *vlastních událostí* 502, u *událostí druhých lidí* byla 552.

také z hlediska velikosti chyb datací. Průměrná pořadová chyba v určení měsíce v roce byla u *vlastních událostí* 496 a 591 u *událostí druhých lidí*.⁴⁰ Na tomto výsledku se také ukazuje, že při dataci *vlastních událostí* respondenti více využívali implicitní znalosti o časovém výskytu událostí: *vlastní události* byly častěji (ve 44 %, $n = 387$) spojeny s *temporálním schématem*, než *události druhých lidí* (22 %, $n = 32$), $\chi^2(1, N = 1018) = 24,23$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,15$; $p < 0,001$. Rozdíly v distribuci absolutních chyb jsou znázorněny v Grafu 6.3. Zde se ukazuje, že špička chybových skóru 12 měsíců je u *vlastních událostí* mnohem výraznější, než u *událostí druhých lidí*.

Graf 6.3. Křivky absolutních chyb datací v měsících u *vlastních událostí* ($n = 875$) a u *událostí druhých lidí* ($n = 143$).

Genderové analýzy. Podíváme-li se pouze na *vlastní události*, ty častěji datovaly správně ženy (43 %, $n = 174$), než muži (34 %, $n = 161$), $\chi^2(1, N = 875) = 8,12$; $p = 0,004$; Cramerovo $V = 0,10$; $p = 0,004$ a tento rozdíl se potvrdil i z hlediska velikosti chyb datací. Průměrná pořadová chyba datace *vlastních událostí* byla u žen 399 a u mužů 471.⁴¹ Muži a ženy se však nelišili ani v četnosti správného určení

⁴⁰ $U = 50875,0$; $z(1018) = -3,85$; $p < 0,001$; $r = 0,12$.

⁴¹ $U = 79277,5$; $z(875) = -4,38$; $p < 0,001$; $r = 0,15$.

měsíce v roce ani ve velikosti chyb těchto odhadů,⁴² což znamená, že využití *schémat* se genderově nelišilo, muži pouze častěji chybovali v určení roku.

V dataci událostí *druhých lidí* se však podobný rozdíl neobjevil ani z hlediska četnosti správných datací, ani z hlediska velikosti chyb.⁴³ Tento výsledek v podstatě odpovídá nálezům jiných autorů v této oblasti (Skowronski, et al., 1991), které ukazují, že ženy jsou lepší pouze v dataci *vlastních událostí* a u *událostí druhých lidí* se genderové rozdíly stírají.

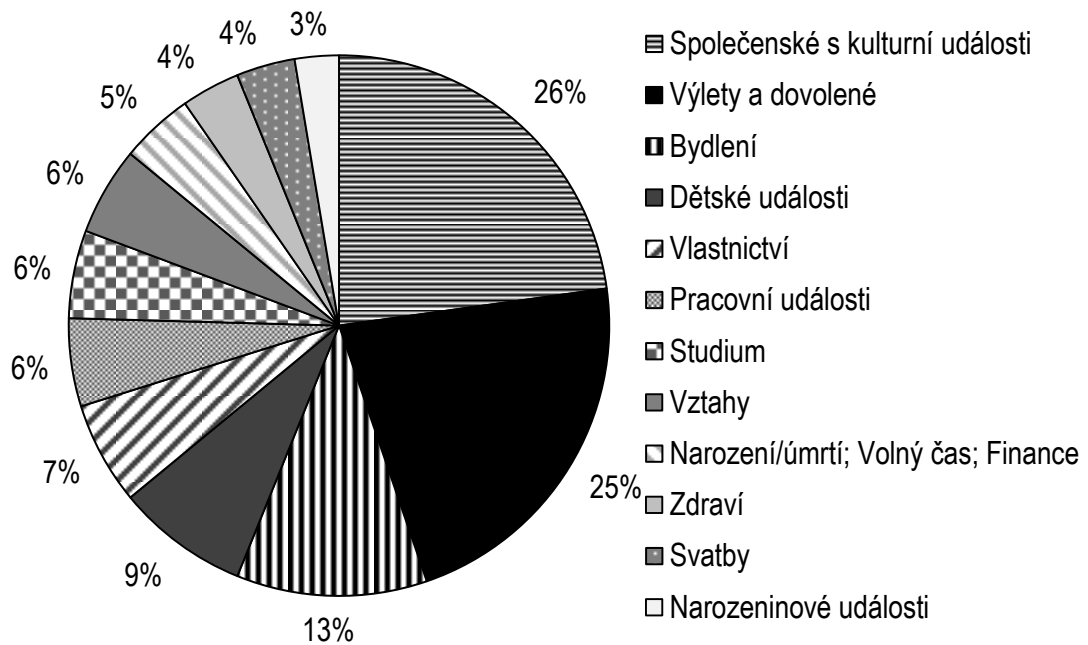
6.3. Spojení s temporálním mezníkem

Deskriptivní charakteristiky. Ve vzorku se objevilo 14 % událostí ($n = 143$), u kterých respondenti uváděli přímé *spojení s temporálním mezníkem* (86 %, $n = 875$ událostí bylo bez tohoto spojení). Větší část (59 %, $n = 85$) těchto spojení uváděly ženy, než muži 41 %, $n = 58$, $\chi^2(1, N = 1018) = 15,45$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,12$; $p < 0,001$; což reflektuje větší vzájemnou propojenost mezi autobiografickými událostmi u žen.

Obsahová skladba kategorie. Převážná část těchto událostí byla *vlastních* (90 %, $n = 129$) a čtvrtinu tvořily *dlouhé* události (27 %, $n = 39$). Polovina těchto událostí byla tvořena dohromady *společenskými a kulturními* událostmi a *výlety a dovolenými*. Širokou škálu tematických kategorií mezi *událostmi spojenými s temporálním mezníkem* ukazuje Graf 6.4.

⁴² $\chi^2(1, N = 875) = 0,89$; ns; Cramerovo $V = 0,03$; ns. $U = 89357,5$; $z(875) = -1,65$; ns; $r = 0,06$. Průměrná pořadová chyba určení měsíce v roce byla u žen 423 a u mužů 450.

⁴³ $\chi^2(1, N = 143) = 1,39$; ns; Cramerovo $V = 0,10$; ns. $U = 2108,5$; $z(143) = -0,93$; ns; $r = 0,08$. Průměrná pořadová chyba *událostí druhých lidí* byla u žen 68 a u mužů 74.

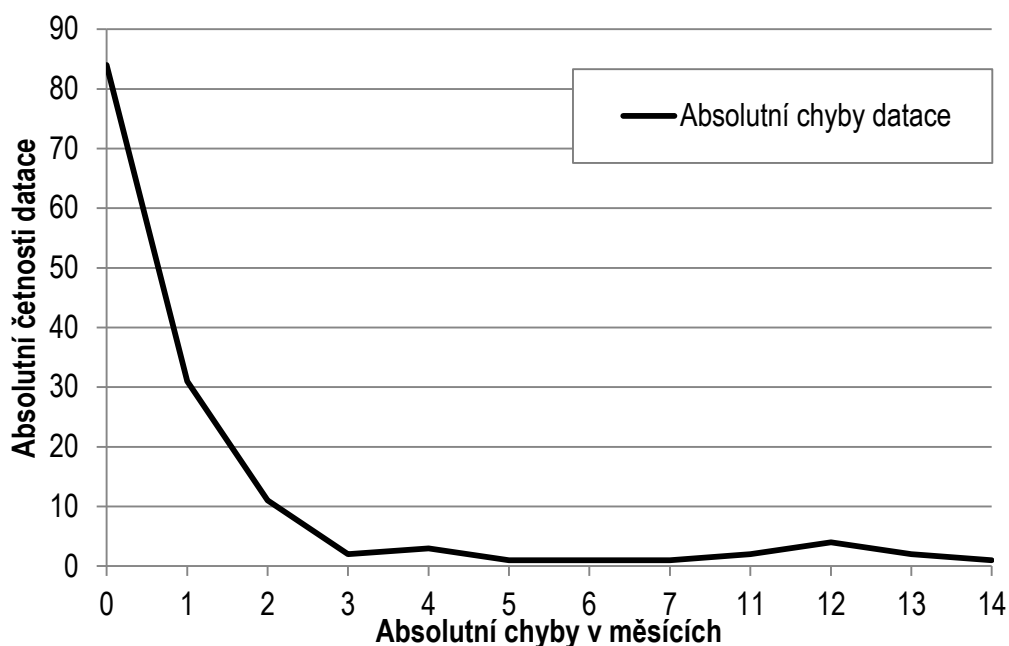

Graf 6.4. Obsahová skladba událostí spojených s temporálním mezníkem ($n = 143$).

Hypotézy. H3: Události spojené s temporálním mezníkem jsou datovány přesněji, než události bez tohoto spojení.

Respondenti uvedli správnou dataci u 59 % událostí spojených s temporálním mezníkem ($n = 84$), což bylo signifikantně častěji, než u událostí bez tohoto spojení (33 %, $n = 291$), $\chi^2(1, N = 1018) = 34,31$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,18$; $p < 0,001$ a také průměrná pořadová chyba datace byla u těchto událostí nižší (355), než u událostí bez spojení s mezníkem (534).⁴⁴ S tolerancí měsíční chyby bylo správně určeno dokonce celých 80 % těchto událostí ($n = 115$), na rozdíl od pouhých 53 % událostí bez spojení ($n = 467$), $\chi^2(1, N = 1018) = 36,73$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,19$; $p < 0,001$ (viz Graf 6.5). V těchto výsledcích se ukazuje, že události jsou v paměti organizovány se silnými vazbami na významné události (Burt, et al., 2003) a tyto výrazně pomáhají při vybavení časového aspektu události.

⁴⁴ $U = 40499,0$; $z(1018) = -6,98$; $p < 0,001$; $r = 0,22$

Graf 6.5. Distribuce absolutních chyb datací v měsících *událostí spojených s temporálním mezníkem* ($n = 143$).

Genderové analýzy. Mezi muži a ženami nebyl rozdíl v četnosti správných datací *událostí spojených s temporálním mezníkem*, $\chi^2(1, N = 143) = 0,45$; *ns*; Cramerovo $V = 0,05$; *ns*; a rozdíl se neukázal ani z hlediska velikosti chyb datace.⁴⁵

Přestože tedy muži při dataci méně často uváděli vzájemná propojení událostí s *temporálními mezníky*, jakmile toto spojení měli vytvořené, představovalo pro dataci spolehlivou nápovědu.

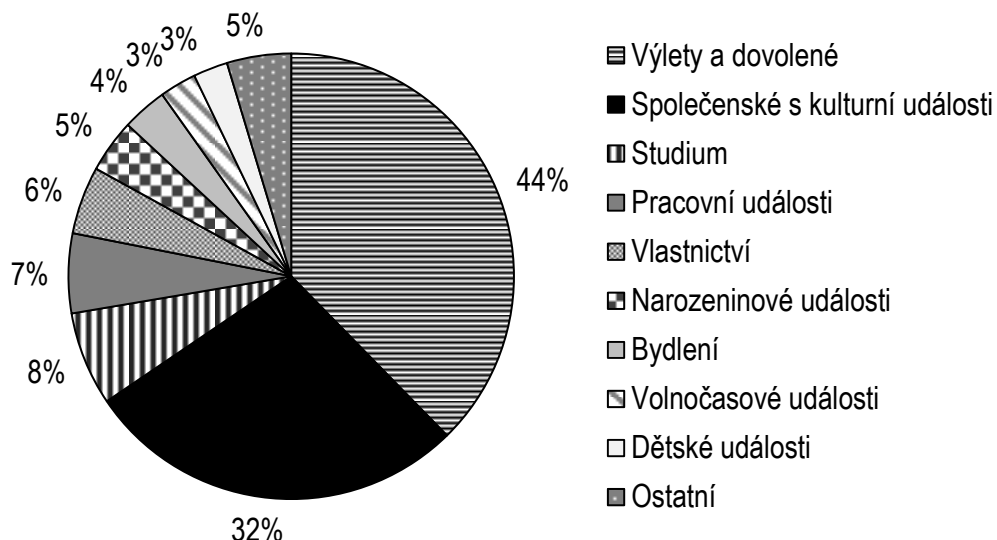
6.4. Temporální schémata

Deskriptivní charakteristiky. Čtyřicet jedna procent událostí bylo spojeno s *temporálním schématem ročního období* ($n = 419$) a 15 % bylo spojeno s *temporálním schématem roku* ($n = 155$). Četnosti schémat se u mužů a žen nelišily.⁴⁶

Obsahová skladba kategorií. Většina událostí se *schématem ročního období* byla *vlastních* (92 %, $n = 387$) a dvě pětiny byly tvořeny *dlouhými událostmi* (39 %, $n = 163$). Celých 76 % těchto událostí tvoří *výlety a dovolené společně se společenskými a kulturními událostmi* (viz Graf 6.6).

⁴⁵ $U = 2413,5$; $z(143) = -0,24$; *ns*; $r = 0,02$.

⁴⁶ *Schéma ročního období*: $\chi^2(1, N = 1018) = 2,22$; *ns*; Cramerovo $V = 0,05$; *ns*; *schéma roku*: $\chi^2(1, N = 1018) = 0,08$; *ns*; Cramerovo $V = 0,009$; *ns*.

Graf 6.7. Obsahová skladba událostí s *temporálním schématem ročního období* ($n = 419$).

Obsahová skladba událostí se *schématem roku* je obdobná, pouze se u nich vyskytuje méně výletů a dovolených (22 %), více společenských a kulturních (47 %) a studijních událostí (12 %).

Hypotézy. H4: Události s temporálním schématem ročního období jsou přesněji datovány z hlediska ročního období. Z hlediska absolutní chyby určení měsíce v roce s tolerancí chyby do dvou měsíců od správného určení měsíce v roce tedy budou přesnější, než události bez tohoto schématu. (Hypotéza nespecifikuje celkovou přesnost datace na měsíc i rok).

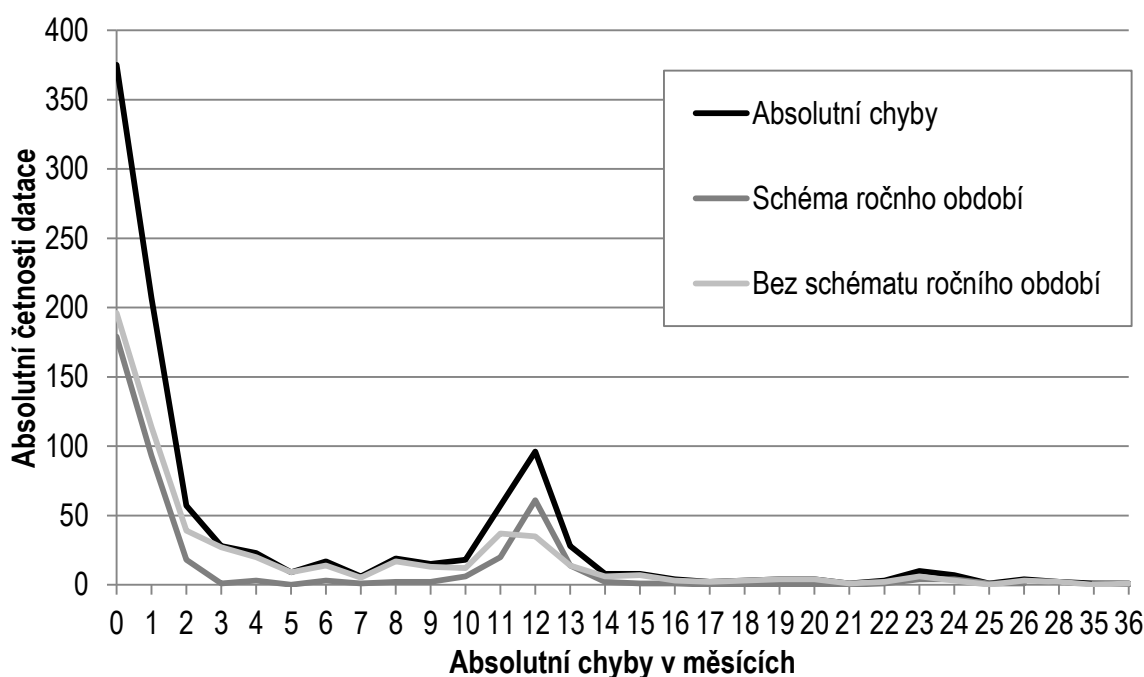
Při toleranci chyby do dvou měsíců od správného určení měsíce v roce, tedy v rámci jednoho ročního období bylo určeno 97 % událostí s *temporálním schématem ročního období* ($n = 405$), což je signifikantně více, než u událostí bez tohoto schématu (78 %, $n = 468$), $\chi^2(1, N = 1018) = 69,29$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,26$; $p < 0,001$ a také z hlediska velikosti chyb v určení měsíce v roce byly tyto události určeny přesněji. Průměrná pořadová chyba byla u událostí s *temporálním schématem ročního období* 427 a 567 u událostí bez tohoto schématu.⁴⁷ Pokud si tedy respondenti při dataci vybavili, že se událost *musela stát někdy v létě* nebo v jiném ročním období, spletli se jen ve výjimečných případech (viz Graf 6.8).

Převážná část událostí s *temporálním schématem ročního období* byla navíc správně určena i s tolerancí chyby pouze jeden měsíc od správného určení měsíce v roce (90 %, $n = 377$, oproti 68 % takto správně určených událostí bez tohoto

⁴⁷ $U = 91078,0$; $z(1018) = -8,00$; $p < 0,001$; $r = 0,25$.

schématu, $n = 406$), $\chi^2(1, N = 1018) = 69,29$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,26$; $p < 0,001$ a časté bylo také správné určení měsíce v roce (v 58 % případů se *schématem*, $n = 244$ oproti 39 %, $n = 235$ bez *schématu*), $\chi^2(1, N = 1018) = 35,73$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,19$; $p < 0,001$.

Události se *schématem ročního období* byly překvapivě také častěji datovány správně z hlediska absolutní datace, tedy na měsíc i rok (43 %, $n = 179$), než události bez tohoto *schématu* (33 %, $n = 196$). Efekt schématu byl však slabší, $\chi^2(1, N = 1018) = 10,60$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,10$; $p = 0,001$; ovšem ukázal se také pozitivní vliv tohoto *schématu* na velikost chyb datací. Průměrná pořadová chyba absolutních datací byla událostí s *temporálním schématem ročního období* 480 a 530 u událostí bez tohoto *schématu*.⁴⁸

Graf 6.8. Srovnání distribucí absolutních chyb datací v měsících v celém vzorku ($N = 1018$), u událostí s *temporálním schématem ročního období* ($n = 419$) a bez něj ($n = 499$). Křivka chyb datací událostí se *schématem ročního období* se okolo správného určení měsíce v roce (tedy i okolo chyby 12 měsíců) zalamuje prudčeji a četnost chyb mezi 2 a 10 měsíci jsou zde na rozdíl od ostatních událostí jen minimální.

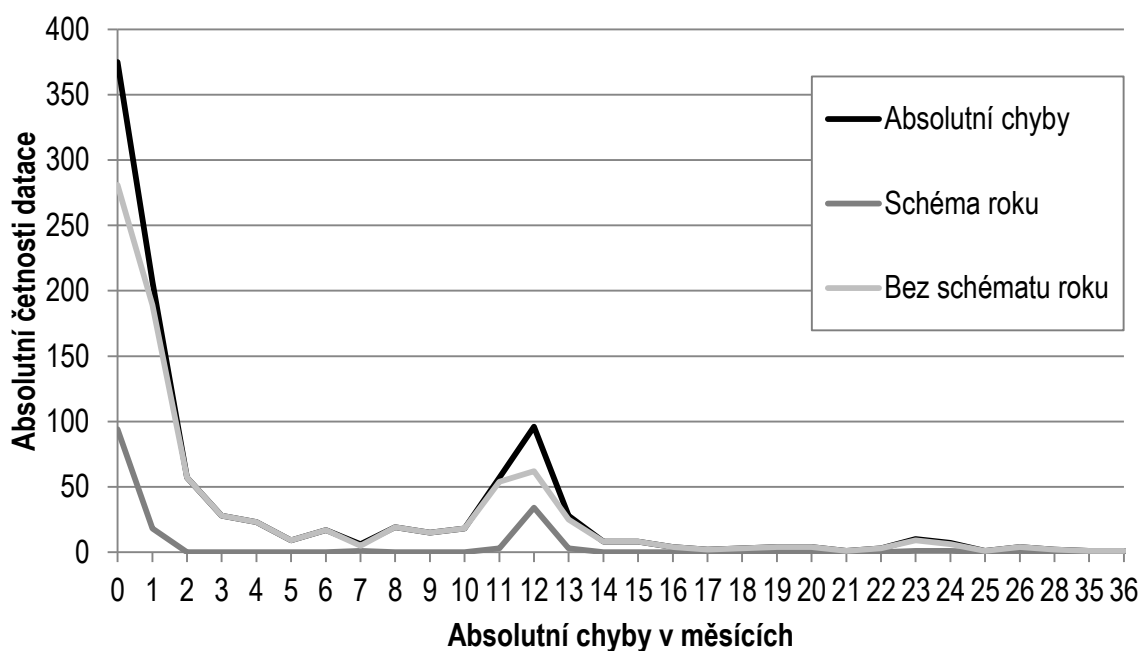
H5: Události s *temporálním schématem roku* jsou přesněji datovány z hlediska měsíce v roce, než události bez tohoto schématu. (Hypotéza nespecifikuje celkovou přesnost datace na měsíc i rok).

⁴⁸ $U = 113091,0$; $z(1018) = -2,77$; $p = 0,006$; $r = 0,09$.

Celých 83 % událostí se *schématem roku* bylo z hlediska měsíce v roce určeno správně ($n = 129$, oproti 41 % takto správně určených událostí bez *schématu*, $n = 350$) a efekt schématu byl středně velký, $\chi^2(1, N = 1018) = 96,03$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,31$; $p < 0,001$ (viz Graf 6.9). Také průměrná pořadová chyba v určení měsíce v roce byla u událostí se *schématem roku* nižší (308), než u událostí bez tohoto schématu (546).⁴⁹

Stejně jako u událostí se *schématem ročního období* se i zde objevila vyšší celková přesnost datace u událostí se *schématem roku* než bez něj, a to jak z hlediska četnosti (61 %, $n = 94$ oproti 33 %, $n = 281$), $\chi^2(1, N = 1018) = 44,54$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,21$; $p < 0,001$; tak z hlediska celkové průměrné pořadové chyby (414 oproti 527).⁵⁰

Výsledky v obou kategoriích *temporálních schémat* se shodují s obecnými teoretickými poznatky o tom, jak tyto informace využíváme při dataci (například Larsen, et al., 1995). Je patrné, že znalosti o časových vzorcích obvykle sloužily jako přesná nápověda.

Graf 6.9. Srovnání distribucí absolutních chyb datací v měsících v celém vzorku ($N = 1018$), u událostí s *temporálním schématem roku* ($n = 155$) a bez něj ($n = 863$). Křivka chyb datací událostí se *schématem roku* se okolo správného určení měsíce v roce (tedy i okolo chyby 12 měsíců) prudce zalamuje a četnost chyb mezi 1 a 11 měsíci se zde na rozdíl od ostatních událostí téměř nevyskytuje.

⁴⁹ $U = 35645,5$; $z(1018) = -9,95$; $p < 0,001$; $r = 0,31$.

⁵⁰ $U = 52063,5$; $z(1018) = -4,53$; $p < 0,001$; $r = 0,14$.

Genderové analýzy. V těchto kategoriích se neobjevily žádné rozdíly mezi muži a ženami v přesnosti datace.⁵¹

6.5. Téma události

Deskriptivní charakteristiky. Jak ukazuje Tabulka 6.1, nejvíce událostí ve starším období se týkalo *společenských aktivit, výletů a dovolených*. Od *výletů* se *dovolené* odlišují také zejména tím, že jde převážně od *dlouhé* události, a také mírně odlišnou distribucí událostí v průběhu roku. *Výlety* jsou více rozprostřeny do jara do podzimu, 64 % se jich odehrálo od dubna do září. Četnosti událostí v různých kategoriích se nelišily u mužů a u žen. Přehled statistik pro všechny kategorie je uveden v Tabulce 6.2.

Tabulka 6.1. Četnost událostí v obsahových kategoriích.

Pořadí	Kategorie	%	<i>n</i>	Pořadí	Kategorie	%	<i>n</i>
1	Společenské	19	195	10	Děti ^a	4	42
2	Výlety	18	179	11	Zdraví	3	34
3	Dovolené ^a	13	133	12	Vztahy	3	34
4	Práce	10	104	13	Narození/mazlíčci/úmrťi ^a	3	26
5	Bydlení	9	93	14	Volný čas	2	23
6	Vlastnictví	8	82	15	Narozeniny	2	20
7	Svatby ^a	6	65	16	Finance	1	8
8	Studium	5	52	17	Jiné	1	5
9	Kulturní události	5	51		Přelomové	18	178

Poznámka. ^akategorie jsou vnitřně členěné na subkategorie. U kategorií jsou uvedeny procentuální četnosti (%) a absolutní četnosti (*n*).

Tři kategorie (*dovolené, narození/mazlíčci/úmrťi a dětské události*) jsou vnitřně členěny do subkategorií. Malá část *dovolených* byla tvořena dalekými cestami, jak *odlet na Filipíny*. Těchto událostí ovšem bylo pouze šest a od běžných dovolených se odlišují tím, že se odehrály mezi říjnem a březnem. Většina běžných dovolených se stala v období prázdninových měsíců, července a srpna (63 %).

Dalšími dvěma členěnými kategoriemi jsou *narození/mazlíčci/úmrťi*, a tyto typy událostí byly začleněny do jedné větší kategorie kvůli tomu, že počty jednotli-

⁵¹ *Schéma roku, určení měsíce v roce s tolerancí chyby do dvou měsíců:* $\chi^2(1, N = 419) = 0,43$; *ns*; Cramerovo *V* = 0,03; *ns*. *U* = 20564,5; $z(419) = -0,70$; *ns*; *r* = 0,03. Průměrná pořadová chyba byla u žen 214 a u mužů 207. *Schéma roku, určení měsíce v roce:* $\chi^2(1, N = 155) = 1,44$; *ns*; Cramerovo *V* = 0,10; *ns*. *U* = 2728,0; $z(1018) = -1,23$; *ns*; *r* = 0,10. Průměrná pořadová chyba byla u žen 81 a u mužů 76.

vých událostí jsou nízké (7, 14 a 6). Stejně tak *vývojových změn u dětí*, jako je první postavení, bylo pouze devět, a proto byly přiřazeny k ostatním *dětským* událostem, které popisují, co dělalo dítě respondenta.

Tabulka 6.2. Výsledky chí-kvadrát testů pro rozdílnost četností v kategoriích u mužů a u žen.

Kategorie	χ^2	p	V	p	Kategorie	χ^2	p	V	p
Společenské	0,55	0,46	0,02	0,46	Děti ^a	2,41	0,12	0,05	0,12
Výlety	0,00	0,96	0,00	0,96	Zdraví	2,04	0,15	0,05	0,15
Dovolené ^a	0,33	0,56	0,02	0,56	Vztahy	0,00	0,98	0,00	0,98
Práce	1,12	0,29	0,03	0,29	Narození/mazlíčci/úmrť ^a	0,04	0,84	0,01	0,84
Bydlení	1,30	0,26	0,04	0,26	Volný čas	0,12	0,73	0,01	0,73
Vlastnictví	0,02	0,88	0,01	0,88	Narozeniny	0,72	0,40	0,01	0,88
Svatby ^a	0,00	0,96	0,00	0,96	Finance	0,00	0,96	0,03	0,40
Studium	0,32	0,57	0,02	0,57	Jiné	0,50	0,48	0,02	0,48
Kulturní události	1,77	0,18	0,04	0,18	Přelomové	0,00	0,98	0,00	0,98

U tematických kategorií se rozdíly v přesnosti datace objevily pouze ve čtyřech kategoriích: *dovolené, vztahové události, vlastnictví a přelomové události*.

Dovolené. Události v této kategorii byly datovány přesně častěji (ve 46 % případů, $n = 61$), než ostatní události (36 %, $n = 314$), $\chi^2(1, N = 1018) = 5,36$; $p = 0,02$; Cramerovo $V = 0,07$; $p = 0,02$ a také z hlediska velikosti chyb datací byly přesnější. Průměrná pořadová chyba byla u *dovolených* 450 a u ostatních událostí 518.⁵²

Dovolené jsou specifické v tom, že se na rozdíl od většiny výletů jedná převážně o *dlouhé* události (97 %, $n = 129$) a navíc se typicky odehrávají v letních měsících. U těchto událostí bychom tedy mohli očekávat častější správné určení měsíce v roce s tolerancí měsíční chyby. Takto bylo správně určeno 92 % všech dovolených ($n = 122$) a pouze 75 % ($n = 661$) ostatních událostí, $\chi^2(1, N = 1018) = 18,91$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,14$; $p < 0,001$. Z hlediska velikosti chyb v určení měsíce v roce byly dovolené také přesnější. Průměrná pořadová chyba byla u *dovolených* 432 a u ostatních událostí 521.⁵³

⁵² $U = 50957,0$; $z(1018) = -2,58$; $p = 0,01$; $r = 0,08$.

⁵³ $U = 48558,5$; $z(1018) = -3,19$; $p < 0,001$; $r = 0,11$.

Respondenti při úvahách nad datem častokrát odpočítávali zpětně dovolené, na kterých byli v předcházejících letech. Ukázalo se, že převážnou část dovolených (84 %, $n = 112$) skutečně zařadili i do správného roku. Čtvrtina dovolených byla označena jako temporální mezník (26 %, $n = 28$), což poukazuje na fakt, že některé dovolené bývají významným předělem v životě lidí. Sedmdesát jedna procent z nich bylo správně datováno ($n = 20$), s tolerancí měsíční chyby to pak bylo celých 89 % ($n = 25$).

Vztahové události. Ty tvořily druhou přesně datovanou kategorii. Týkaly se například počátků vztahu, zasnoubení nebo jiných romantických událostí. Přesně byly vztahové události datovány v 56 % případů ($n = 19$, oproti 36 % ostatních událostí, $n = 356$), $\chi^2(1, N = 1018) = 5,48$; $p = 0,02$; Cramerovo $V = 0,07$; $p = 0,02$ a jejich celková přesnost datace byla také vyšší, než u ostatních událostí. Průměrná pořadová chyba datace byla u *vztahových událostí* 348 a u ostatních 515.⁵⁴

Přesnost událostí v této kategorii souvisí patrně s jejich rolí v životě, neboť obvykle patří mezi ty nejvýznamnější události (*životní skripty*) (například Rubin, et al., 2009). Více než polovina ($n = 18$) těchto událostí navíc byla označena jako temporální mezník, anebo byla s mezníkem spojena a tyto charakteristiky přispívají k celkové přesnosti datace v této kategorii.

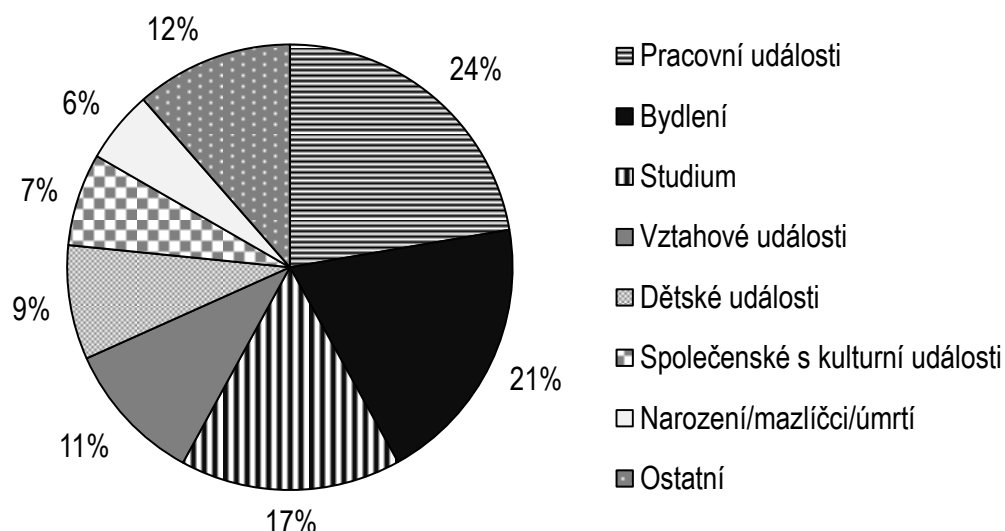
Vlastnictví. Poslední kategorie, která se přesností datace odlišovala od ostatních událostí, bylo *vlastnictví*. Tvoří však výjimečnou kategorii v tom, že byly správně určeny signifikantně méně často (pouze ve 23 %, $n = 19$), než události mimo tuto kategorii (38 % správných datací, $n = 356$) a tento rozdíl se potvrdil i v analýze velikosti chyb. Průměrná pořadová chyba událostí týkajících se *vlastnictví* byla 587, u ostatních událostí 503.⁵⁵

Přelomové události. Tato kategorie se od ostatních odlišuje, protože obsahuje události různého typu, které spojuje pouze určitá životní změna (viz Graf 6.10). Tyto události byly častěji datovány přesně (53 %, $n = 94$), než ostatní události (34 %, $n = 281$), $\chi^2(1, N = 1018) = 23,65$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,15$; $p < 0,001$ a také velikost chyb datací byla u těchto událostí menší. Průměrná pořadová chyba datace *přelomových událostí* byla 419 a 529 u ostatních událostí.⁵⁶

⁵⁴ $U = 11249,0$; $z(1018) = -3,35$; $p = 0,001$; $r = 0,11$.

⁵⁵ $U = 31984,0$; $z(1018) = -2,58$; $p = 0,01$; $r = 0,08$.

⁵⁶ $U = 58688,0$; $z(1018) = -4,65$; $p < 0,001$; $r = 0,15$.

Graf 6.10. Obsahová skladba přelomových událostí ($n = 178$).

Události v ostatních kategoriích se v přesnosti datace nelišily od jiných. V rámci kategorií se ale objevovaly různé odchylky, které také stojí za zmínku, i když je často možné vysvětlit je efekty, které byly popsány již výše.

Společenské události jsou velmi heterogenní skupinou a mezi jednotlivými typy událostí lze najít rozdíly zejména na základě toho, zda se pojí nebo nepojí s *temporálním schématem*. Návštěvy přátel nebo křtiny bývají například jen výjimečně pravidelné, ovšem poutě, festivaly, slavnosti anebo promoce se obvykle odehrávají pravidelně. Necelá třetina *společenských událostí* (30 %, $n = 59$) byla spojena s *temporálním schématem roku* a tyto byly z hlediska měsíce v roce určeny přesně v 78 % případů ($n = 46$, oproti 33 % správně určených *společenských událostí bez schématu*), navíc byl efekt *schématu* u této kategorie středně silný, $\chi^2(1, N = 195) = 33,30$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,41$; $p < 0,001$. Také z hlediska celkové datace byly *společenské události se schématem roku* častěji určeny správně (58 %, $n = 34$), než tyto události bez *schématu* (27 %, $n = 37$), opět se středně silným efektem *schématu*, $\chi^2(1, N = 195) = 16,45$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,29$; $p < 0,001$.

Kulturních událostí bylo ve vzorku mnohem méně, než *společenských*, ale objevil se u nich podobný vliv *temporálních schémat roku*: ve dvanácti ze čtrnácti případů byly z hlediska měsíce v roce určeny správně (oproti 11 z 37 správně určených kulturních událostí bez *schématu roku*). Zde byl efekt *schématu* na určení měsíce v roce silný, $\chi^2(1, N = 51) = 12,86$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,50$; $p < 0,001$.

Mezi *pracovními* událostmi byly častěji přesně datovány vlastní události (46 %, $n = 30$; oproti 26 % přesných datací událostí druhého člověka, $n = 10$).⁵⁷ Objevila se zde také *spojení schématem ročního období*. Typicky to byly návštěvy konferencí, letní brigády anebo pracovní události v rámci akademického roku. Z hlediska měsíce v roce bylo správně určeno 61 % ($n = 17$) *pracovních* událostí s tímto *schématem* (oproti 37 % bez *schématu*, $n = 28$),⁵⁸ s tolerancí měsíční chyby to bylo celých 96 % ($n = 27$; oproti 63 % *pracovních* událostí bez *schématu*, $n = 48$).⁵⁹

Přesnost datace u *studijních událostí* byla velmi podobná jako u pracovních událostí.

Přestože *svatby* patřily mezi významné události blízkých přátel nebo příbuzných, nelišily se v přesnosti datace od jiných událostí.⁶⁰ Mezi těmito událostmi se objevily také čtyři vlastní svatby, z nichž tři byly datovány správně a jedna s čtyřměsíční chybou. Důvodem nižší přesnosti datace těchto událostí bylo nejspíše také to, že u lidí v tomto věkovém rozpětí (23 až 40 let) jsou návštěvy svateb přátel častou událostí a je jednoduché jednotlivé svatby mezi sebou zaměnit (dle sdělení mnohých respondentů).

Událostí v ostatních kategoriích se v přesnosti datace nijak zvláště neodlišovaly. Počty událostí v dalších kategoriích (*narození/mazlíčci/úmrtí, volný čas, narozeniny, finance a jiné*) byly příliš nízké, proto zde nejsou uvedeny. Jako zajímavost lze zmínit, že narozeninové události v přesnosti datace nijak nevynikaly. Většinou se totiž nejednalo o vlastní narozeniny (ty by byly pro dataci jednoduché), ale o oslavy životních jubileí (padesátiny nebo šedesátiny), které se málokdy konají ve stejné době jako je datum narozenin.

Genderové analýzy. Rozdíly v přesnosti datace mezi muži a ženami se objevily pouze v kategorii *dětských událostí*, kde ženy datovaly přesně častěji (63 %, $n = 15$), než muži (32 %, $n = 6$), $\chi^2(1, N = 43) = 4,06$; $p = 0,04$; Cramerovo $V = 0,31$; $p = 0,04$ a také velikosti chyb datací byly u žen menší. Průměrná pořadová chyba data-

⁵⁷ $\chi^2(1, N = 104) = 4,33$; $p = 0,04$; Cramerovo $V = 0,20$; $p = 0,04$.

⁵⁸ $\chi^2(1, N = 104) = 4,75$; $p = 0,03$; Cramerovo $V = 0,21$; $p = 0,03$.

⁵⁹ Zde byl efekt *schématu* středně silný, $\chi^2(1, N = 104) = 11,26$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,33$; $p = 0,001$.

⁶⁰ $\chi^2(1, N = 1018) = 0,00$; *ns*; Cramerovo $V = 0,00$; *ns*.

ce byla u žen 19 a u mužů 26.⁶¹ Tento rozdíl nesouvisí s tím, že by mezi *dětskými událostmi* muži datovali více *událostí druhého člověka*.⁶²

⁶¹ $U = 148,5$; $z(43) = -2,08$; $p = 0,04$; $r = 0,32$.

⁶² $\chi^2(1, N = 43) = 1,50$; *ns*; Cramerovo $V = 0,19$; *ns*.

7. Výsledky Studie II - události staré 14 dní až dva a půl měsíce

Události v této studii se týkaly nedávného období a respondenti je datovali s přesností na den i měsíc, odhadovali tedy celé datum. Chyby datací jsou zde tedy prezentovány většinou v počtu dní (s výjimkou týdenních chyb u událostí s *temporálním schématem měsíce*) a to opět dvěma různými způsoby: chyba může být buďto v přesné dataci nebo v určení dne v týdnu.

- První případ ukazuje absolutní velikost chyby, tedy například když respondent odhaduje, že se událost stala 9. dubna (sobota), správné datum je ale 1. dubna (pátek). Absolutní chyba datace je tedy osm dní. Maximální chyba, která se v této studii objevila, byla 49 dní.
- Z hlediska správného určení dne v týdnu jde však pouze o chybu 1 den (rozdíl mezi pátkem a sobotou). Zde totiž nejde o přesnou dataci, ale o dataci v rámci *schématu týdne*. Vzhledem k tomu, že se jedná o absolutní chyby a týden je cyklický, „nejkratší cesta“ ke správnému dni v týdnu je vždy maximálně tři dny.

V některých analýzách se také objevují tolerance chyb o jeden den nebo den v týdnu. Tolerance chyb je použita zejména tam, kde je možné se domnívat, že datace nemusí být naprosto přesná, ale velmi blízko správnému určení (typicky u *schémat*, která nenapovídají přesnému dni).

Výsledky analýz jsou prezentovány i s četnostmi správných odhadů a výsledky chí-kvadrát testů. Statistiky Man-Whitneyho testů jsou z důvodu lepší čitelnosti uvedeny v poznámkách pod čarou.

Nejprve pro srovnání uvedu výsledky datací pro všechny události. Respondenti správně uvedli datum u nedávných událostí ve 41 % ($n = 645$) a u dvou třetin událostí uvedli správný den v týdnu (65 %, $n = 915$). Zejména určení dne v týdnu je velmi přesné ve velké části událostí a vyznačuje se typickými vrcholy v křivkách chybových skóru (jako v Grafu X na straně S).

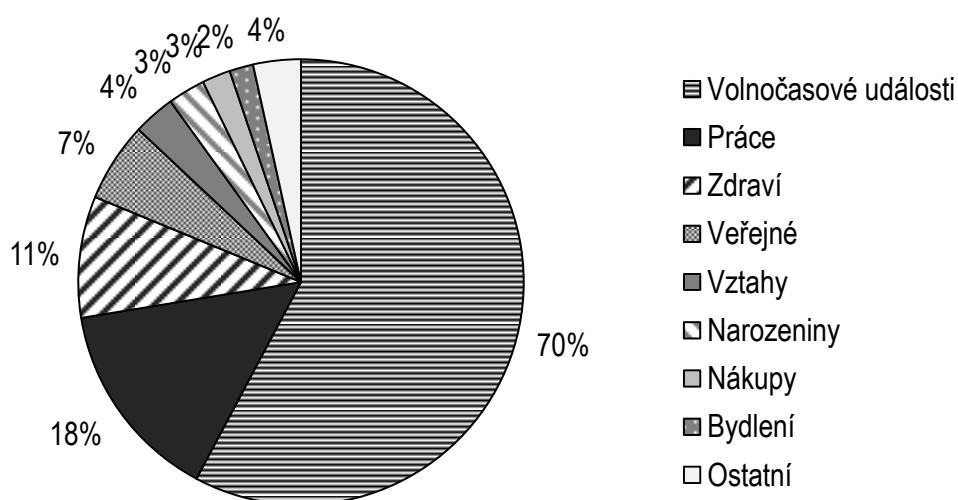
Také v této studii se v rámci všech událostí ukázala vyšší přesnost datace žen (46 %, $n = 318$) ve srovnání s muži (38 %, $n = 327$), $\chi^2(1, N = 1560) = 10,89$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,08$; $p = 0,001$ a velikosti chyb datací byly u žen také nižší.

Průměrná pořadová chyba datace byla u žen 733 a u mužů 819.⁶³ Ženy byly také přesnější v určení dne v týdnu (70 %, $n = 482$ oproti 61 % správně určených dní v týdnu u mužů, $n = 532$), $\chi^2(1, N = 1560) = 11,84$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,09$; $p = 0,001$.

7.1. Délka události

Deskriptivní charakteristiky. Mezi nedávnými událostmi se objevilo 16 % dlouhých událostí ($n = 242$) a 85 % jednodenních ($n = 1318$). V četnosti těchto událostí nebyl mezi muži a ženami rozdíl, $\chi^2(1, N = 1560) = 0,43$; ns ; Cramerovo $V = 0,02$; ns a převážná většina těchto událostí byla *vlastních* (87 %, $n = 210$).

Obsahová skladba kategorie. Více než dvě třetiny těchto událostí byly tvořeny *volnočasovými*, následovaly *pracovní* a *zdravotní* události. Ostatní tematické kategorie byly zastoupeny jen malým počtem událostí. Celková obsahová skladba dlouhých událostí je zakreslena v Grafu 7.1.

Graf 7.1. Obsahová skladba dlouhých událostí ($n = 242$).

Hypotézy. H1: Delší události jsou datovány přesněji, než jednodenní.

Delší události byly přesně datovány výrazně častěji (65 %, $n = 157$), než jednodenní (37 %, $n = 488$), $\chi^2(1, N = 1560) = 65,39$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,21$; $p < 0,001$ a rozdíl se potvrdil také u velikostí chyb datací. Průměrná pořadová

⁶³ $U = 267298,0$; $z(1560) = -3,88$; $p < 0,001$; $r = 0,10$.

chyba byla u *dlouhých* událostí 568 a u *jednodenních* 819.⁶⁴ Z tohoto výsledku je patrné, že dlouhé události mají v nedávném období své specifické místo, efekt *dlouhých* událostí na dataci je sice poměrně malý, je ovšem větší, než u událostí ve *Studii I*.

Šedesát čtyři procent těchto událostí ($n = 155$) se odehrálo od pátku do neděle, což vyplývá z obsahové skladby *dlouhých* událostí – volnočasové aktivity jsou často víkendové a u pracovních se jedná převážně o vzdělávací semináře. Mohli bychom zde tedy očekávat časté spojení s *temporálními schématy*, především *víkendovým* a *týdenním schématem* a také častější přesné určení dne v týdnu. První schéma bylo spojeno s necelou polovinou těchto událostí (46 %, $n = 110$) a druhé se objevilo u 38 % *dlouhých* událostí ($n = 91$). Den v týdnu byl správně určen u 77 % *dlouhých* ($n = 187$) a u 63 % *jednodenních* událostí ($n = 827$), $\chi^2(1, N = 1560) = 18,96$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,11$; $p < 0,001$.

Výrazný rozdíl v četnosti datace *dlouhých* událostí se objevil mezi *vlastními* událostmi (71 %, $n = 150$) a těmi *druhých lidí* (22 %, $n = 7$), efekt byl středně silný, $\chi^2(1, N = 242) = 29,92$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,35$; $p < 0,001$. Potvrdil se také rozdíl ve velikosti chyb. Průměrná pořadová chyba datace *vlastních dlouhých* událostí byla 113 a těch *druhých lidí* byla 180.⁶⁵

Genderové analýzy. Muži i ženy datovali *dlouhé* události zhruba stejně často správně, $\chi^2(1, N = 242) = 1,37$; *ns*; Cramerovo $V = 0,08$; *ns*. Rozdíl se neukázal ani v dataci *vlastních dlouhých událostí*,⁶⁶ ovšem v dataci *dlouhých událostí druhých lidí* byly ženy přesnější častěji (6 ze 16), než muži (1 ze 16), navíc byl tento efekt středně silný, $\chi^2(1, N = 242) = 4,57$; $p = 0,03$; Cramerovo $V = 0,38$; $p = 0,03$.

7.2. Vlastní události a události druhých lidí

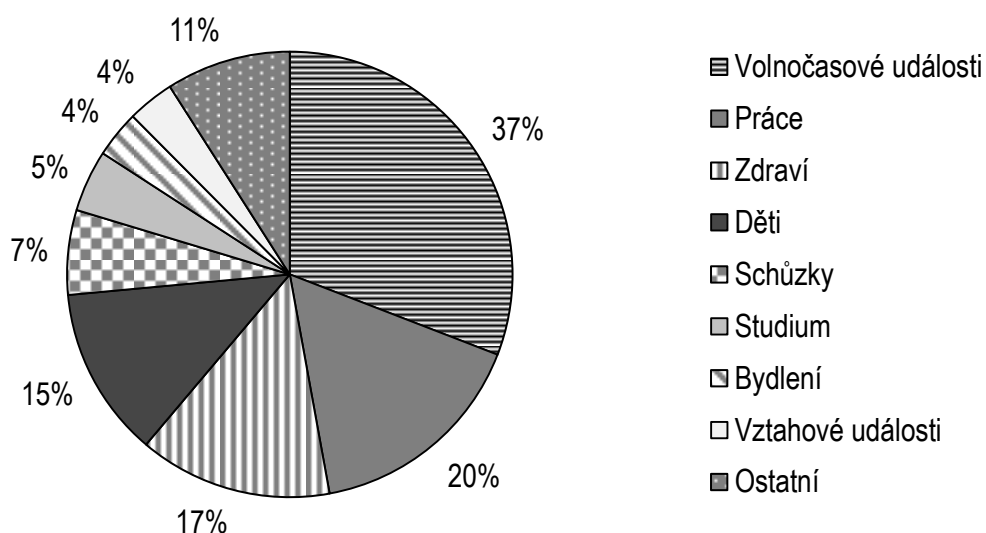
Deskriptivní charakteristiky. Také mezi nedávnými událostmi se objevilo malé množství *událostí druhých lidí* (10 %, $n = 148$) a více jich datovaly ženy (54 %, $n = 80$), než muži (45 %, $n = 68$), $\chi^2(1, N = 1560) = 6,23$; $p = 0,01$; Cramerovo $V = 0,06$; $p = 0,01$.

⁶⁴ $U = 108144,5$; $z(1560) = -8,28$; $p < 0,001$; $r = 0,21$.

⁶⁵ $U = 14800,0$; $z(242) = -5,98$; $p < 0,001$; $r = 0,38$.

⁶⁶ $\chi^2(1, N = 242) = 0,56$; *ns*; Cramerovo $V = 0,05$; *ns*.

Obsahová skladba kategorie. Mezi událostmi druhých lidí se objevuje méně volnočasových událostí, naopak častěji jsou zde zastoupeny pracovní, zdravotní a dětské události. Celková tematická skladba událostí druhých lidí je znázorněna v Grafu 7.2.

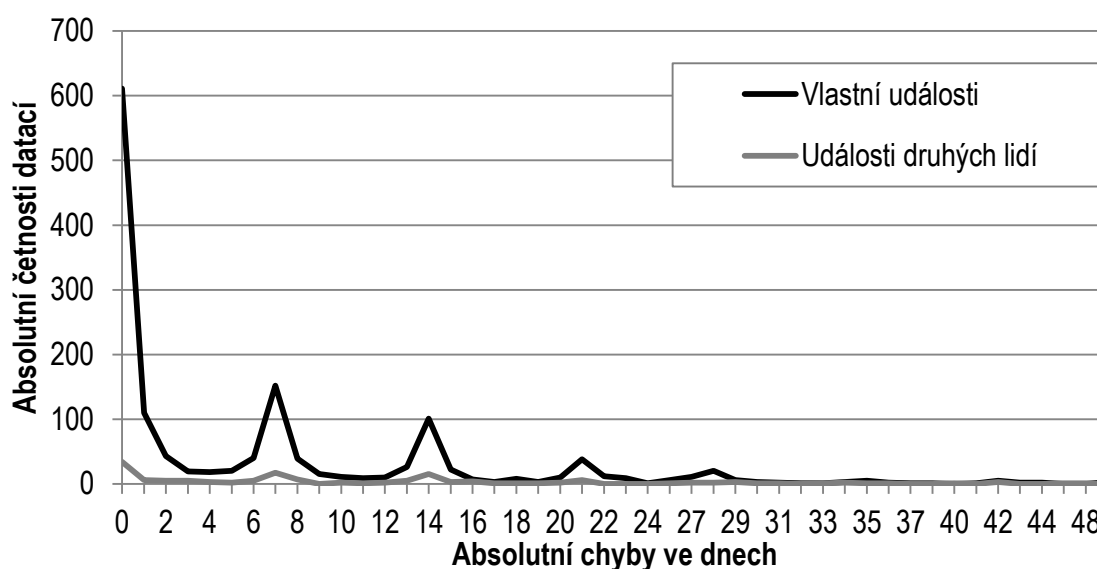
Graf 7.2. Obsahová skladba událostí druhých lidí ($n = 148$).

Hypotézy. H2: Vlastní události jsou datovány přesněji, než události druhého člověka.

Správně bylo datováno 43 % *vlastních událostí* ($n = 611$) a pouze 23 % *událostí druhých lidí* ($n = 34$), $\chi^2(1, N = 1560) = 22,76$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,12$; $p < 0,001$. Rozdíl se ukázal také z hlediska velikosti chyb datací. Průměrná pořadová chyba datace byla u *vlastních událostí* 760 a u *událostí druhých lidí* 978.⁶⁷ U *vlastních událostí* byl také častěji určen správně den v týdnu (66 %, $n = 936$ oproti 53 % správně určených dní v týdnu u *událostí druhých lidí*, $n = 78$), $\chi^2(1, N = 1560) = 10,87$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,08$; $p = 0,001$. U *vlastních událostí* tedy respondenti častěji využívají implicitní znalosti o časových vzorcích, které mohou u událostí druhých lidí chybět, respektive jsou tyto informace méně dostupné. Chybové vzorce se objevují i u *událostí druhých lidí*, jen v mnohem menší míře, než u *vlastních událostí* (viz Graf 7.3). Tento výsledek je však v rozporu s jinými studiemi, ve kterých se ukázalo, že chybové skóry se ve vzorcích v násobku sedmi objevovaly stejně často u *vlastních událostí* i u *událostí druhých lidí* (Betz & Skowronski, 1997). V těchto studiích si však respondenti sami vedli deníky událostí ze života druhého

⁶⁷ $U = 75248,5$; $z(1560) = -5,82$; $p < 0,001$; $r = 0,15$.

člověka (přítele nebo spolubydlící), což mohlo mít vliv na dataci. Jednak tím, že při zapisování se respondenti naučili více informací o pravidelnostech událostí v životě těchto lidí a také byl vzorek událostí druhých lidí větší a tím pádem jednotlivé události druhých lidí mohly navzájem sloužit jako vodítka pro vybavení a tím úkol ulehčovat (Burt, et al., 2003).

Graf 7.3. Křivky absolutních chyb datací v měsících u *vlastních událostí* ($n = 1412$) a u *událostí druhých lidí* ($n = 148$).

Vlastní události a *události druhých lidí* se však nelišily v četnostech spojení s *temporálními schématy*, ať už se jednalo o *schéma měsíce*⁶⁸ nebo *dne v týdnu*,⁶⁹ ovšem překvapivě více *událostí druhých lidí* bylo spojeno se *schématem víkendu* (79 %, $n = 119$ ku 64 %, $n = 946$), $\chi^2(1, N = 1560) = 8,97$; $p = 0,003$; Cramerovo $V = 0,08$; $p = 0,003$. Častější *schéma víkendu* se projevuje v tom, že pokud u událostí se *schématem víkendu* tolerujeme chybu jednoho dne v týdnu (což je v rámci víkendu), neliší se *události druhého člověka* od *vlastních událostí*.⁷⁰

Genderové analýzy. Ženy o něco častěji než muži správně datovaly *vlastní události* (48 %, $n = 294$ versus 40 %, $n = 317$), $\chi^2(1, N = 1412) = 10,00$; $p = 0,002$; Cramerovo $V = 0,08$; $p = 0,002$ a přesnější byly také z hlediska celkové chyby datace. Průměrná pořadová chyba datace *vlastních událostí* byla u žen 663 a u mužů 740.⁷¹ Častěji u těchto událostí také ženy uvedly správný den v týdnu (71 %, $n =$

⁶⁸ $\chi^2(1, N = 1560) = 2,49$; *ns*; Cramerovo $V = 0,04$; *ns*.

⁶⁹ $\chi^2(1, N = 1560) = 0,39$; *ns*; Cramerovo $V = 0,02$; *ns*.

⁷⁰ $\chi^2(1, N = 497) = 5,75$; *ns*; Cramerovo $V = 0,11$; *ns*.

⁷¹ $U = 217904,0$; $z(1412) = -3,70$; $p < 0,001$; $r = 0,10$.

436 versus 63 %, $n = 500$), $\chi^2(1, N = 1412) = 11,86$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,09$; $p = 0,001$.

Také v dataci *událostí druhých lidí* byly ženy celkově přesnější (30 %, $n = 24$), než muži (15 %, $n = 10$), $\chi^2(1, N = 148) = 4,86$; $p = 0,03$; Cramerovo $V = 0,18$; $p = 0,03$. Průměrná pořadová chyba datace *událostí druhých lidí* byla u žen 67 a u mužů 84.⁷² Muži a ženy se však nelišili v odhadu dne v týdnu u *událostí druhých lidí*.⁷³

7.3. Spojení s temporálním mezníkem

Deskriptivní charakteristiky. Období, ve kterém probíhalo zapisování událostí, bylo specifické tím, že zahrnovalo Velikonoce. Tato událost se stala samostatným mezníkem a události odvozované od data Velikonoc vytvořily samostatnou kategorii – *spojení s Velikonocemi*. Tu tvořilo 5 % událostí ($n = 84$) a spojení s dalšími mezníky se objevilo u 11 % událostí ($n = 172$). Spojení s Velikonocemi se objevovalo u mužů stejně často, jako u žen,⁷⁴ ovšem další *spojení s temporálním mezníkem* se častěji objevovala u žen (56 %, $n = 96$ a u mužů 44 %, $n = 76$), $\chi^2(1, N = 172) = 10,28$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,08$; $p = 0,001$.

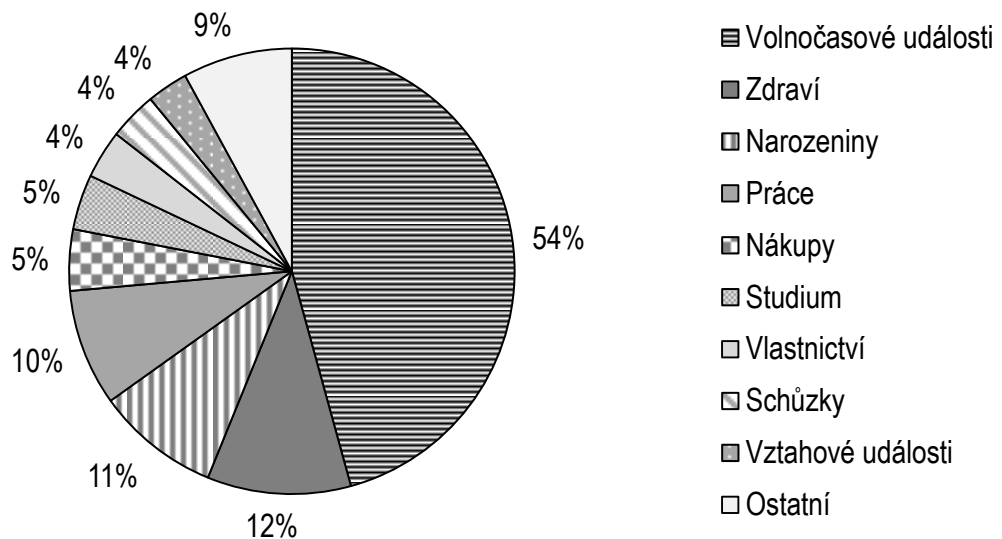
Obsahová skladba kategorie. Téměř všechny události *spojené s Velikonocemi* byly *vlastní* (3 z 84) a zhruba polovina byla tvořena *dlouhými událostmi* (45 %). Události *spojené s dalšími mezníky* na tom byly podobně: 92 % *vlastních, dlouhých událostí* bylo mezi nimi o něco méně (31 %).

Události *spojené s Velikonocemi* se týkaly převážně *volnočasových událostí* (62 %) a to především výletů a návštěv (44 % *volnočasových událostí*). Objevovaly se zde ovšem také *náboženské, pracovní události*, i další tematické kategorie, jejich procentuální zastoupení však bylo velmi nízké. Události *spojené s jiným temporálním mezníkem* byly tematicky bohatší. Polovinu vzorku tvořily opět volnočasové události, relativně velký podíl zde však mají také *zdravotní a narozeninové události* (viz Graf 7.4).

⁷² $U = 2089,0$; $z(148) = -2,45$; $p = 0,01$; $r = 0,20$.

⁷³ $\chi^2(1, N = 148) = 1,61$; ns ; Cramerovo $V = 0,10$; ns .

⁷⁴ $\chi^2(1, N = 84) = 0,03$; ns ; Cramerovo $V = 0,00$; ns .

Graf 7.4. Obsahová skladba událostí spojených s temporálním mezníkem ($n = 172$).

Hypotézy. H3: Události spojené s temporálním mezníkem jsou datovány přesněji, než události bez tohoto spojení.

Při spojení s Velikonocemi byly události správně datovány v 77 % případů ($n = 65$), což je signifikantně častěji, než bez tohoto spojení (39 %, $n = 580$), $\chi^2(1, N = 1560) = 47,54$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,18$; $p < 0,001$ a jejich celková velikost chyby byla také nižší. Průměrná pořadová chyba datace *událostí spojených s Velikonocemi* byla 443 a bez tohoto spojení 800.⁷⁵ Efekt *spojení* byl ještě silnější u *ostatních mezníků*: správně bylo datováno 81 % událostí ($n = 139$) a pouhých 37 % událostí bez *spojení s mezníkem* ($n = 506$), $\chi^2(1, N = 1560) = 124,17$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,28$; $p < 0,001$. Průměrná pořadová chyba datace *událostí spojených s mezníkem* byla 418 a bez něj byla 825.⁷⁶

Spojení s mezníkem se také u nedávných událostí ukazuje jako velmi dobrý prediktor přesnosti datace. Pokud bychom navíc tolerovali v dataci jednodenní chybu, bylo by správně určeno 91 % ($n = 76$)⁷⁷ *událostí spojených s Velikonocemi* a 93 % ($n = 160$)⁷⁸ *událostí spojených s dalším mezníkem*.

⁷⁵ $U = 33661,5$; $z(1560) = -7,33$; $p < 0,001$; $r = 0,19$.

⁷⁶ $U = 57088,5$; $z(1560) = -11,61$; $p < 0,001$; $r = 0,29$.

⁷⁷ $\chi^2(1, N = 1560) = 61,77$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,20$; $p < 0,001$.

⁷⁸ $\chi^2(1, N = 1560) = 151,44$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,31$; $p < 0,001$.

Genderové analýzy. Muži a ženy se nelišili v přesnosti datace *událostí spojených s Velikonocemi* z hlediska četnosti⁷⁹ ani velikosti chyby datace,⁸⁰ i když se oba výsledky blíží signifikanci.

7.4. Temporální schémata

Deskriptivní charakteristiky. Deset procent událostí ($n = 152$) bylo spojeno s *temporálním schématem měsíce*, které napovídá správnému určení týdne v měsíci. Téměř třetina událostí byla spojena s *temporálním schématem týdne* (31 %, $n = 478$) a podobný poměr událostí byl spojen také se *schématem víkendu* (32 %, $n = 497$). *Schéma data*, které bylo možné použít u několika událostí především proto, že se v zápisovém období udály Velikonoce, bylo spojeno se dvěma procenty událostí ($n = 30$). Muži a ženy se nelišili v četnosti *schématu měsíce*,⁸¹ *víkendu*⁸² ani *data*,⁸³ u žen se však o něco častěji objevovalo *schéma týdne* (34 %, $n = 234$, oproti 28 % *schématu týdne* u mužů, $n = 244$).⁸⁴ Ženy tedy častěji zmiňovaly, že se událost „musela stát“ nebo se „obvykle stává“ v určitý den v týdnu.

Obsahová skladba kategorií. Události s *měsíčním schématem* byly nejčastěji *volnočasové (koníčky, kulturní a výjimečné události, výlety a návštěvy a posezení v restauraci)*. Velkou část tvoří také *veřejné události*, mezi kterými bylo nejčastěji mistrovství světa v hokeji, filmový a divadelní festival, které přirozeně mají *schéma měsíce*, protože se odehrávají každoročně ve stejnou dobu. *Narozeninové události* také mají *schéma měsíce*, protože oslavy se nejčastěji konají ve stejném týdnu, jako byl narozeninový den. Přehled všech tematických kategorií je uveden v Grafu 7.5.

⁷⁹ $\chi^2(1, N = 84) = 3,55; p = 0,06$; Cramerovo $V = 0,21; p = 0,06$.

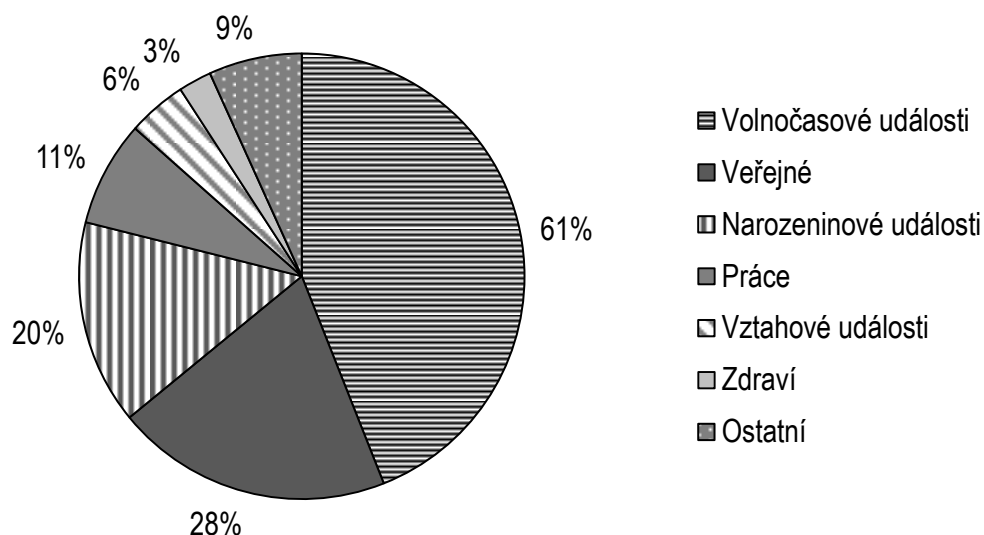
⁸⁰ $U = 722,0; z(84) = -1,87; p = 0,06; r = 0,20$.

⁸¹ $\chi^2(1, N = 1560) = 0,17; ns$; Cramerovo $V = 0,01; ns$.

⁸² $\chi^2(1, N = 1560) = 0,15; ns$; Cramerovo $V = 0,01; ns$.

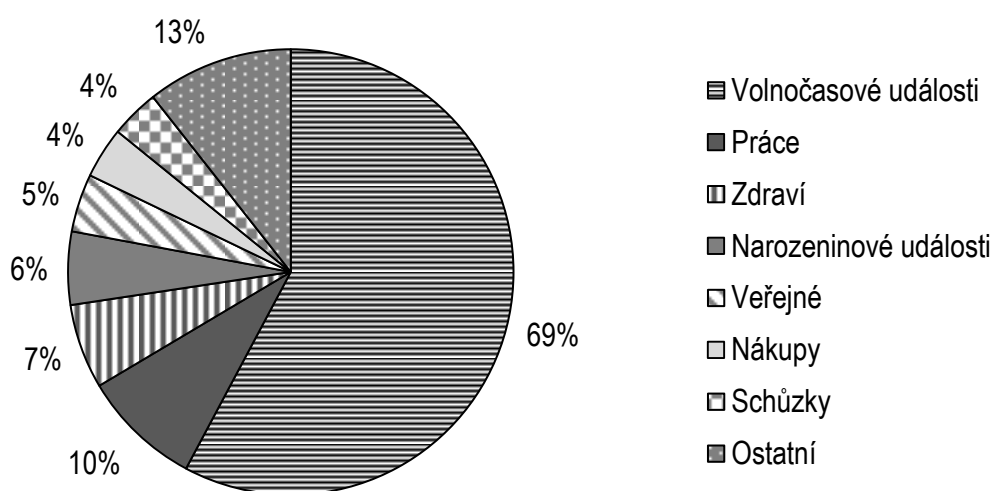
⁸³ $\chi^2(1, N = 1560) = 3,03; ns$; Cramerovo $V = 0,04; ns$.

⁸⁴ $\chi^2(1, N = 1560) = 5,90; p = 0,02$; Cramerovo $V = 0,06; p = 0,02$.

Graf 7.5. Obsahová skladba událostí s *temporálním schématem měsíce* ($n = 152$).

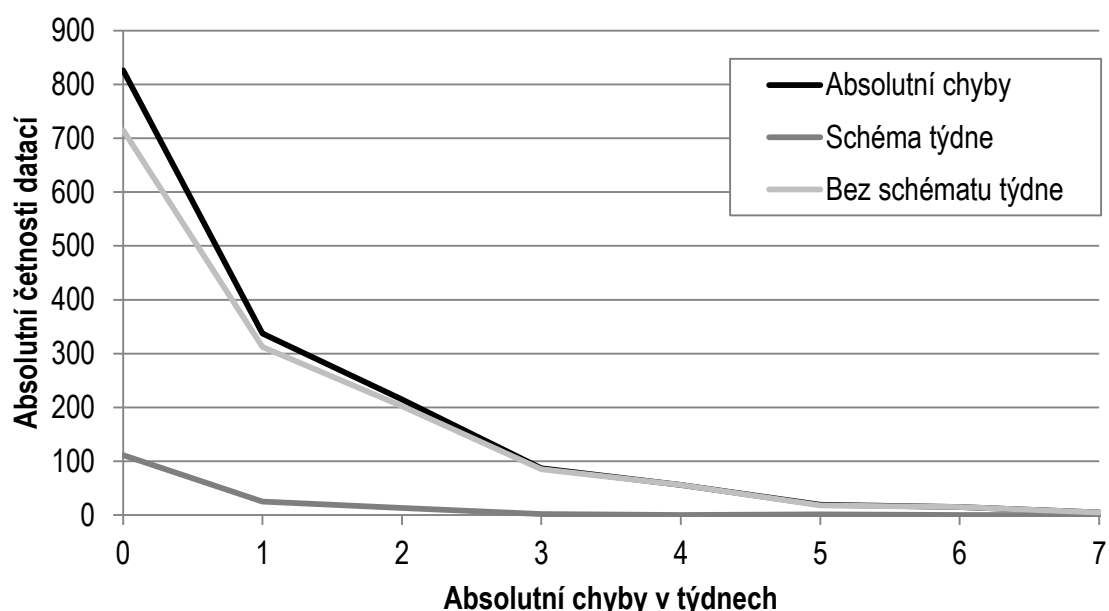
Mezi událostmi s *temporálním schématem týdne* byla ještě větší část *volnočasových událostí*, menší část *pracovních událostí* a ostatní tematické kategorie byly zastoupeny jen malými četnostmi (viz Graf 7.6). S *temporálním schématem víkendu* byly spojeny převážně volnočasové události (80 %), z nichž polovinu tvořily *výlety a návštěvy* a další třetinu *koníčky a návštěvy restaurací*. Události se *schématem data* byly ze dvou třetin *volnočasové* a to především proto, že se mnoho z nich přímo vázalo k Velikonocím, ať už se jednalo o *výlety, náboženské události* nebo *setkání s přáteli*.

Graf 7.6. Obsahová skladba událostí s *temporálním schématem týdne* ($n = 478$)

Hypotézy. H6: Události s temporálním schématem měsíce jsou datovány z hlediska týdne v daném měsíci přesněji, než události bez tohoto schématu.

Z hlediska správného týdne byly události se *schématem měsíce* přesně určeny častěji (73 %, $n = 111$), než události bez tohoto *schématu* (51 %, $n = 715$), $\chi^2(1, N = 1560) = 27,25$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,13$; $p < 0,001$ (viz Graf 7.7). Byly také celkově přesněji datovány (64 %, $n = 97$, oproti 39 % událostí bez tohoto *schématu*, $n = 548$), $\chi^2(1, N = 1560) = 36,06$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,15$; $p < 0,001$ a celkové chyby datace u nich také byly menší. Průměrná pořadová chyba u událostí se *schématem měsíce* byla 577 a bez tohoto *schématu* 803.⁸⁵ U událostí se *schématem měsíce* byl také častěji správně určen den v týdnu (82 %, $n = 124$ oproti 63 % událostí bez tohoto *schématu*, $n = 890$), $\chi^2(1, N = 1560) = 20,35$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,11$; $p < 0,001$.

Graf 7.7 Srovnání distribucí absolutních chyb datací v týdnech v celém vzorku ($N = 1560$), u událostí s *temporálním schématem měsíce* ($n = 152$) a bez něj ($n = 1408$). Křivka chyb datací událostí se *schématem měsíce* ukazuje, že chyby jeden a dva týdny se objevují jen velmi zřídka a větší chyby se u těchto událostí nevyskytují.

V těchto výsledcích se ukazuje, že události, které se děly v pravidelnou dobu vždy jednou za měsíc, případně v pravidelných intervalech, měly také silné spojení se dnem v týdnu a byla u nich tedy vysoká celková přesnost datace. Není to překvapující, tyto události máme často zapsány ve svých kalendářích a zapomenout na

⁸⁵ $U = 76031,0$; $z(1412) = -6,10$; $p < 0,001$; $r = 0,15$.

ně by mohlo mít neblahé následky – mohlo by se například stát, že nedorazíme na pravidelnou schůzi nebo jednání.

H7: Události s temporálním schématem měsíce a dne v týdnu jsou datovány z hlediska absolutního data přesněji, než události bez těchto schémat.

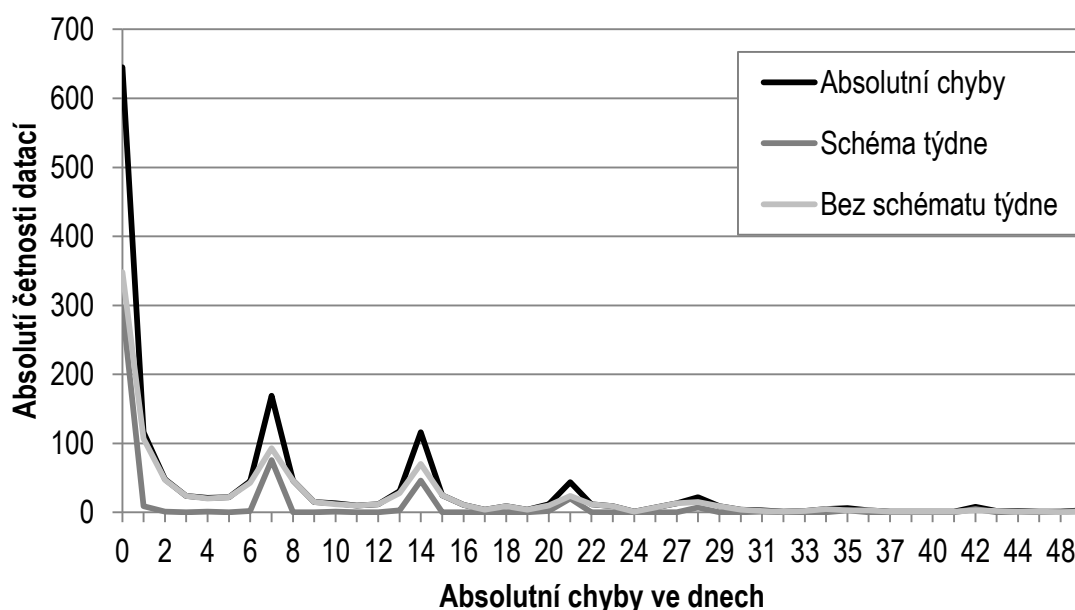
Odpověď na tuto hypotézu souvisí s předchozími výsledky. Události, u nichž byla tato dvě schémata přítomna zároveň ($n = 70$), byly správně datovány v 74 % případů ($n = 52$), což je signifikantně častěji, než u událostí bez těchto schémat (40 %, $n = 593$), $\chi^2(1, N = 1560) = 32,79$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,15$; $p < 0,001$. Také velikosti chyb byly u těchto událostí nižší. Průměrná pořadová chyba datace události se schématy měsíce i týdne byla 531 a bez nich 792.⁸⁶

H8: Události s temporálním schématem týdne jsou z hlediska dne v týdnu určeny přesněji, než události bez tohoto schématu. (Hypotéza nespecifikuje přesnost datace na celé datum).

Schéma týdne mělo silný efekt na přesnost určení dne v týdnu, správné bylo u 95 % těchto událostí ($n = 456$). U událostí bez tohoto schématu byl den v týdnu správně určen pouze v 52 % ($n = 558$), $\chi^2(1, N = 1560) = 279,91$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,42$; $p < 0,001$ (viz Graf 7.8). Tyto události byly ovšem také častěji správně datovány (62 %, $n = 297$ oproti 32 %, $n = 348$), což vychází z toho, že pokud respondenti znali přesně den v týdnu, byli schopni ze sekvence podobných událostí dopočítat, o kterou se jedná, a uvedli tedy často také správně celé datum, $\chi^2(1, N = 1560) = 122,80$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,28$; $p < 0,001$. Nižší u nich byla také celková velikost chyby. Průměrná pořadová chyba byla u událostí se schématem týdne 643 a u ostatních 841.⁸⁷

⁸⁶ $U = 34654,0$; $z(1560) = -4,93$; $p < 0,001$; $r = 0,12$.

⁸⁷ $U = 192854,0$; $z(1560) = -8,32$; $p < 0,001$; $r = 0,21$.

Graf 7.8. Srovnání distribucí absolutních chyb datací ve dnech v celém vzorku ($N = 1560$), u událostí s *temporálním schématem týdne* ($n = 478$) a bez něj ($n = 1082$). Křivka chyb datací událostí se *schématem týdne* se okolo správného určení dne v týdnu (tedy i okolo chyb v násobcích 7 dnů) zalamuje prudčeji a četnost chyb mezi 1 a 6 dny (8 a 13, 15 a 20...) se zde na rozdíl od ostatních událostí téměř nevyskytují.

H9: Události s temporálním schématem víkendu jsou z hlediska dne v týdnu s tolerancí chyby 1 den v týdnu určeny přesněji, než události bez tohoto schématu.

S tolerancí jednodenní chyby bylo z hlediska dne v týdnu správně určeno 98 % událostí se *schématem víkendu* ($n = 488$), což bylo signifikantně více, než u událostí bez tohoto *schématu* (80 %, $n = 848$), $\chi^2(1, N = 1560) = 98,04$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,25$; $p < 0,001$.

H10: Události s temporálním schématem přesného data jsou z hlediska absolutní datace určeny přesněji, než události bez tohoto schématu.

Dvacet osm z 30 událostí se *schématem data* bylo datováno správně, $\chi^2(1, N = 1560) = 34,09$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,15$; $p < 0,001$. Larsen a Thompson a Hansenová (1995) zmiňují, že datum narození je nejpevnější mezník. Mezi událostmi se *schématem data* se však objevily také svátky anebo události spojené s Velikonocemi, jako mše na Zelený čtvrtek nebo Květnou neděli, které lze vždy odvodit z přímé souvislosti s Velikonocemi. V takto krátkém období a navíc s pomocí kalendáře, ve kterém byly tyto svátky zapsány, byla datace těchto událostí snadná. S odstupem času a bez pomůcek však tato data pravděpodobně zapome-

neme, den Velikonoc se totiž každoročně mění vědět, kdy přesně byly Velikonoce v minulých letech, obvykle není potřeba.

7.5. Téma události

Naprostá většina událostí z nedávného období se týkala volnočasových aktivit (59 %, $n = 916$; viz Tabulka 7.1).

Tabulka 7.1 Četnost událostí v tematických kategoriích

Pořadí	Kategorie	%	n	Pořadí	Kategorie	%	n
1	Volný čas	59	916	9	Veřejné	4	61
2	Práce	12	179	10	Vlastnictví	4	57
3	Zdraví	8	128	11	Studium	3	39
4	Schůzky	6	97	12	Děti	2	27
5	Bydlení	6	90	13	Finance	1	14
6	Narozeniny	6	87	14	Úmrtí	1	9
7	Nákupy	5	77	15	Jiné	1	17
8	Vztahy	4	63				

Volnočasové události. Ty tvořily velmi heterogenní skupinu událostí, mezi kterými převládaly *výlety a návštěvy*, byly zde ovšem zařazeny také *náboženské události, návštěvy kadeřníků a dětských besídek*. Celá kategorie se skládala z osmi subkategorií, uvedených v Tabulce 7.2.

Tabulka 7.2. Četnosti událostí v jednotlivých subkategoriích volnočasových aktivit

Pořadí	Kategorie	%	n
1	Návštěvy a výlety	42	382
2	Koníčky	24	218
3	Návštěvy restaurací	17	156
4	Kulturní události, festivaly	10	91
5	Soutěže	3	30
6	Náboženské události	2	16
7	Návštěvy kadeřnictví	1	12
8	Dětské besídky	1	11

Procentuální četnost volnočasových událostí se mezi muži a ženami nelišila.⁸⁸ Devatenáct procent ($n = 170$) těchto událostí bylo *dlouhých* a třetina z nich byla spojena s *temporálním schématem týdne* (36 %, $n = 328$).

Celkově byly volnočasové události datovány lépe než ostatní události (45 % ku 36 % správných datací, $n = 411$ a 234), $\chi^2(1, N = 1560) = 10,71$; $p = 0,001$; Cramerovo $V = 0,08$; $p = 0,001$ a nižší byla také velikost chyb datací. Průměrná pořadová chyba datace byla u *volnočasových událostí* 753 a u ostatních 819.⁸⁹ Správné určení dne v týdnu bylo u těchto událostí také častější (70 % ku 58 %, $n = 640$ a 375), $\chi^2(1, N = 1560) = 23,54$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,12$; $p < 0,001$; což je dáno zejména velkým množstvím *temporálních schémat* spojených s těmito událostmi. Pokud bychom se podívali na rozdíl *volnočasových událostí se schématem* a bez něj, četnosti správných datací by byly obdobné, jako u ostatních událostí se *schématem týdne*.

Události v druhé nejčetnější kategorii, *práce* ($n = 179$), byly datovány podobně jako ostatní události.⁹⁰ Přesnější byla datace *vlastních pracovních událostí* (43 % ku 17 % *pracovních událostí druhého člověka*, $n = 65$ a 5), $\chi^2(1, N = 178) = 7,08$; $p = 0,008$; Cramerovo $V = 0,20$; $p = 0,008$, stejně jako datace *dlouhých pracovních událostí*, jako byly například konference, semináře nebo školení (54 % ku 35 % *jednodenních pracovních událostí*, $n = 23$ a 47), $\chi^2(1, N = 178) = 4,77$; $p = 0,03$; Cramerovo $V = 0,16$; $p = 0,03$.

Zdraví. Převážnou část událostí v této kategorii tvořily *nemoci dětí* (43 %, $n = 55$) a *vlastní zdravotní události* (34 %, $n = 44$), v menší míře se objevovaly *nemoci partnera* (13 %, $n = 16$) nebo *jiného blízkého člověka* (10 %, $n = 13$). Tyto události byly správně datovány podobně často, jako ostatní události.^{91,92}

Schůzky. Tyto události se o něco častěji objevovaly mezi událostmi mužů (8 %, $n = 66$), než žen (4 %, $n = 33$). K dataci byly *schůzky* obtížné, správně bylo určeno pouze 30 % těchto událostí ($n = 29$), což bylo signifikantně méně, než u ostatní události (42 %, $n = 616$), efekt byl však pouze slabý, $\chi^2(1, N = 1560) = 5,23$; $p = 0,02$; Cramerovo $V = 0,06$; $p = 0,02$. Podobná chybovost v datacích, ovšem bez gen-

⁸⁸ $\chi^2(1, N = 1560) = 0,05$; $p = 0,83$; Cramerovo $V = 0,01$; $p = 0,83$.

⁸⁹ $U = 271308,0$; $z(1560) = -2,95$; $p = 0,003$; $r = 0,07$.

⁹⁰ $\chi^2(1, N = 1560) = 0,34$; $p = 0,56$; Cramerovo $V = 0,02$; $p = 0,56$.

⁹¹ $\chi^2(N = 1560) = 1,76$; $p = 0,19$; Cramerovo $V = 0,03$; $p = 0,18$.

⁹² Události byly u mužů i žen podobně časté, $\chi^2(N = 1560) = 1,57$; $p = 3,60$; Cramerovo $V = 0,05$; $p = 0,06$.

derových rozdílů v četnosti těchto událostí,⁹³ se objevila v kategorii *nákupů* (30 % správných datací, $n = 23$, oproti 42 % správných datací u ostatních událostí, $n = 622$), opět pouze se slabým efektem, $\chi^2(1, N = 1560) = 4,05$; $p = 0,04$; Cramerovo $V = 0,05$; $p = 0,04$ a také událostí týkajících se *vlastnictví* (25 %, správně datovaných událostí, $n = 14$ oproti 42 % správných datací u ostatních událostí, $n = 631$), $\chi^2(1, N = 1560) = 6,40$; $p = 0,01$; Cramerovo $V = 0,06$; $p = 0,01$.⁹⁴

Narozeninové události. V této kategorii bychom velké chyby datací neočekávali, objevují se zde však nejen oslavy vlastních narozenin, ale také narozenin dětí, partnerů a přátel.⁹⁵ Celkově byly tyto události datovány správně v 63 % ($n = 55$; oproti 40 % správných datací, $n = 590$), $\chi^2(1, N = 1560) = 18,18$; $p < 0,001$; Cramerovo $V = 0,11$; $p < 0,001$; u nemalé části se tedy objevují chyby. Oslavy partnerů, kterých bylo v celém vzorku pouze sedm, byly všechny určeny správně, taktéž deset z jedenácti oslav dětí a třináct ze sedmnácti vlastních oslav. Mimo tento blízký rodinný kruh, pokud se tedy jednalo o oslavy přátel, byla správně datována pouze polovina případů (48 %, $n = 24$).

Vztahové události v nedávném období byly od této kategorie ve *Studii I* v mnohém odlišné. Události popisovaly převážně romantické zážitky ($n = 29$) a hádky ($n = 18$), ostatní tvořily různé události spojené s tématem vtahů. Tyto události se v přesnosti datace nijak nelišily od ostatních⁹⁶ a jejich četnost byla u mužů i žen stejná.⁹⁷

Studijní události. Mezi *studijními událostmi* byly častěji přesně datovány takové, které souvisely se změnou (například odevzdání diplomové práce), i když počty událostí v této kategorii byly nízké (10 ze 14 jich bylo správně určeno, oproti 6 z 25 správných datací ostatních studijních událostí).⁹⁸

U ostatních kategorií se neobjevily významné rozdíly v dataci a navíc byly v kategoriích *děti*, *finance*, *úmrtí* a *jiné* příliš nízké počty událostí.

⁹³ $\chi^2(N = 1560) = 1,57$; $p = 0,21$; Cramerovo $V = 0,03$; $p = 0,21$.

⁹⁴ Ani zde se neobjevil rozdíl v četnosti událostí u mužů a u žen, $\chi^2(N = 1560) = 0,25$; $p = 0,61$; Cramerovo $V = 0,01$; $p = 0,61$.

⁹⁵ Četnosti událostí byly u mužů i žen podobné, $\chi^2(N = 1560) = 0,25$; $p = 0,64$; Cramerovo $V = 0,02$; $p = 0,64$.

⁹⁶ $\chi^2(1, N = 1560) = 3,39$; $p = 0,07$; Cramerovo $V = 0,05$; $p = 0,07$.

⁹⁷ $\chi^2(1, N = 1560) = 0,00$; $p = 0,99$; Cramerovo $V = 0,00$; $p = 0,99$.

⁹⁸ Četnost událostí v této kategorii byla u mužů i žen stejná, $\chi^2(1, N = 1560) = 0,31$; $p = 0,58$; Cramerovo $V = 0,01$; $p = 0,58$.

Genderové analýzy. V kategorii *volnočasových událostí* se objevily genderové rozdíly v přesnosti datace – ženy častěji uvedly správné datum (v 50 %, $n = 204$; oproti 41 % správných datací u mužů, $n = 207$), $\chi^2(1, N = 906) = 7,20$; $p = 0,007$; Cramerovo $V = 0,09$; $p = 0,007$ a také den v týdnu (74 % případů, $n = 305$; oproti 66 % u mužů, $n = 335$), $\chi^2(1, N = 906) = 7,91$; $p = 0,005$; Cramerovo $V = 0,09$; $p = 0,005$; což souvisí s tím, že ženy u událostí častěji uváděly *schéma týdne* (viz výše). Tyto rozdíly v přesnosti datace se však objevily pouze u jedné ze subkategorií, a to návštěvy a výlety. Zde ženy datovaly správně ve 41 % případů ($n = 40$), kdežto muži pouze ve 26 % ($n = 29$), $\chi^2(1, N = 210) = 5,74$; $p = 0,02$; Cramerovo $V = 0,17$; $p = 0,02$. V ostatních subkategoriích volnočasových událostí se však genderové rozdíly v přesnosti datace vyrovnávají.

Ženy také častěji datovaly správně *nákupy*, celkem ve 41 % případů ($n = 16$), oproti 18 % správných datací *nákupů* u mužů ($n = 7$), $\chi^2(N = 76) = 4,40$; $p = 0,04$; Cramerovo $V = 0,24$; $p = 0,04$.

Častěji také ženy správně datovaly události týkající se *vlastnictví* (39 %, $n = 9$, muži pouze v 15 % případů, $n = 5$), a tento efekt byl oproti jiným relativně silný, $\chi^2(N = 56) = 4,16$; $p = 0,04$; Cramerovo $V = 0,27$; $p = 0,04$.

Podobně tomu bylo u *studijních událostí*, kde ženy správně datovaly 63 % případů ($n = 12$, oproti pouhým 20 % u mužů, $n = 4$), navíc byl tento efekt relativně silný, $\chi^2(1, N = 39) = 7,50$; $p = 0,006$; Cramerovo $V = 0,44$; $p = 0,006$. Rozdíl však nebyl v tom, že by mezi událostmi žen častěji byly již zmiňované změny, jako *ukončení studia* nebo *dopsání diplomové práce*. Ty naopak byly častěji u mužů (17 z 20, u žen jich bylo pouze 8 z 19).⁹⁹

Opravy domů a rekonstrukce, které byly součástí kategorie *bydlení*, byly jedinou kategorií, ve které muži datovali správně častěji než ženy (ve 38 %, $n = 21$; oproti 14 % správných datací u žen, $n = 5$). Vliv genderu byl v této kategorii navíc také v porovnání s ostatními rozdíly relativně silný, $\chi^2(N = 90) = 5,95$; $p = 0,02$; Cramerovo $V = 0,26$; $p = 0,02$. Podobný výsledek, i když nebyl statisticky signifikantní, se objevil i ve studii Skowronského et al. (1991).

Pracovní události¹⁰⁰, schůzky¹⁰¹ i narozeninové události¹⁰² byly datovány muži stejně přesně, jako ženami.

⁹⁹ $\chi^2(1, N = 39) = 7,79$; $p = 0,005$; Cramerovo $V = 0,45$; $p = 0,005$.

¹⁰⁰ $\chi^2(1, N = 178) = 1,53$; $p = 0,22$; Cramerovo $V = 0,09$; $p = 0,22$.

8. Diskuse

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, zda charakteristiky událostí, které jsou nezávislé, případně jen částečně závislé na hodnocení respondenta, mohou predikovat přesnost datace autobiografických vzpomínek. Zpracovávala jsem přitom data ze dvou studií datace autobiografických událostí, na kterých jsem spolupracovala s A. Neusarem (Neusar, 2011, 2012). Zaměřila jsem se na vybrané charakteristiky událostí, které jsou snadno dostupné pro tazatele a nemohou být příliš zkresleny subjektivním hodnocením respondenta.

Důvodem pro zpracování této studie bylo zejména malé množství výzkumů, které by se podobnými charakteristikami ve spojitosti s přesností datace zabývaly, ačkoliv jde o velmi důležité charakteristiky. Výsledky by tak mohly zaplnit mezeru v poznání v této oblasti.

Mohou také tazatelům v různých výzkumných i aplikačních oblastech nabídnout informace o tom, jak přesné odhady mohou od svých respondentů očekávat, případně na které typy události se ptát nebo naopak neptat, chtějí-li přesné datace. Lidé v nich totiž často chybují a obecně jde o těžký úkol. V užším kontextu výsledky těchto dvou studií doplňují závěry již zmiňovaného výzkumu, ve kterém se Neusar (2012) zabýval zejména prediktory, které souvisí s hodnocením událostí a charakteristikami samotného respondenta.

V teoretické části této práce byly shrnuty současné poznatky o tom, jak jsou data autobiografických událostí rekonstruována a co tento proces ovlivňuje. Zaměřila jsem se především na informace, které souvisí s vybranými charakteristikami událostí, tedy délkou, tématem, *temporálními schématy* a také *spojením s temporálním mezníkem*. Ve svém výzkumu jsem si přitom kladla tyto otázky:

- Které objektivní charakteristiky událostí jsou silnými prediktory přesnosti datace osobních událostí?
- Existují tematické kategorie, které jsou datovány přesněji, než ostatní události mimo tuto kategorii?
- Jaké jsou genderové odlišnosti v přesnosti datace?

¹⁰¹ $\chi^2(1, N = 96) = 0,86; p = 0,35$; Cramerovo $V = 0,10; p = 0,35$.

¹⁰² $\chi^2(N = 87) = 0,72; p = 0,40$; Cramerovo $V = 0,09; p = 0,40$.

8.1. Délka události

V obou studiích se ukázalo, že *delší* události jsou datovány přesněji, než *jednodenní* události. Efekt této charakteristiky byl navíc ve *Studii II*, tedy v nedávném období v porovnání s efekty ostatních typů událostí relativně silný. Z teorie autobiografické paměti se dalo očekávat, že množství kontextuálních informací spojených se vzpomínkou souvisí s tím, jak snadno může být datum rekonstruováno (Betz & Skowronski, 1997; Burt, 2008). Podobné studie však zatím nebyly provedeny. *Dlouhé události* v tomto tedy mají oproti *jednodenním* při dataci výhodu. U tohoto typu události se navíc neobjevily typické genderové rozdíly v přesnosti datace, což znamená, že *dlouhé* události představují pro dataci relativně spolehlivou kategorii. Navíc se potvrdila domněnka, že *dlouhé* události mohou sloužit jako *mezníky* zejména v nedávném období, kde je jejich výhoda oproti *jednodenním* událostem výraznější, než z několikaletého kontextu.

8.2. Vlastní události a události druhého člověka

Jedním z nejsilnějších prediktorů ve *Studii II* bylo při dataci *dlohých událostí* to, zda se jednalo o události *vlastní* nebo *druhého člověka*. Respondenti byli v nedávném období jen velmi zřídka schopni správně datovat *dlouhé události druhého člověka*, u *vlastních* však byli velmi přesní. Podobně tomu bylo také u událostí ve *Studii I*, efekty zde však byly slabší. V předchozích studiích datace *událostí vlastních* a *událostí druhých lidí* se ukázalo, že data *událostí druhých lidí* jsou vybavována pomocí stejných strategií, jako *vlastní události*, akorát u nich nejsou některé informace dostupné (například u nich méně často známe přesné datum, viz Betz & Skowronski, 1997). *Dlouhé události* poskytují respondentům, kteří je přímo zažili výhodu pro dataci. Ta se ukazuje především v situaci, kdy respondentovi chybí epizodické zkušenosti, které mohou být přítomny pouze, pokud člověk danou událost zažije sám.

V obou *Studiích* se ukázalo, že *události druhých lidí* byly pro dataci obtížnější, avšak tento efekt byl slabý. Výzkum ale přinesl zajímavé zjištění, které je v podstatě v rozporu s dřívější studií Betze a Skowronského (1997), ve které autoři shrnuli výsledky tak, že *temporální schémata* jsou využívána u *vlastních* stejně jako u *událostí druhých lidí*. Ve *Studiích I i II* se však objevily typické chyby v rámci

schémat méně často u *událostí druhých lidí*, i když efekt této souvislosti byl relativně slabý. Schémata událostí *druhých lidí* tedy známe, ale jsou „slabší“, než u *vlastních událostí*. Ve *Studii I* se navíc ukázalo, že při dataci *událostí druhých lidí* respondenti méně často využívali *temporální schémata*. U nedávných událostí se však takový rozdíl neobjevil.

Ženy byly přesnější v dataci *vlastních událostí* v obou *Studiích*, větší efekt se však objevil u žen v dataci *událostí druhých lidí* ve *Studii I*. Zde ženy také častěji uváděly spojení s mezníkem a je tedy pravděpodobné, že mají mezi sebou události celkově více propojené. Tento výsledek by ovšem bylo dobré ověřit v samostatné studii.

Typické studie, zaměřené na dataci *událostí druhých lidí* využívají deníků respondentů, kteří události současně zapisují a později i datují (například Skowronski, et al., 1991). To však může přesnost datace zkreslovat. Ve *Studiích I* i *II* se však objevuje relativně malý počet *událostí druhých lidí*, který podstatně limituje prozkoumání rozdílů těchto typů událostí. V budoucím výzkumu by bylo dobré zkoumat dataci *událostí druhých lidí*, které by však byly získány například z jejich vlastních deníků.

8.3. Spojení s temporálním mezníkem

Nejsilnější efekt se u událostí spojených s temporálním mezníkem objevil ve *Studii II*. Ovšem také u starších událostí mělo toto spojení relativně silnou souvislost s přesností datace. V mnoha situacích nám stačí přibližné odhady data, například s tolerancí jednodenní chyby v nedávném období, respektive měsíční chyby z hlediska několikaletého horizontu. Tento typ událostí jej spolehlivě poskytuje. Výsledky těchto analýz dokládají, že události jsou v paměti uloženy se vzájemnými spojeními, které ulehčují a také zpřesňují vybavení data (Burt, et al., 2003).

8.4. Temporální schémata

Temporální schémata v obou *Studiích* poskytovala velmi spolehlivou časovou nápovědu, a to nejen v kalendářních jednotkách, ale také z hlediska celkové datace. Nejsilnějšími prediktory bylo ve *Studii I* schéma roku a ve *Studii II* schéma týdne, které zpřesňují dataci z hlediska určení měsíce, respektive dne v týdnu. Události s temporálními schématy jsou mezi sebou pravděpodobně také více vzájemně

propojeny, a proto pomáhají také k vybavení celkové datace. Tyto výsledky v podstatě odpovídají dřívějším výzkumům, které se však zaměřovaly pouze na dataci v nedávném období a schémata se tedy projevují pouze ve schématu týdne (Betz & Skowronski, 1997; Larsen & Conway, 1997; Larsen & Thompson, 1995).

Ve *Studii I* se neobjevily genderové rozdíly ve využívání temporálních schémat, ve *Studii II* byl však tento rozdíl značný. Ženy uváděly více *spojení s temporálním schématem týdne*. To se promítlo také v přesnosti datace událostí v tematických kategoriích, kde ženy datovaly přesněji. Ve studii Betze a Skowronského (1997) se však podobný rozdíl ve využívání prototypických informací neobjevil. Tito autoři v jedné ze svých studií také shrnují, že genderové rozdíly jsou pouze malé a jsou dány genderovou rolí žen v rodině, která je s daty událostí více spjata (Skowronski, et al., 1991; Skowronski & Thompson, 1990). Genderové role se ovšem mění a v dnešní společnosti nejsou definovány v úzkých hranicích, proto by bylo přínosné zaměřit se v budoucím výzkumu právě na genderové odlišnosti v autobiografické paměti mnohem více detailně.

8.5. Téma události

Na základě předpokladů se ve *Studii I* objevily tematické kategorie událostí, spadající pod *životní skripty*, které byly správně datovány častěji. Byly to především přelomové události různého tematického zaměření a pak vztahové události. Tyto výsledky potvrzují výjimečné postavení *životních skript* v rámci života jedince (Glück & Bluck, 2007) a ukazují, že souvisí i s přesností datace.

Další přesně datovanou tematickou kategorií v této studii byly dovolené. Na tomto výsledku se podílí především časté spojení se *schématem roku* a také velké množství *dlouhých událostí* mezi dovolenými. Ty však byly častými mezníky také v jiných výzkumech (Van der Vaart & Glasner, 2007), což dokládá, že jsou pro respondenty významnými událostmi, u nichž navíc často znají relativně přesné datum.

Přesně datovanou tematickou kategorií byly ve *Studii II* pouze volnočasové a narozeninové události. Objevily se také tři kategorie událostí, které byly pro dataci velmi obtížné, a to schůzky, nákupy a události, týkající se vlastnictví. Ve výskytu těchto událostí se neobjevují žádné pravidelnosti, proto museli respondenti spoléhat častěji na jiné informace, než temporální schémata.

Typické genderové rozdíly se objevily ve *Studii I*, kde ženy častěji správně datovaly události, které se týkaly dětí. Ve vzorku respondentů však bylo mnoho žen, které v době datovacího období měly malé děti, a tudíž tou dobou byly na mateřské dovolené, události s dětmi tedy přímo zažívaly. Genderové rozdíly v přesnosti datace se u nedávných událostí objevily ve dvou nejhůře datovaných kategoriích – nákupy a události týkající se vlastnictví. Zde byl efekt pohlaví relativně silný. Nejvýraznější efekt se však objevil u studijních událostí, kde byly ženy také přesnější. Jedinou kategorií, typicky mužskou, tvořily opravy a rekonstrukce. Zde také muži častěji datovali správně a efekt pohlaví byl u této kategorie relativně silný v porovnání s jinými. V této analýze se tedy potvrdila domněnka Betze a Skowronského (1997), že muži mají „svá“ témata a v těch jsou při dataci přesnější, než ženy. Tento výsledek vnáší do kontextu genderových rozdílů v autobiografické paměti další podnět, který by stál za bližší prozkoumání.

8.6. Limity výzkumu

Hlavní limity tohoto výzkumu tkví v riziku subjektivity při kategorizaci událostí. Prvním limitem je volba samotných kategorií. Ačkoliv jsem postupovala induktivně a snažila jsem se zároveň vzít v potaz kategorizace jiných autorů, kteří se zabývali životními událostmi, je pravděpodobné, že jiní autoři by došli k částečně odlišným kategoriím. Tento limit jsem se snažila překonat detailním popisem vzniku kategorizací a událostí, které jsem do nich zařadila. V mnoha případech bylo obtížné rozhodnout, do které kategorie událost zařadit. Sporné momenty se objevily především u událostí, které byly „dvojsmyslné“. O těchto případech jsme diskutovali s konzultantem této práce a snažili jsme se docílit shody. I tak je samozřejmě možné, že by někdo události zařadil jinak.

Omezená je také možnost tematických analýz událostí. Ty se jednak mezi jednotlivými respondenty lišily a také četnosti událostí v některých významných kategoriích byly příliš nízké na to, aby bylo možné prozkoumat jejich souvislosti s jinými kategoriemi. I přes tyto limity mělo jistě smysl se tématem událostí zabývat. V této oblasti dosud nebyly publikovány žádné výzkumy, kromě studie Skowronského et al. (1991), která však nevedla k jasným závěrům, ale nabízela více otázek než odpovědí.

8.7. Závěr

Tento výzkum byl zaměřen na hledání prediktorů mezi charakteristikami událostí nezávislými na respondentovi. Při vybavení data respondenti velmi často využívali *temporální schémata*, která pomáhala k přesnější dataci nejen v předpokládané míře, tedy v rámci jednotky, kterou *schéma* představuje. Často vedly také k celkově přesnější dataci. Zejména schéma roku hrálo významnou roli u událostí několik let starých, v nedávném období to bylo schéma týdne, které často poskytovalo nápovědu k vybavení data.

Dlouhé události byly datovány přesněji a jejich efekt byl silný zejména u nedávných událostí. *Vlastní události* byly také častěji než *události druhých lidí* spojeny s přesnou datací. Spojení události s *temporálním mezníkem* také vedlo často ke správné dataci. Při toleranci jednodenní, respektive měsíční chyby navíc byly správně datovány téměř všechny tyto události.

Z tematických kategorií to byly zejména dovolené a události, které se týkají *životních skriptů*, tedy například vztahové a přelomové události, které byly datovány přesněji, než ostatní události. V nedávném období to byly pouze volnočasové a narozeninové události.

V obou studiích se však objevily zajímavé genderové rozdíly. Ženy častěji uváděly spojení s temporálním mezníkem (*Studie I*) a také *temporální schéma týdne* (*Studie II*). Přesněji si pamatovaly „první krůčky“ svých dětí (*Studie I*) a také nákupy a poruchy domácích přístrojů (*Studie II*). Muži byli přesnější v dataci pouze u událostí, které se týkaly „kutilství“ a „mužských prací“, tedy oprav a rekonstrukcí.

Výsledky tohoto výzkumu mohou dohromady se studií Neusara (2012) sloužit tazatelům jako vodítko, na základě kterého mohou odhadnout přesnost získaných dat. Případně mohou také poskytnout návod k výběru typů událostí podle toho, jak přesná data potřebují získat.

Reference

- Auriat, N. (1993). "My wife knows best" A comparison of event dating accuracy between the wife, the husband, the couple, and the Belgium population register. *Public Opinion Quarterly*, 57(2), 165-190.
- Baddeley, A. (2010). Working memory. *Current Biology*, 20(4), 136-140.
- Bauer, P. J., Larkina, M., & Deocampo, J. (2011). Early memory development. In U. Goswami (Ed.), *The Wiley-Blackwell handbook of childhood cognitive development* (pp. 153-179). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Belli, R. F. (1998). The structure of autobiographical memory and the Event history calendar: Potential improvements in the quality of retrospective reports in surveys. *Memory*, 6(4), 383-406.
- Bernstein, D. A., Rudd, M. E., Erdfelder, E., Godfrey, R., & Loftus, E. F. (2009). The revelation effect for autobiographical memory: A mixture-model analysis. *Psychonomic Bulletin & Review*, 16(3), 463-468.
- Berntsen, D., & Rubin, D. C. (2004). Cultural life scripts structure recall from autobiographical memory. *Memory & Cognition*, 32(3), 427-442.
- Berntsen, D., & Rubin, D. C. (2006). The centrality of event scale: A measure of integrating a trauma into one's identity and its relation to post-traumatic stress disorder symptoms. *Behaviour research and therapy*, 44(2), 219-231.
- Betz, A. L., & Skowronski, J. J. (1997). Self-events and other-events: Temporal dating and event memory. *Memory & Cognition*, 25(5), 701-714.
- Blair, E., & Burton, S. (1987). Cognitive processes used by survey respondents to answer behavioral frequency questions. *Journal of Consumer Research*, 280-288.
- Bluck, S., & Habermas, T. (2000). The life story schema. *Motivation and Emotion*, 24(2), 121-147.
- Bluck, S., & Habermas, T. (2001). Extending the study of autobiographical memory: Thinking back about life across the life span. *Review of General Psychology*, 5(2), 135-147.
- Bohn, A., & Berntsen, D. (2011). The reminiscence bump reconsidered: Children's prospective life stories show a bump in young adulthood. *Psychological Science*, 22(2), 197-202.
- Bradburn, N. M., Rips, L. J., & Shevell, S. K. (1987). Answering autobiographical questions: The impact of memory and inference on surveys. *Science*, 236(4798), 208-216.
- Brown, N. R. (2005). On the prevalence of event clusters in autobiographical memory. *Social Cognition*, 23(1), 35-69.
- Brown, N. R., & Schopflocher, D. (1998). Event clusters: An organization of personal events in autobiographical memory. *Psychological Science*, 9(6), 470-475.
- Burt, C. D. B. (2008). Time, language, and autobiographical memory. *Language Learning*, 58, 123-141.
- Burt, C. D. B., Kemp, S., & Conway, M. A. (2003). Themes, events, and episodes in autobiographical memory. *Memory & Cognition*, 31(2), 317.
- Cabeza, R., & Jacques, P. S. (2007). Functional neuroimaging of autobiographical memory. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(5), 219-227.
- Cohen, G. (2008). The study of everyday memory. In G. Cohen & M. Conway (Eds.), *Memory in the real world* (3 ed., pp. 1-20): Psychology Press.
- Conway, M. A. (2005). Memory and the self. *Journal of memory and language*, 53(4), 594-628.

- Conway, M. A., & Pleydell-Pearce, C. W. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review*, 107(2), 261-288.
- Conway, M. A., Singer, J. A., & Tagini, A. (2004). The self and autobiographical memory: Correspondence and coherence. *Social Cognition*, 22(5), 491-529.
- Daselaar, S. M., Rice, H. J., Greenberg, D. L., Cabeza, R., LaBar, K. S., & Rubin, D. C. (2008). The spatiotemporal dynamics of autobiographical memory: Neural correlates of recall, emotional intensity, and reliving. *Cerebral Cortex*, 18(1), 217-229.
- Dunning, D., Johnson, K., Ehrlinger, J., & Kruger, J. (2003). Why people fail to recognize their own incompetence. *Current Directions in Psychological Science*, 12(3), 83-87.
- Eikelenboom, M., Van der Vaart, W., Penninx, B., Beekman, A., & Smit, J. (2011). *The recall of suicide attempts in mental health surveys*. Paper presented at the 4th Conference of the European Survey Research Association (ESRA): Bringing together survey researchers in Europe, Lausanne, Switzerland.
- Eysenck, M. W., & Keane, M. T. (2010). *Cognitive psychology: a student's handbook* (6. ed.). New York: Psychology Press.
- Ezzyat, Y., & Davachi, L. (2011). What constitutes an episode in episodic memory? *Psychological Science*, 22(2), 243-252.
- Friedman, W. J. (1993). Memory for the time of past events. *Psychological Bulletin*, 113(1), 44-66.
- Friedman, W. J. (2004). Time in autobiographical memory. *Social Cognition*, 22(5), 591-605.
- Glasner, T., & Van der Vaart, W. (2009). Applications of calendar instruments in social surveys: a review. *Quality & Quantity*, 43(3), 333-349.
- Glasner, T. J. (2011). *Reconstructing event histories in standardized survey research: Cognitive mechanisms and aided recall techniques*. Doctoral Dissertation, Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Glück, J., & Bluck, S. (2007). Looking back across the life span: a life story account of the reminiscence bump. *Memory & Cognition*, 35(8), 1928-1939.
- Havel, V. (1975). Dopis Gustávu Husákoví.
- Hintzman, D. L. (2011). Research Strategy in the Study of Memory: Fads, Fallacies, and the Search for the "Coordinates of Truth". *Perspectives on Psychological Science*, 6(3), 253-271.
- Howe, M. L. (2011). The Adaptive Nature of Memory and Its Illusions. *Current Directions in Psychological Science*, 20(5), 312-315.
- Janssen, S. M. J., Chessa, A. G., & Murre, J. M. J. (2006). Memory for time: How people date events. *Memory & Cognition*, 34(1), 138-147.
- Ježek, S., Hoferková, J., & Neusar, A. (2011). Přesnost datace mediálně známých veřejných událostí. *Mediální studia*(2), 120-151.
- Kemp, S., Burt, C., & Malinen, S. (2009). Investigating the structure of autobiographical memory using reaction times. *Memory*, 17(5), 511-517.
- Koriat, A., & Helstrup, T. (2007). Metacognitive aspects of memory. In A. Magnussen & T. Helstrup (Eds.), *Everyday memory* (pp. 251-274): Psychology Press.
- Larsen, S. F., & Conway, M. A. (1997). Reconstructing dates of true and false autobiographical memories. *European Journal of Cognitive Psychology*, 9(3), 259-272.
- Larsen, S. F., & Thompson, C. P. (1995). Reconstructive memory in the dating of personal and public news events. *Memory & Cognition*, 23, 780-790.

- Larsen, S. F., Thompson, C. P., & Hansen, T. (1995). Time in autobiographical memory. In D. C. Rubin (Ed.), *Remembering our past: Studies in autobiographical memory* (pp. 129-156). New York: Cambridge University Press.
- Leist, A. K., Ferring, D., & Filipp, S. H. (2010). Remembering positive and negative life events: Associations with future time perspective and functions of autobiographical memory. *GeroPsych: The Journal of Gerontopsychology and Geriatric Psychiatry*, 23(3), 137.
- Lilienfeld, S. O., Lynn, S. J., Ruscio, J., & Beyerstein, B. L. (2010). *50 great myths of popular psychology: Shattering widespread misconceptions about human behavior*: Wiley-Blackwell.
- Lynn, S. J., Lock, T., Loftus, E. F., Krackow, E., & Lilienfeld, S. O. (2003). The remembrance of things past: Problematic memory recovery techniques in psychotherapy. In S. O. Lilienfeld, S. J. Lynn & J. M. Lohr (Eds.), *Science and pseudoscience in clinical psychology*. (pp. 205-239). New York: Guilford Press.
- Magnussen, S., Endestad, T., Koriath, A., & Helstrup, T. (2007). What do people believe about memory and how do they talk about memory? In S. Magnussen & T. Helstrup (Eds.), *Everyday memory*. (pp. 5-25). New York, NY US: Psychology Press.
- McCann, J. T., Shindler, K. L., & Hammond, T. R. (2003). The science and pseudoscience of expert testimony. In S. O. Lilienfeld, S. J. Lynn & J. M. Lohr (Eds.), *Science and pseudoscience in clinical psychology* (pp. 77-108). New York: The Guilford Press.
- Neusar, A. (2009). O otázkách a odpovědích: přínos kognitivního přístupu k metodologii dotazování. In M. C. M. Šucha, V. Řehan (Ed.), *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku VIII* (pp. 27-35). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Neusar, A. (2011). *Kdy se to jenom stalo? (Ne)dokonalost paměti na osobní a veřejné události*. Brno: MSD.
- Neusar, A. (2012). *Memory for unique life events: Predictors of dating accuracy*. Doctoral Dissertation, Masaryk University, Brno.
- Neusar, A., & Ježek, S. (2011). *The effect of event history calendar on dating accuracy in an online survey*. Paper presented at the 4th Conference of the European Survey Research Association (ESRA): Bringing together survey researchers in Europe, Lausanne, Switzerland.
- Odegard, T. N., Lampinen, J. M., & Wirth-Beaumont, E. T. (2004). Organisation and retrieval: The generation of event clusters. [Article]. *Memory*, 12(6), 685-695.
- Park, C. L. (2010). Making sense of the meaning literature: An integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological Bulletin*, 136(2), 257.
- Petersen, R. C., Roberts, R. O., Knopman, D. S., Boeve, B. F., Geda, Y. E., Ivnik, R. J., . . . Jack, C. (2009). Mild cognitive impairment. *Archives of Neurology*, 66(12), 1447-1455.
- Radvansky, G., Copeland, D., & Zwaan, R. (2005). A novel study: Investigating the structure of narrative and autobiographical memories. *Memory*, 13(8), 796-814.
- Reimer, M. (2001). *Die Zuverlässigkeit des autobiographischen Gedächtnisses und die Validität retrospektiv erhobener Lebensverlaufsdaten: Kognitive und erhebungspragmatische Aspekte*: Max-Planck-Institut für Bildungsforschung.
- Rubin, D. C. (2006). The Basic-Systems Model of Episodic Memory. *Perspectives on Psychological Science*, 1(4), 277-311.

- Rubin, D. C., & Baddeley, A. D. (1989). Telescoping is not time compression: A model of the dating of autobiographical events. *Memory & Cognition*, 17(6), 653-661.
- Rubin, D. C., & Berntsen, D. (2003). Life scripts help to maintain autobiographical memories of highly positive, but not highly negative, events. *Memory & Cognition*, 31(1), 1-14.
- Rubin, D. C., Berntsen, D., & Hutson, M. (2009). The normative and the personal life: Individual differences in life scripts and life story events among USA and Danish undergraduates. *Memory*, 17(1), 54-68.
- Rubin, D. C., Boals, A., & Klein, K. (2010). Autobiographical Memories for Very Negative Events: The Effects of Thinking About and Rating Memories. *Cognitive Therapy and Research*, 34(1), 35-48.
- Rubin, D. C., Feldman, M. E., & Beckham, J. C. (2004). Reliving, emotions, and fragmentation in the autobiographical memories of veterans diagnosed with PTSD. *Applied Cognitive Psychology*, 18(1), 17-35.
- Rubin, D. C., Schrauf, R. W., & Greenberg, D. L. (2003). Belief and recollection of autobiographical memories. [Article]. *Memory & Cognition*, 31(6), 887-901.
- Shum, M. S. (1998). The role of temporal landmarks in autobiographical memory processes. *Psychological Bulletin*, 124(3), 423-442.
- Schwarz, N. (2007). Cognitive aspects of survey methodology. *Applied Cognitive Psychology*, 21(2), 277-287.
- Skowronski, J. J., Betz, A. L., Thompson, C. P., & Shannon, L. (1991). Social memory in everyday life: Recall of self-events and other-events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(6), 831-843.
- Skowronski, J. J., & Thompson, C. P. (1990). Reconstructing the Dates of Personal Events: Gender Differences in Accuracy. *Applied Cognitive Psychology*, 4(5), 371-381.
- Spreng, R. N., Mar, R. A., & Kim, A. S. N. (2009). The Common Neural Basis of Autobiographical Memory, Prospection, Navigation, Theory of Mind, and the Default Mode: A Quantitative Meta-analysis. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 21(3), 489-510.
- Stone, C. B., Coman, A., Brown, A. D., Koppel, J., & Hirst, W. (2012). Toward a science of silence: the consequences of leaving a memory unsaid. *Perspectives on Psychological Science*, 7(1), 39-53.
- Thomsen, D. K. (2009). There is more to life stories than memories. *Memory*.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1973). Availability: A heuristic for judging frequency and probability. *Cognitive psychology*, 5(2), 207-232.
- Van der Vaart, W. (2007). Applying a timeline as a recall aid in a telephone survey: A record check study. *Applied Cognitive Psychology*, 21(2), 227-238.
- Van der Vaart, W., & Glasner, T. (2007). *The use of landmark events in EHC-interviews to enhance recall accuracy*. Paper presented at the The Use of Event History Calendar Methods in Panel Surveys, Washington D.C.
- Van der Vaart, W., Van Zaane, J., Draisma, S., & Smit, J. (2011). *Using a daily prospective life-chart method to examine the impact of life events on the course of bipolar disorders*. Paper presented at the 4th Conference of the European Survey Research Association (ESRA): Bringing together survey researchers in Europe, Lausanne, Switzerland.
- Vrij, A., Granhag, P. A., & Porter, S. (2010). Pitfalls and Opportunities in Nonverbal and Verbal Lie Detection. *Psychological Science in the Public Interest*, 11(3), 89-121.

- Wagenaar, W. A. (1986). My memory: A study of autobiographical memory over six years. *Cognitive psychology*, 18(2), 225-252.
- Williams, H. L., Conway, M. A., & Cohen, G. (2008). Autobiographical memory. In G. Cohen & M. A. Conway (Eds.), *Memory in the real world* (3 ed., pp. 21-90). New York: Psychology Press.